

Vigilia

1969
Január

Boda László

Emberi boldogság

François Varillon

A katolikus hit lényege

Áprily Lajos

A bíboros (drámai játék 1. rész)

Dallos Sándor

Betlehemesek (elbeszélés)

Werner Bergengruen

Giorgio és Martino (elbeszélés)

Résumé en
langue française

TARTALOM

Oldal

<i>Boda László</i> : Emberi boldogság	1
<i>Kecskés Kálmán</i> : Három vers	5
<i>François Varillon</i> : A katolikus hit lényege	6
<i>Falu Tamás</i> : Ha, Űlni esténként, Minden szívvel, Valaki (versek)	15
<i>Possonyi László</i> : Áprily színműve, „A bíboros” elé	16
<i>Áprily Lajos</i> : A bíboros (drámai játék 1. rész)	17
<i>Dallos Sándor</i> : Betlehemesek (elbeszélés)	30
<i>Solymos Ida</i> : Záradék (vers)	34
<i>Werner Bergengruen</i> : Giorgio és Martino (elbeszélés <i>Ungváry Rudolf</i> fordításában)	35
—: <i>Mihelics Vid</i> † 1899—1968	42
<i>Mihelics Vid</i> : Esmék és tények (A kereszténység jövője)	42
<i>Szántó János</i> : A kis út (Az imádkozó gyermek)	47

NAPLÓ

Újévi számadás 49; A teológiai kutatás szabadsága (<i>Ny. T.</i>) 50; Mísehallgatás a vasárnapok és ünnepnapok előestéjén (<i>Joanelli Béda</i>) 51; Az olvasó naplója — Konsztantinosz P. Kavafisz verseskötete, Vihar Béla: Párbeszéd az idővel (<i>Rónay György</i>) 53; Színházi krónika — Szakonyi Károly: Ördöghegy, August Strindberg: Haláltánc (<i>Bittei Lajos</i>) 57; Képzőművészet — Borsos Miklós kiállítása, Képzőművészeti kiadványok, Hamvas Béla halálára (<i>D. I.</i>) 59; Zenei jegyzetek — Egyházzene (<i>Rónay László</i>) 61; Filmek világából — Az utolsó kör (<i>Ungváry Rudolf</i>) 63; Rónay György új kötetei (<i>Pályi András</i>) 64; Szemináriumi reform Franciaországban (<i>Somogyi György</i>) 66; A zsinati határozatokat értelmező bizottság 68	49
Francia nyelvű kivonatok	69

Felelős szerkesztő:
Mihelics Vid †

Felelős kiadó: Saád Béla

A szerkesztő a hét első három napján fogad a szerkesztőségben (V., Kossuth Lajos u. 1.), lehetőleg az időpont előzetes megbeszélése alapján. Kéziratokat Budapest 5. Postafiók 195. címre kell küldeni. Kéziratokat nem őrzünk meg és nem adunk vissza. Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest V., Kossuth Lajos utca 1. Terjesztő, előfizetés és templomi árusítás: A Vigilia kiadóhivatala, árusítja a Magyar Posta is. A Vigilia csekk számla száma: OTP 37.343—VII. Hazai előfizetések külföldre: Posta Központi Hírlapiroda, Budapest V., József nádor tér 1. Külföldön előfizethető a Kultúra Könyv és Hírlap Külkereskedelmi Vállalat, vagy bizományosai útján. Nyugati országokban az évi előfizetési ár 4,50 USA dollár, vagy ennek megfelelő összegű más pénznem. Átutalható a Magyar Nemzeti Bankhoz (Budapest 54) a Kultúra 024/2. számú számlájára, feltüntetve, hogy az előfizetés a Vigilia című lapra vonatkozik. Megjelenik minden hónap elején. Egyes szám ára: 9,— Ft. Előfizetés: Egy évre: 100,— Ft., félévre: 50,— Ft., negyedévre: 25,— Ft. Index-szám: 26.921.

EMBERI BOLDOGSÁG

A megújuló keresztény valóság szemlélet feladatának érzi, hogy felülvizsgálja emberi létünk alapkérdéseit, közöttük a boldogság problémáját is. Olyan témáról van itt szó, amelynek szüntelen visszhangja támad az emberi sorssal foglalkozó megnyilatkozásokban. Az elmúlt néhány esztendő is arról tanúskodik, hogy több emlékezetes konferencia tűzte párbeszéd-témául a boldogságot. Olvashattunk a genfi, salzburgi, luxembourgi találkozásokról. (Az utóbbi előadásait a *Vigilia* 1965 szeptemberi száma ismertette.) Az ott fölvetett gondolatok igen termékenyek, érdemes azonban kísérletet tennünk arra, hogy a boldogság problémáját úgy vegyük szemügyre, mint a keresztény gondolkodás megújulásának jellemző példáját. A ma keresztény bölcselője és teológusa ugyanis ebben a vonatkozásban sem éri be a végső kérdések távlatával.

Mindannyian megegyezünk abban, hogy személyiségünk egész lendületével a boldogságot keressük, azt tekintjük életünk céljának. De miben áll ez a boldogság? Bölcséletileg aligha lehetne *Boethius*-nál tömörebben meghatározni: „*Status omnium bonorum aggregatione perfectus.*” Kissé kötetlen fordításban így hangzanék ez: *a boldogság a személyiség minden értékét birtokba vevő és ezzel beteljesülése öröme átélő lélek állapota.* Ez a meghatározás a fogalom lényegét ragadja meg. Van benne valami a klasszikus szobrok eszmét tükröző vonásaiból. Valahogy azonban hiányzik belőle az alakulás szempontja, a földi valóságok, a konkrét emberi egzisztencia életközelsége. Van benne valami örök és végleges, de nem mutatja meg a kibontakozás küzdelmét. Emiatt azután tökéletességében is már-már idegennek érezzük, mert a ma embere nem elégszik meg a végeredménnyel, kíváncsi magára a folyamatra is, és a létet feszültségekkel telített alakulásában éli át. Igaz, hogy ennek ellenére sem merül el a pillanatban: keresi létének végső értelmét és ezt meg is találja a „boldogság” egyetemes válaszában. Annyira egyetemes ez, hogy *Szent Ágoston* például ugyanazt feleli életünk miértjére, mint a divatos dalok rövidéletű szövegei. Abban, hogy *a boldogság az emberi élet végső értelme*, mindannyian egyetértünk.

Vörösmarty mesejátékából, a *Csongor és Tündéből* emlékezetes a sík mezőben futó hármas út. A rejtvényt jelképezi, amely a boldogságot kereső embert egzisztenciájának talán leglényegesebb döntése elé állítja: *melyik út vezet a boldogsághoz?* Míg a közös válasz mintegy harmonikus egyetértésbe tömörítette az emberi véleményeket, a „hogyan” és „merre” kérdése egyszerre megbontja ezt a rendet, és feszültségeket támasztva szembeállítja egymással a nézeteket. Egy fiatal lány azon a címen veszi el feleségtől a férjét, gyermekektől az apát, mert — mint mondja — boldog akar lenni. Erre hivatkozik minden idők tékozló fiúja, amikor elhagyja az apai házat, hogy megszabadulva az idősek bölcsességétől, egészen maga intézze a sorsát. Boldog akar lenni az is, aki ösztönei gátlástalan kiélésére rendezi be életét, és az is, aki lemond természetes vágyainak jogáról, hogy olyan testetlen dolgokkal foglalkozzék, mint az igazság. Boldogságuk keresésére hivatkoznak a jók is, meg a rosszak, az ösztön is, meg a szellem, az önzés éppúgy, mint a közösség felé megnyíló, a másokért élni tudó önzetlenség.

Amilyen könnyed egyszerűséggel adjuk meg tehát a boldogságban létünk értelmét, olyan ijesztő bonyolultsággal lép elénk a probléma, ha meg is akarjuk szerezni. A neves természettudós, *Robert Mayer* szavaival el lehet mondani: a cél megvan, csak el kell jutni hozzá. S az eltévelyedés lehetőségei úgyszólván megszámlálhatatlanok. Ezt tanúsítja a történelmi tapasztalat, ezt tükrözik évezredek irodalmi emlékei.

Utak és tévutak

Oka ennek nyilván az, hogy az emberi lélek mélyében ösvályak gyökeresnek, amelyek egyben nagy kísértések is. Gátlástalan kielégítésük nem a boldogsághoz vezet, hanem egyének és közösségek tragédiáit hozza magával. E vágyak már régóta szimbolikus jelentéssel bíró hármas kívánság keretében jelentkeznek. A Szentírásban „a test kívánsága, a szemek kívánsága és az élet kevélysége” néven szerepelnek. *Dante Isteni színjátékában* három ragadozó képében jelennek meg: a „párdúc” (kévágy), az „oroszlán” (hatalmi erőszak) és a „nőstényfarkas” (kapzsiság). *Vörösmarty* a „kincs, hír, gyönyör” szavakkal fejezi ki ugyanezt a gondolatot. A modern mélylélektan, bár differenciáltabb szemlélettel, szintén három ősi vágy mozgató szerepét hangsúlyozza az emberiség életében. *Freud* a kéjösztönre (libidó) építi mélypszichológiáját, *Adler* a hatalmi ösztönt vizsgálja, *Szondy* — más ösztönökkel együtt — a birtoklásra törekvést elemzi.

Az ősi megfigyeléseket tudományos szándékkal feldolgozó mélylélektan közhelyes ismeretében természetesnek találónak azt a következtetést, hogy az ember boldogsága egyet jelent e vágyak kielégítésével, „kielésével”. Ám korántsem ez a helyzet, mert az ember természete alapvetően kettős. Az ember nemcsak ösztön-lény, hanem a szellemi értékekre is be van tájolva. Vágyódik az igaz, a jó, a szép és a szent értéktípusainak személyi birtoklására, lelkiismerete révén pedig magasabb törvényt hordozója. Mindez a lényegéhez tartozik, mint legsajátosabb emberi tulajdonsága. Ez a magyarázata annak, hogy az emberi személyiség éppúgy összeomolhat lelkiismerete elfojtásával, mint ösztönei elfojtásával. Maga a mélylélektan is oda következtet, hogy az emberben élő ősi vágyak és a szellemi igények feszültségének egyetlen megoldása a „szublimáció”, vagyis a vágyak „átzsellemesítése”, a nyers emberi természet „humanizálása” a kultúra jegyében. Az ösztönvilágnak alkalmazkodnia kell a szellemhez. Aláhúzzuk azonban: alkalmazkodás, nem pedig merő elfojtás és megtagadás, mert ez is lelki ferdülésbe sodor. Példa rá *Savonarola*, *Fouché*, *Tolsztoj*. Olykor a templomi szöszékeket is megkísérti az egyoldalú, negatívumokban kimerülő ítélkezés, pedig az erény talárjába öltözött, túlzott elfogultságok sohasem számíthatnak tartós sikerre, legfeljebb múló hangulati hatást váltanak ki. A szenvedélyek ügyében nem lehet bíró a szenvedély.

Az anyagi javak jelképe s egyben elfogadott értékmérője a pénz. Ezért lett tárgya a pénz annak a gátlástalan birtoklási vágynak, amelyet annyszor megörökített az irodalom. Innen a folyton visszatérő és a fantáziát foglalkoztató témák, mint „főnyeremény”, a szerencsejátékban szerzett „nagy nyereség”, a „megtalált kincs” vagy a „váratlan örökség”. A könnyebb fajsúlyú irodalom megelégszik e vágyak olcsó, irreális és többnyire felelőtlen kielégítésével. Ezt nevezi a mélypszichológia „vágykompenzálásnak az olvasásban”. Az igényes írásokban — mint például *Balzac* regényeiben — viszont a nagy anyagi javak csak eszközei a jellemábrázolásnak.

De boldogít-e a pénz? A tréfálkozó cinizmus válasza: „A pénz nem boldogít, ha nincs belőle bőven.” Lehet, hogy a közvélemény kaján visszhangja ez. Mindenesetre bizonyos, hogy a pénz nem boldogít önmagában, hiszen nyilvánvaló az eszköz jellege. Ha önmagában boldogítana, gazdag emberek nem kerülnének az öngyilkosok listájára. Pénzért sok minden kapható, de nem minden. *Toulouse-Lautrec*, a tragikus sorsú nagy festő életrajzában talán a legdrámaibb motívum az a sikertelen erőfeszítés, hogy megvásárolja a boldogságot. A pénztelenség kétségtelenül nyomasztó teher, de az anyagi jólét sem feltétlenül melegágya a boldogságnak. Utóbbi környezethől kerülnek ki az unalomba és csömörbe hulló, a szellemi értékek iránt érdektelen egzisztenciák, amelyek hálás témái a mai irodalomnak és filmművészetnek. A készen kapott, munkától és emberi küzdelemtől sterilizált, kényelmes életkeret, a biztos, sőt esetleg fényűző anyagi bázis szembetűnően negatív eredményei így válnak

korunk egyik figyelmeztető nevelési problémájává. Úgy tűnik, a boldogság csak akkor emberi, ha valamiképpen megküzdöttünk érte. A belső értékeket ki nem bontakoztató, ugyanakkor az anyagi javakban bővelkedő ember olyan, mint a silány festmény a drága keretben.

A tárgyilagos gondolkodó a jelen társadalom viszonyai között *nem kárhoztatja a pénzt, ám annál inkább int a pénz felhasználásával járó emberi és közösségi felelősségre*. Végtere a pénz ma létfenntartásunk tényezője, amivel okosan és rendeltetésének megfelelően bánni nem is olyan egyszerű. A pénz nem valami sötét és gonosz erő, vagy ha mégis ennek mutatkozik, akkor az embert kell mögötte keresnünk. A pénz feladata az, hogy szolgáljon, nem pedig, hogy uralkodjék a személyiségen. S ha ebben az értelemben használjuk, akkor nem megrontója lesz, hanem előmozdítója lehet a személyi értékeken nyugvó emberi boldogságnak.

Az emberi lélek másik ősi hajlamának az *önérvényesítés* ösztönét, a *nagyravágyást* tekinthetjük, amelynek egyik kiemelkedő tárgya a *hírnév*. Ez sem önmagában rossz. Akkor válik rosszá, ha az ember öncélúnak tekinti, a lelkiismeret elhallgattatásával és az erkölcsi törvények rovására törekszik azt elérni. Egészen durva megnyilatkozása, amikor némelyek rabolni, gyűjtogatni képesek, pusztán azért, hogy nevük és arcképük az újságokba kerüljön, vagyis a romantikus „hős” pózába menekülnek a „szürkeség” elől. Mérsékeltabb formában a kihívó öltözködés, viselkedés, a kiszínezett vagy kitalált „történetek” nyújtanak lehetőséget e vágy kielésére főleg a fiatal évek átmeneti időszakában.

A külsőségek túlértékelése azonban nem hiányzik a felnőttek világából sem. Az ember külsőség-imádatából élnek minden idők szélhámosai („a gróf”, „a kapitány”, „a professor”, „a doktor”). Ebből rendezik parádéjukat a hazugságban fogant, rövid életű illúziók, hogy aztán helyet adjanak a tartós kiábrándulásnak. Hollywood, a filmváros, arról is közismert, hogy a sikeres karriernek csekély száma mellett sokkal több lakója esett az irreálissá nőtt érvényesülési vágy áldozatául. Hány boldognak ígérkező házasság nem jöhet létre a nagyzási hőbort esztelen igényességei miatt, és mennyi megy tönkre azért, mert a személyi jellembeli fogyatékosait esküvő előtt sikerült elrejtetni az elegáns ruha, a jó megjelenés vagy egy simán gördülő autó karosszérijája mögé. Emberi sorsunk egyik legfájdalmasabb jelensége, hogy a belső érték annyiszor szenved vereséget a tetszetős külsőséggel szemben. Igaz, a tévedés előbb-utóbb kiderül, mégis általában már későn ahhoz, hogy jóvá lehesse tenni.

Van azonban *termékeny nagyravágyás* is, s ennek köszönhető, hogy az emberi kultúra annyi kiválósága alkotott kiemelkedőt és maradandót. Az ilyen érték, amely „személyi tulajdon”, méltán érdemli ki az elismerést, a hírnevet, ami mind együttvéve boldogság forrása is lehet. Az erkölcs korlátait ledöntő vagy látszatokba menekülő nagyravágyás viszont legfeljebb múltó ösztönkielésig jut, mert hiányzanak mögötte az igazi belső értékek.

A *test gyönyörei* talán a legáltalánosabb kísértést jelentik a boldogságot kereső ember számára. A vagyon és a hírnév lehetőségei ehhez képest korlátozottak; ha esélyük megvan, akkor is időt, fáradságot és kockázatot igényelnek. A test élvezeteinek megvan a maguk rendeltetése, a gyönyör is *életértéket* jelent. Megfelelő keretbe iktatva az igazi életöröm forrásává válik. A kultúra sok szépségének ihletője a művészetben is.

Általában a házasság az a forma, amelyben a nemi ösztön kivirágzik és gyümölcsöt hoz, s ezzel a személyes boldogság tényezője lesz. A *személyi találkozás* emelkedett szövetsége nélkül azonban a házasság is az ösztönkielés színvonalára süllyed, ahelyett, hogy a beteljesülést szolgálná. Maga a házasság kerete, a „dologi érték” ugyanis nem pótolhatja a „személyi értéket”, elsősorban az egymás javát kereső szeretetet.

Ha a nemi ösztön teljesen függetleníti magát humanizált kereteitől, akkor önző és erőszakos zsarnokká nő, ami a személyiség teljes lealacsonyodását, belső szolgásgát eredményezheti, ahogyan *Losey* filmje, *A szolga*, ábrázolja. A testi élvezet öncélú hajszolása — mint *Kecskés Pál* professzor mondja — „az életerők elsovadásához, kiéléséhez vezet, kifejlődés helyett eltékozzolja az ember jobbra hivatott erőit, képességeit”. Mivel idegrendszere elfásul, az ilyen ember folyvást fokozott fiziológiai ingereket keres, lelki igényei pedig betöltetlenek maradnak. Nem ritkán természetellenesre forduló nemi vonzódás és testi-lelki betegségek járnak nyomában, sőt, végső kétségbeesésben öngyilkosság. Boldogság helyett a személyiség züllése következik be. Az az ember, akinek „csak a teste” van már, magán hordozza tulajdon életének sírfeliratát.

Személyi értékek belső élménye

Számunkra, keresztény hívők számára elsősorban a humanizált ösztönvilág, illetve a személyi értékek szempontja az irányadó. Emellett kell kitérnünk egy olyan korban is, amelynek embere — *Heidegger*rel szölv — „szabadjára engedi magát”, könnyen rábízta sorsát az ösztönök sodrára és az érzékek nehézségi erejére. Már *Carrel* rámutatott arra, hogy a modern ember az élvezetekre állítja be magát. A bevezetőben említett nemzetközi találkozón is többször elhangzott hasonló megállapítás. A modern technika nyújtotta kényelem és az erkölcsi elvektől ritkán befolyásolt kereskedelmi lelemény a „boldogítás” valóságos „iparát” teremtette meg, amely szabott árak mellett biztosítja sok világvárosban a legkülönbébb vágyak üzletszerű kielégítését. Mindezzel szemben a keresztény etika, noha méltányolja a külső értékekre irányuló törekvéseket is, kötelességének érzi, hogy a hangsúlyt a „dologi értékekről” a „személyi értékekre” helyezze át, és tanúságot tegyen az ember belső értékei mellett.

A boldogság lényege szerint lelki élmény. Az emberi személyiség kibontakozásával mélyül el. Ez pedig egyértelmű a belső értékekben való gyarapodással. Ilyen belső értékek: a bölcsesség, a tudás, a jellem, az erkölcsi emelkedettség, a hit, a hivatástudat, az alkotókészség és élményszegényesség, a szeretet, a belső nyugalom. Érdemes megfigyelni, hogy az érett emberség milyen rokon vonásokat mutat az érett alkotásokkal. Személyi kibontakozása során az ember is tisztul, elmélyül, egyszerűbb, de tartalomban gazdagabb lesz, szellemilebb is, és egyben szabadabb a külsőségektől, akár az érett művek.

A keresztény hívő ennélfogva a maga belső értékeinek kibontakoztatása útján a tökéletes élet irányában keresi a boldogságot. Vannak, akik ezt a törekvést irreálisnak vagy csak kevesek számára megvalósíthatónak tartják. De ha a technika valamennyi eszközének tökéletesítése a célunk, miért lenne ez irreális törekvés épp az embernél? Igaz, nem lehet mindenki nagy tudós, neves művész vagy kiemelkedő jellem, de adva van a lehetőség, hogy a legegyszerűbb ember is hivatását betöltő, jóakarátú és becsületes legyen, aki szeretni tud és akit szeretnek, aki a maga szerény életkeretei között is biztonságot tud tenni az ember küldetéséről. Végeredményben a boldogság így is megfogalmazható: a választható kísértéseim megedzett, küzdelemben kivívott, a nyers ösztönösből fölemelkedett és személyi értékekre váltott emberség belső élménye.

Felmerül itt az a kérdés is, vajon a boldogság fő útvonala egzisztenciánk határain belül marad-e, vagy túlmegy a határokon a transzcendens felé? Napjaink egzisztencialista tájékozódású keresztény gondolkodói sokat emlegetik az emberi személy megnyíltságát a teljességre. („Nem elég”, „többre vagyok rendelve”). *Jaspers* szerint is „amennyiben emberek vagyunk, sosem vagyunk elégségesek önmagunk számára”. A marxista bölcsélet a közösségi létre való utalást észleli ebben. A keresztény létértelmezés azonban meglátja benne a

teológiai vonatkozású transzcendenciát is. Az ember számára létezni („Sum”) annyi, mint közösségben létezni („Cum-sum”), de egyúttal — emeli ki *Gabriel Marcel* — annyi, mint fölfelé létezni („Sursum”).

A mai keresztény gondolkodás szerint — főleg *Teilhard de Chardin* nyomán — rejtett motívumokon is keresztülragyog az ember transzcendens irányú szellemi rendeltetésének számos jele. Mindaz, akiben él az igazság igénye, aki másokért áldozatra képes, akiben a szeretet, a hűség, a jövőbe vetett hit eleven; mindazt, aki egy tiszta szándékú eszmére ráteszi életét, kiemelkedik az ösztönök és érzékek kötöttségeiből, egész személyiségével „transzcendál”, túlmege egzisztenciánk határain. Értelmezésünk szerint *Isten felé halad, még öntudatlanul vagy tiltakozva is*. Mert sokan vannak úgy Istennel, mint az egy-szeri játékos a válogatottsággal. Ez is, ha kérdezték, csak rázta a fejét, nem hitt benne, csak edzett, keményen és szorgalmasan. „Csak” azt tette, amit tennie kellett, de azt becsülettel. S egyszer csak ott volt a válogatott keretben, úgy, hogy maga sem akarta elhinni...

Az ember *önmaga fölé rendelt lény*. Földi boldogsága nem pont, hanem kérdőjel. Túlmutat önmagán, mert innenső boldogsága sohasem zavartalan — magán viseli a szenvedés stigmáit —, és mert sohasem jut el a teljességig. „Öntudatunk mindig úton van” — mondja *Jaspers*. Létünk miértjét magunkkal visszük a halálba, éppúgy, mint a szeretett lényektől való elszakadás gyógyulatlan sebeit. Az ember — bármilyen hatalmas feladatot teljesített is életében — befejezetlenül várja végső sorsát: a keresztény hit szerint a „túlso part” hajnalát, a pesszimista egzisztencializmus szerint a „semmi” végleges éjszakáját.

A keresztény létszemlélet előtt Isten a kezdet és a vég. Ő a lét és az értékek teljessége, aki egyedül képes betölteni a szellemi voltánál fogva „végtelenre nyílt”, a „mindent akaró” ember transzcendensre irányuló személyes vágyát: a teljes és végleges boldogságot.

KECSKÉS KÁLMÁN

Három vers

NÉGYSOROS

*Lángolásom pilléreit halomba döntöm
s naptalan szemeimbe rejtem
egy marék MINDEN a földön
felveszem és elejtem*

TÚL

*Túl a lemeztelenített fehéren
sivatag repedezik a számon
derekam alá simul a semmi keményen
Megigazítom az álmom*

FÉLELEM

*Repedt vas-pikkely a homlokom
leesnek arcomról a fények
salétrom-szőrnyek a falakon
visszaröhhögő tűkörképek
FÉLEK*

A KATOLIKUS HIT LÉNYEGE

Ez a tanulmány, amely eredetileg a párizsi Études 1967 októberi számában jelent meg, a francia határokon túl is élénk figyelmet keltett. Más katolikus folyóiratokon kívül közreadta azóta az olasz Il Gallo is. Az alábbi magyar szöveg, amelyet Nyíri Tamás készített, a fordítás mellett egyben átdolgozás is.

Bármilyen vakmerő vállalkozás is hitünk rövid összefoglalása, a „hit évével” kapcsolatban nem térhetünk ki e kockázat elől. A lényegre szorítkozunk: arra a változtathatatlan magra, ami ma és mindenkor érvényes. A lényeg címen sem rövidíthetjük meg a keresztény tanítást. Ez a rövid összefoglalás nem a hit engedményes kiárusítása, sem pedig túlságosan tömény, vagy túlságosan híg, de mindkét esetben élvezhetetlen „kivonata”. Nem hangsúlyozzuk a hit történelmi vonásait sem, jóllehet a megújulás elengedhetetlen feltétele a hűségnek, mert csak a változásban közelíthető meg az, ami örök és sohasem változik. Nem foglalkozunk az emberi társadalom változásaival, sem a tudomány csodálatos eredményeivel, sem a világ nagykorúságával és önállóságával, amelynek következtében a világ anélkül is megoldja problémáit, hogy esetről-esetre felszólítanak erre a túlvilágról. A világ növekvő szekularizációjának láttán osztjuk Camus véleményét, hogy „a mai világ azokat a keresztényeket keresi, akik keresztények maradtak”.

A katolikus hit rövid összefoglalása nem a teljes hitrendszer pontos arányokban kicsinyített mása. Nem miniaturizálunk; nem a méreteken, hanem az arányokon kell változtatnunk. Az arányok megváltoztatása, az alapvető és a levezetett hitigazságok megkülönböztetése kiemeli és megvilágítja a keresztény hit lényegét. A II. vatikáni zsinat tanításához tartjuk magunkat, amely szerint a hitigazságoknak rangsoruk van, mert különféleképpen kapcsolódnak a keresztény hit alapvető tényeihez (Decretum de Oecumenismo, 11. pont). Ezzel elkerülhető az a szemrehányás is, hogy a fától nem látni az erdőt.

Sokan túlságosan bonyolultnak tartották azt, amiről úgy vélték, hogy ismerniök és érteniök kellene ahhoz, hogy hívőnek mondhassák magukat. Nem is szólva arról, hogy a másodlagos hitigazságok jóval több értelmi nehézséget okoztak, mint hitünk alapigazságai. A másodlagos igazságok túlértékelése szkepticizmushoz vagy fideizmushoz vezet. Az előbbiről akkor beszélhetünk, ha valaki erkölcsi kötelességének tartja, hogy ne higgyen. A fideizmus és romboló következményei (dogmatizmus, archaizmus, autoritarizmus) nagyon súlyos veszélyt jelentenek, mind elméletileg, mind gyakorlatilag. A fideizmus lemond az értelem használatáról, holott a hit nem nélkülözheti azt: erkölcs-telen hinni, ha nem igazolódik a hit értelmessége. Lelkiismeretünk alapvető parancsa, hogy értelemszerűen viselkedjünk.

Mi a legfontosabb?

— Isten válasza arra a kérdésre, hogy mi a létünk értelme. Hinni annyi, mint elfogadni azt a választ, amely minden várakozáson felüli beteljesülést ígér az embernek. —

Vannak, akik félelemből vagy gyöngeségből meghátrálnak a kifejezett kérdés elől. Mások az öncélú kérdezősködésben lelik örömüket: mintha már a kérdés maga is biztosítaná az ember méltóságát (az állat nem kérdez), mintha nem a válasz lenne az a feltétel, ami lehetővé teszi a kérdést. Aki nem kérdez, aki szenvedélytelenül kérdez, aki lemond a legvégső kérdésről, az nem szereti, vagy rosszul szereti az igazságot.

Ha a bizonytalanság és kétely nem is bűnös, a szándékos közömbösség biztosan az. Sokan tűnnek azonban közömbösnek, akik valójában csak belefáradtak a kérdésbe: kiábrándultak abból a zavarbaejtő istenképből, amelyet önhibájukon kívül összelevesztettek a keresztény hit Istenével. Azt mondhatnók róluk, hogy bizonyos értelemben jobban szeretik az igazságot, mint Istent. Azt, amit az Isten szó mond értelmüknek, nem elég a szívükben élő reménynek. Sokkal többet, ragyogóbbat, istenibbet várnak, mint amennyit a megkopott szó ígér.

Isten ember lett, hogy az ember hozzá hasonló lehessen

— *A megtestesülés titkától elválaszthatatlan az ember beteljesülésének a titka. —*

A keresztény hit szíveközepe az a tény, hogy Isten ember lett; hogy az a Jézus aki Júda Betlehemében született és akit Poncius Pilátus keresztre feszítettett, istenember volt. Jóval kevesebben vallják azonban az ettől elválaszthatatlan másik igazságot: Isten azért lett ember, hogy az ember hozzá hasonlóvá legyen.

Régebben az „istenivé válás” kifejezést használták erre a titokra. Ma már mesterkelt, semmitmondó és jelentés nélküli ez a szó. Aligha vezethető vissza elemi tapasztalásra. A történelem folyamán pedig sokan panteista értelmet tulajdonítottak neki. A megszokott „gyermekké fogadás” inkább megőrzi Isten és ember kegyelmi egységének és a Teremtő és teremtmény közötti alapvető különbségnek titkát. Am ezt a kifejezést is utolérte a hivatal sorsa, az elhasználdás. Alig van érzelmi töltete, a pszichológia pedig komoly erkölcsi aggályokat támaszt az „atya-képpel” szemben, amelyet feltételez a gyermekké fogadás. Nem kevésbé jogos a szociológia ellenvetése sem, hogy ez a szó a pátriárkizmus idejét múlta modelljét idézi föl a testvérek társadalmában.

Ugyanígy elszürkült és semmitmondó lett a „megszentelő kegyelem” is. Egyfelől a szekularizált embernek fogalma sincs a szentről, másfelől a Szentírásban egyedül Isten a „szent”. Megszentelődni annyi, mint hozzátartozni; nem külső jogt, hanem belső egzisztenciális értelemben. Legtöbbször erkölcsi fogalommal szűkítik le a megszentelő kegyelmet, holott ez nem csupán erkölcsileg teszi tökéletessé az embert, hanem átalakítja és Istenhez teszi hasonlóvá. A megszentelő kegyelem azt akarja mondani, hogy az emberi szív élő, eleven kapcsolatba került a Legfőbb Értékkel, azzal, aki egyedül képes csilapítani végtelen szomjúságát. Semmire sem kötelező eszmei rendszer lesz a kereszténységből, ha nem ragyog benne ez a teljesség. A kezdet és a vég, az alfa és omega (Jel 22, 13), ami beteljesíti az embert. Azt írja *Sartre*, hogy az ember nem más, mint alapvető vágyódás, hogy Isten legyen (*L'Être et le néant*. Paris, 1943. 653. o.) Ha „az istenivé válásról”, a „gyermekké fogadásról” vagy „megszentelő kegyelemről” nem is szereshető tapasztalás, a sóvárgó ember vágyódását mindenki megtapasztalhatja. Erre a tapasztalásra hivatkozik, ezt kelti fel és ezt értelmezi a megtestesülés.

Krisztus kinyilatkoztatja az embert

— *Krisztus „az” ember, kijelenti, hogy ki az ember. —*

Krisztus egészen utólérhetetlenül valósítja meg az embert. Hozzá képest az embernek csupán vázlata az összes többi ember. *Krisztus nemcsak „az” ember, hanem a mi emberé válásunk lehetősége is.* Saját valóságával, az Isten ember-közelségével, és az ember Isten-közelségével ajándékoz meg minket.

Isten annyira megközelítette az embert Krisztusban, hogy ember lett. Már az első keresztény századok óta szakadatlanul botránkoznak ezen azok, akik úgy képzelik el Krisztust, mint emberi külső alatt tevékenykedő Is-

tent. Ha Krisztus nem több ennél, ha Isten úgy öltötte magára az emberi természetet, mint valami ruhát, akkor a megtestesülés látszat, Krisztus embersége álruha, amit azért vett magára az Isten, hogy ebben szerepeljen a történelem színpadán. Akkor pedig hiú ábránd az Isten ember-közelsége; az hogy Isten megosztja emberi sorsunkat és beteljesíti az embert. Akkor a megtestesülés alig különböznék az olimposzi istenek, vagy a Walhalla lakóinak mitikus látogatásaitól.

Ha azonban valóban ember lett az Isten, akkor Krisztus nemcsak szavaival, hanem létével is kinyilatkoztatja, hogy ki az ember. Krisztus valósága elárulja, hogy milyen lehetőségek rejtőznek az emberben. Az a legmélyebb titka az emberi létnek, hogy képes magába fogadni az Istent (*capax Dei*). Ez a lehetőség egészen egyedülálló és páratlan módon valósult meg Krisztusban. Krisztus valóban Isten, mi pedig betelhetünk általa az Isten egész teljességével. Az ember keresztény meghatározása, az *ember lényege* az a lehetőség, hogy *betelhet Istennel*. Az ember a szegénység titka, aki egész mivoltában Istenre, az adakozó bőség Titkára van utalva.

Krisztus kinyilatkoztatja az Istent

— „Szeretet az Isten” (1Jn 4,8;16). —

A szeretet nem egy, Isten többi tulajdonsága közül, hanem minden tulajdonságának a gyökere. A szeretetet nem úgy állítjuk Istentől, mint az igazságot, szentséget vagy hatalmat. Akkor járunk el helyesen, ha a szeretetről állítjuk, hogy igaz, szent és mindenható. Ha nem vesszük ezt figyelembe, ha úgy gondoljuk, hogy a szeretet Istennek egyik oldala csupán és nem maga az Isten, akkor a földi hierarchiából vett vonásokkal ruházzuk fel Istent s az igaz Isten helyett bálványt állítunk magunknak. Gyakran húzódik meg bálványimádás a hit mögött, ha nem elég erős és nem elég tiszta ahhoz, hogy felülbírálja a saját árnyékában burjánzó fogalmakat és képeket.

Ezek a dűsan tényező téveszmék egyidősek az emberrel. A magányos, kiszolgáltatott és aggódó ember elfojthatatlan vágyából születnek, hogy veszélyeztetett létén túli *hatalomra* találjon, aki végül is beteljesíti életét. Ez a vágy hozta létre a bálványokat. A gyenge és védtelen ember szentnek, istennek, Isten helytartójának tartott mindent, amiből erő és hatalom sugárzott: az égitesteket, folyókat, fákat, állatokat, de a fajt, a főnököt, az aranyat és ezüstöt is. Kizárólag ereje miatt fordult Istenhez, bonyolult szertartások révén akart rendelkezni az isteni erővel. A mágia elválaszthatatlanul egybefonódott a vallással.

Az volt az ószövetségi próféták legnagyobb tette, hogy megtisztították a vallást a mágiától. Megértették Izraellel, hogy az *értelem, a lelkiismeret és szabadság szintjére helyezze reményét*. Egyetlen hatalom létezik csak. Nem egy bizonytalan és kóbor vágy szülte Isten, mint a pogányok Baal-ja, hanem az igazság és szabadulás Istene, aki megmenti népét. S mert Jahve maga kezdeményezte, azért a „szövetség” valódi és nem mágikus kapcsolat Istennel.

Jézus Krisztusban nyilvánvaló lett, hogy az abszolút hatalom *szeretet*, hogy a szövetség nem jogi, hanem személyes kapcsolat. Jézusban annyira megközelítette Isten az embert, hogy egy lett vele. Az „új és örök szövetség” nem két különállónak kapcsolata, hanem Isten és ember egysége Jézus személyében. A *szeretet egység a különbözőségben*. Akik szeretik egymást, azok egyek anélkül, hogy megszűnnék különbözőségük. Különbözők, de nem idegenek. A megtestesülés titka kijelenti, hogy Isten egy akar lenni az emberrel, annyira eltávolodik magától, hogy ő maga lesz az a más, aki egy vele, de mégis különbözik tőle: *ember*.

A megtestesülés nem utólagos kijavítása annak, ami előszörre nem sikerült. *Isten nem azért testesült meg, mert embert teremtett, hanem azért*

teremtett embert, mert meg akart testesülni. Nem a teremtés teszi lehetővé a megtestesülést, hanem a megtestesülés az a föltétel, ami lehetővé teszi a teremtést. Azért van világ, mert Isten a saját magával való egyenlőséget nem tartotta olyan dolognak, amihez feltétlenül ragaszkodjék, hanem lemondott róla, átengedte magát és ember lett Jézus Krisztusban.

A szeretet paradoxona

— *Aki engem lát, az látja az Atyát is (Jn 14,9).* —

Csak akkor közelítjük meg az igaz Istent, akit Jézus Krisztus mutatott meg nekünk, ha megterünk a szeretet titkához, amit Szent Pál „kiüresedésnek” mond (Fil 2,1—11). Máskülönben ki vagyunk téve annak a veszélynek, hogy feltámadnak szívünkben a bálványok.

A szeretettől elválaszthatatlan a *szegénység*. Aki szeret, az a másikkban leli örömét, a másik az ő mindene. Nélküle az élet mindenből kifosztott, megcsúfolt koldusa lenne. *A másiktól és a másikért él.* Semmi sem a sajátja, mindent a másikkal köszönhet és mindent neki ajándékozik. Ha pedig ez így van, akkor az, aki végtelenül szeretett, végtelenül szegény.

A másik a *kiszolgáltatottság*. Aki szeret, a másiktól függ; *minden igyekezte a másikkra és nem önmagára irányul.* A szeretetben kiszolgáltatja magát az ember a másikkal. A végtelen szeretet végtelen kiszolgáltatottság.

Végül nézzük az alázatosságot. Aki szeret, fel akar nézni a másikkra. A fölény nem egyeztethető össze a szeretettel. *Aki végtelenül szeret, az végtelenül alázatos.*

Ha ezek a meglepő fogalmazások túlerőltetik a hívó értelmet, ha ellentmondásosnak tűnik a szegény, kiszolgáltatott és alázatos Végtelen, akkor másképp is mondhatjuk. Isten léte olyan túlcsoorduló bőség, hogy nincs szükségére semmire, semmi sem akadályozza abban, hogy a végsőkéig szerethessen, hogy önmagát adja oda. Aki nem ismeri a testvéri, baráti vagy hitvesi szeretetet, aki nem tapasztalta meg valamiképpen a szeretet paradoxonát, az nem ért semmit a szeretetnek abból a felfoghatatlan titkából, amit a szegény, engedelmes, kiszolgáltatott Krisztus fordít le emberi foglaimakra és gondolatainkra.

Krisztus halála és feltámadása az ember beteljesülése

— *A szeretet átalakítja az embert. A keresztény hiszi, hogy teljesen átalakítja őt az élő Végtelen szeretete.* —

Az átalakulás megszűnés és keletkezés, halál és újjászületés. Aki csodálkoznék azon, hogy meg kell halnia ahhoz, hogy megszülethessen benne az isteni élet, azt árulná csak el, hogy számára nincs valóságos jelentése az Isten szónak.

Jézus halálának és feltámadásának nagyszerű ereje az, ami átalakítja az embert. A feltámadás nem a halál előtti élet visszatérése. A feltámadott egészen új életre kel. Az élet nemcsak növekedés, hanem fejlődés és átalakulás. „Hacsak a búzaszem meg nem hal, egymagában marad, ha meghal sok termést hoz” (Jn 12,24). Még magának a fennmaradásnak is a fennmaradásról való lemondás és az átalakulásba való beleegyezés a feltétele. *Nincs élet fejlődés nélkül. Nincs fejlődés átalakulás nélkül. Nincs átalakulás halál nélkül.* Elsősorban áll ez az ember életére, amely szakadatlan átmenet az állatból az emberbe, a természetből a szabadságba, a lényegtelenből a lényegesbe.

Beteljesülésünk elengedhetetlen feltétele, a fejlődés és átalakulás. Csak úgy lehetünk Istenhez hasonlóak, ha gyökeresen kiirtjuk azt a természetes önzést, amely rendelkezni szeretne Isten hatalmával. A nekünk ajándéko-

zott isteni élet nem a földi élet egyenes meghosszabítása, nem az egoizmus végtelenbe vetítése. A kettő között ott van a halál szakadéka. „A keresztyén hisz Jézus halálában, abban az eseményben, amely által az emberiség legkiemelkedőbb és legmélyebb pontján már teljesen visszakerült Isten kegyelmébe. Hisz Jézus föltámadásában, az ember-Jézus beteljesülésében, mint abban a realitásban, amelyben már túljutott az emberiség tér-időbeli történelmén és magának az Istennek az életét birtokolja” (Rahner).

Ne feledkezzünk meg arról sem, hogy amikor a halál utáni dolgokról van szó, akkor mindennemű elképzelés csődöt mond. A halál utáni átalakulásunk csak a halált megelőző elemek elhagyása árán valósulhat meg. Ez azonban lehetetlenné teszi a halálon túli jövő elképzelését, mert a halált megelőző elemek miatt egyszerűen hiányoznak a halál utáni jövő elképzeléséhez szükséges képzetek.

Az egyetlen szükséges

— Minden nem egzisztenciális kapcsolat Isten és ember között —
tan, erkölcs, istentisztelet — az egyedüli szükséges személyes
kapcsolatért van —.

A hit nem azonosítható az Istenről szerzett tudással. Ennek a téves fel fogásnak szülötte az oly gyakori „triumfalizmus”, az igazság értelmi meg ragadásából fakadó gőg, vagy legalábbis túlzott meglegedettség. Az Istenről szerzett tudás nem azonos Isten megismerésével. Csak a megélt igazság valódi. „Megismerni” a Szentírás szerint annyi, mint „együtt lenni”, „együtt élni” vagy „benső kapcsolatban lenni” valakivel.

Isten saját életét közli az emberrel. A megszentelő kegyelem az a teremtett realitás az emberben, amely biztosítja ennek az új kapcsolatnak valódiságát. Nézzük egy példán. A nőtlen ember életét gyermeki, testvéri vagy baráti kapcsolatai alkotják. A házassági kapcsolat újabb mélységgel gazdagítja ezt az életet. A megszentelő kegyelem annak az átalakulásnak a kezdete, amellyel Isten ajándékoz meg minket, amikor önmagát adja nekünk. Ennek köszönhető, hogy Isten valóban mibennünk, mi pedig Őbenne vagyunk, mint ahogy egymásban vannak azok, akik megismerték és megszerették egymást. Ez a legfontosabb kapcsolat az ember életében.

Az emberi feladat

— Akkor élünk személyes kapcsolatban Istennel, ha megvalósítjuk emberi feladatunkat. —

A bennünk lakozó Isten szabadítja föl emberi szabadságunkat, amely világi kapcsolatainkban bontakozik ki. Szívünkbe oltott szeretetének, a teljes igazságnak és maradéktalan jósnak az íze nem hagy nyugtot az embernek, nem tűri, hogy végleg lekössön bármi, ami véges. A leghitelesebb modell az emberről „az” ember a kereszten. Krisztus kitárt karja, amint magához öleli a sokrétűen szerteágazó világot, arra a magányosan és meredeken égbetörő vertikálisra támaszkodik, ami kizárólag az Egyetlen Egyben keresi beteljesülését (Rahner). A történelem szolgálatát és az Isten szeretete keresztezik egymást; nem különíthetők el, de nem is cserélhetők föl. Szabadságunkat azok a tettek bontakoztatják ki, amelyekkel értéket alkotunk. Olyan mértékben valósítja meg magát az ember, amilyen mértékben növeli az igazság, a szépség és jószág értékeit a történelemben. És amilyen mértékben megvalósítja történelmi feladatát, olyan mértékben kerül közelebb Istenhez is.

Azt mondja Szent Pál, hogy minél emberibbek a világhoz fűződő kapcsolataink, annál közelebb kerülünk Krisztushoz is. A föltámadt Krisztus átváltoztató ereje működik azokban a döntésekben és választásokban, amelyekben

az ember megvalósítja magát. Ezekből a döntésekből (és természetesen tettekből) szövődik egybe a történelem szövete. A történelem, amely létrehozza az embert, és amelyben az ember megvalósítja önmagát, a megtestesülés kiterjesztése és Krisztus testének fölépítése, mígnem Isten lesz minden mindenkiben. *A megtestesült Krisztussal találkozunk minden igazi emberi kapcsolatunkban (Mt 25).*

Nem választható el az ég és a föld. Nem tátong közöttük áthidalhatatlan szakadék, főleg akkor nem, ha észben tartjuk, hogy az átalakulás meghalást is jelent, és hogy nincs teljes átváltozás teljes halál nélkül. Ez az átváltoztató halál működik minden olyan tettünkben, amely az igazságot és szeretetet növelve megvalósítja emberi feladatunkat. Bármilyen bonyolultak is legyenek az emberi kapcsolatok, bármilyenek is az intézményesített (családi, politikai, gazdasági) közvetítők, *mindig az igazság és a szeretet alapvető értékei azok, amelyek emberibbé teszik az emberi társadalmat és történelmet.*

Lemondás és önmegtágadás nélkül senki sem tarthatja magát igaznak, és nem állíthatja magáról, hogy szeret. *Az igazság és szeretet azonban nem a keresztények előjoga.* Az emberréválás nem kizárólag keresztény vállalkozás. Mindenki megtágadja magát, aki teljesíti emberi feladatát. A keresztények abban különböznek a nem-hívóktól, hogy nekik sokkal gyökeresebben kell igent mondaniok a lemondásra és halálra, mert abban találkoznak Krisztus megváltó halálával. Ezen kívül pedig a kereszténynek is alá kell vetnie magát az általános emberi törvényeknek, hiszen a társadalom, technika és művészet erőterében valósítja meg ő is emberi feladatát. Ez a belátás az *alapja hívők és nem-hívők összefogásának a közös emberi feladatok megvalósításában.*

Az aktivitás önmagában — bármennyire is elválaszthatatlan tőle a lemondás és áldozat — nem ajándékozhatja meg az embert beteljesüléssel. Ahhoz, hogy az ember eljusson Istenhez, egészen el kell feledkeznie önmagáról. Ehhez segíti hozzá a földi szenvedések, a halál és a halál utáni tisztulás elviselelése. Ebben a tisztulásban rejlik az emberi élettel járó kikerülhetetlen szenvedések értelme is. A szenvedés és halál elővételezi azt a túlvilági tisztulást, ami kiegészíti szeretetünk salakját. A tisztító tűz az emberi aktivitásról való teljes lemondás. Ez a maradéktalan szenvedőlegesség az, ami gyökerestől irtja ki belőlük az önzésnek még a lehetőségét is. Így szűnik meg az evilági szenvedések kínzó értelmetlensége is, ha elfogadjuk, hogy nem ostoba gyötrődés az, hanem a tisztulás kezdete.

A bűn

— *A bűn mindig önmagunk keresése* —

Tetteink és választásaink sohasem fakadnak tisztán szeretetből. Többé-kevésbé magunkat keressük mindig, és így elvétjük emberi feladatunkat. Ennek következménye a lelkiismeret vádoló szava. A bűntudat nem választható el az embertől, még akkor is hibázunk, amikor szembefordulunk hibáinkkal. Miközben ugyanis kikerüljük egyik vagy másik hibánkat, beleesünk az alapvető hibába, a meglegedettségbe. Mindaddig, amíg nem törjük össze azt a tükröt, amely azt jelzi, hogy mennyire haladtunk, kudarcba fullad a szeretetünk.

Az *eredeti bűn* az ember gyökeres önzése: jogos követelménynek, és nem ajándéknak tekinti a neki adott isteni életet. A szeretetet, ami lényegében véve lemondás, birtoklással cseréli föl. Mivel az ember természetéből fakad az a végtelen vágy, amit fölkelt bennünk Isten ígérete, maga a természetünk is megromlik, ha elvétjük ezt az ígéretet. Végso fokon ez a *kárhozat*. A kárhozott az, aki azért, mert nem lett azzá, ami lehetett volna belőle, még azt is elvesztette, amije volt. A szeretet teljes csődjét *pokolnak* mondja az egyház.

Csak Isten teheti meg azt, hogy az ember úgy szeressen, mint Ő. Hinni, hogy ezt megteheti, annyi mint, hinni, hogy megteszi. Ilyen a keresztyén remény, amely erősebb a félelemnél. *Aki remél, nem kételkedik a bocsánatban.* A bocsánat az a mód, ahogyan Isten szereti a bűnöst, a bánat pedig, ahogyan a bűnös szereti az Istent. A megfeszített Krisztusban egyesül a kétféle szeretet: megváltásunk egyben beteljesülésünk is.

A hit megvallása az ima

— *Isten a kezdeményező: az ember csak viszonzszereti őt.* —

Isten előbb szeretett minket. Ennek a szeretetnek elfogadása az ima. Az ima igent mond Isten ajándékára: annak a mélységes helyeslésnek a megvallása, amelyben azonosulunk emberi feladatunkkal és elismerjük annak isteni dimenzióit. Önmagát áltatja és az absztrakciók börtönének foglya marad az ember, ha imája nem fejezi ki ezt az igent. Az ima nem téveszthető össze kegyes gondolatokkal és jámbor érzelmekkel. Kizárólag ez az „igen” számít. Nélküle mit sem ér a szavak fenkölt áradása, de kifejezheti azt egyetlen néma pillantás, vagy akadozó dadogás is.

Az ima alapvető igenje azután az „én” legmélyebb magatartásainak megfelelően nagyon változatosan és gazdagon fejezhető ki: imáadásban, hálaadásban, bánatban és kérdésben.

Imáadás (csodálat, elragadtatás, hódolat) amiatt, hogy Isten van, hogy ilyen nagyszerű, hogy előbb szeretett minket.

Hála, mert örvendező elismerés nélkül csak látszat a hódolat.

Bánat, mert az ember bűnös; de a megbocsátó szeretet erősebb az emberi határoknál és lázadásnál.

Kérés, hogy hitünk előbb, tetteink pedig, amelyek Isten ajándékai bennünk, erőteljesebbek és tisztábbak legyenek.

A kultúra megváltoztatásával együtt jár a nyelv és a gondolkodásmód megváltozása is, ami megnehezíti a közösségi (liturgikus) imát. Új gondolkodási formák és új érzelemvilág a hit új kifejezését kívánja meg. Ennek a megújulásnak mértékét a Miatyánk szabja meg. A keresztyén közösségnek meszterkéltség és archaizmus nélkül kell szólnia mindarról, ami Istenhez köti.

Az egzisztenciális kapcsolatok biztosítékai a dogmák.

— *A dogmáknak nem az a céljuk, hogy elvont filozófiai rendszert alkossanak, hanem hogy biztosítsák Isten és ember élő kapcsolatát.* —

A hit Istenre irányul. Isten és nem a dogmák alkotják a hit tárgyát. A dogma a hitről hozott ítélet; az Istenhez fűződő kapcsolat igazságát és a remény hitelességét biztosítja. Vannak fontosabb és kevésbé fontos, jelentősebb és kevésbé jelentős dogmák. Attól függ, hogy közvetlenül vagy csak közvetve tartoznak hitünk alapjaihoz. A dogmák arra valók, hogy ne tévedjen el szeretetünk: megőrzik és helyesbitik hitünket, hitelesen magyarázzák a Titkot, amely végtelenül felülmúlja a dogmákat.

Isten nem azért nyilatkoztatta ki, az egyház nem azért definiálta a *Szentháromság* dogmáját, hogy információt nyerjünk Isten életéről. A Szentháromság dogmája nem észterna, nem fogalmi játék Isten életével, hanem megmutatja az utat, amelyen eljuthatunk ehhez az élethez. Ez a dogma azt mondja, hogy a mindent felülmúló szent Titok, a kezdet és a vég, közölte magát a világgal. *Az abszolút eredet titka, akitől minden van és minden származik, nem halálos szakadék, hanem Atya, aki mindent átadott Fiának (Mt 11,27).* Az Atya feltárta titkát megváltó Szavában. Azóta nem halálos csönd a hallgatása. Felfoghatatlansága olyan szakadék csak, ami mindent megalapoz és mindent hordoz. Megközelíthetetlen fénye ragyogó sötétség, megvilágítja földünk ősz-

szes szürkeségét. Elérhetetlen távolsága atyai közvetlenség és gyöngéd szeretetet. A Titok közelebb van hozzánk, mint mi önmagunkhoz.

A világban ittlévő és tevékenykedő Titkot Jézus Krisztusnak hívjuk. Jézus a világban ittlévő, és a Titok ijesztő sokrétősége nélküli titok. Isten kimondott Szava, aki emberi szóval szól hozzánk. Ezek a emberi szavak az Isten szavai már és csak egyetlen egyet jelentenek: üdvösségünket és beteljesedésünket.

A magát nekünk ajándékozó Titok a Szentlélek. Az Atya és a Fiú fel-lángolt szeretete mibennünk. A Szentlélekben miénk az Isten, mi pedig az övéi. Nem teremtett adományát adja, hanem Szentlelkét közli. Minden végtelenség legbenső szívét, feltétlen létét, ragyogó tudását, a szent Isten szeretetét, háromszemélyű életének örök boldogságát. Az Isten bennünk, mi pedig öbenne, mert megismertük és megszerettük egymást a Fiúban és a Szentlélekben.

A Szentháromság dogmatikai megfogalmazása megvilágítja a *teremtés* dogmáját. Ha a teremtés nem az Isten bőkezűségének kiadása lenne, ha nem az Isten nagylelkűségéből fakadna, akkor mi másnak tekinthetnők, mint természetfeletti gyártási műveletnek? Ez a modell alapjaiban hamisítaná meg a Teremtő és a teremtmény viszonyát, Isten és ember személyes kapcsolatát. Ha a teremtés gyártási művelet, akkor az ember sorozatgyártmány, szabadsága ábránd, Isten úr, és az ember a rabszolgája. Ebben az esetben értelmetlenség lenne azt remélnünk, hogy személyes kapcsolatba kerülhetünk Istennel. Nem is beszélve arról, hogy az Isten és a világ közötti különbség tagadásához vezetne, ha úgy tekintenők Istent, mint akit teljesen leköt ön maga, aki annyira magánál van, hogy teljes lehetetlen számára az, hogy kilépjen önmagából.

Az *eredeti bűn* dogmája nélkül sem érthető az ember viszonya Istennel. Arra a kínzó kérdésre, hogy miért van bűn ebben a világban, nem találunk magyarázatot. A hit sem ad elméleti választ a szenvedő és küzdő embernek. Az egyház nem állítja, hogy Ádám „bűnbeesése” a bűn magyarázata lenne. De *a bűn egyetemességével együtt hirdeti a kegyelem és bocsánat egyetemességét is.* A megváltás legalább olyan „eredeti”, mint a bűn; Isten irgalma Krisztusban eleve fölkarolja, megmenti és szeretetébe öleli a bűnös emberiséget. A bűn egészen mélyen fészkel az emberben, mert „Ádámban” mindenki bűnbeesett, de még mélyebb a kegyelem amelyet mindannyian megkaptunk Jézus Krisztusban. Az emberi lét drámájának két gyújtópontja a bűn és a megváltás; aki lekicsinyli a bűnt, az képtelen megközelíteni az Istent.

A *test feltámadásának* a dogmája az egész ember beteljesülését hirdeti. A feltámadás *emberi* boldogságot ígér, olyant, ami valóban megfelel az ember anyagban és társadalomban megtestesült természetének. A lélek örök élete nem emberi beteljesülés, mert az ember nemcsak lélek, hanem test is, nemcsak egyén, hanem közösség is. A test feltámadása nélkül nem mi lennénk boldogok, s az örök élet nem az ember beteljesülése, hanem hamis jutalom lenne csupán. Ezt pedig kétszeresen is jogában állana visszautasítani az embernek: mind az emberi értelem, mind az emberi méltóság címén. De Isten sem lenne a szeretet, ha ilyen jutalmat osztogatna az embernek.

Néha nem elég világos, hogy miért szükséges az Isten és az ember élő kapcsolatát dogmatikailag is megfogalmaznunk. Nem egy esetben meglehetősen nehéz az értelem fényénél is igazolni a dogmákat, főleg azokat, amelyek kevésbé lényegesek. Gyakran esünk abba a hibába, hogy formális szemszögből nézzük a dogmatikai kijelentést és ezzel eltorzítjuk tulajdonképpeni tartalmát. Hogy elkerülhessük ezeket a buktatókat, ismernünk kell a történelmi hátteret amelyben az egyház megfogalmazta dogmáit, figyelembe kell vennünk azok fejlődését, valamint azt, hogy milyen szerepet töltenek be a közösségi és személyes szeretet megvalósításában.

A kegyelem történelmi jele

— *Isten azért lett ember egy meghatározott történelmi időpontban, hogy jelen legyen minden időben. Az egyház Isten megváltó művének történelmi kiterjesztése; hatékony jel, amely nemcsak jelzi, hanem meg is valósítja azt, amit kijelent. —*

Sokan vannak, akik nem is tudnak arról, hogy hozzátartoznak az isteni életnek ahhoz a közösségéhez, amelyet az isten-embernek köszönhetünk. Nem látható tagjai az egyháznak, de mégsem idegenek, ha szívük mélyén elfogadják azt az ajándékot, amelynek hatékony jele az egyház, ha vállalják emberi feladatukat, amelyben Krisztussal találkozhatnak. *Egyedül Isten a megmondhatója annak, hogy ki tartozik valóban az egyházhoz és ki nem.* Éppen ezért az egyház nem határolható el teljesen a világtól. Az egyház az egész világ üdvösségének hatékony jele, kijelenti, hogy Isten kivétel nélkül minden embernek felajánlja azt az effektív lehetőséget, hogy Krisztushoz tartozzék.

Az egyház nem befejezett, hanem megvalósítandó feladat. Az egyház történelmi valósága haladásban és hanyatlásban, megújulásban és fejlődésben történik. Az egyház mindenegyes tagja felelős az egészért. Senkinek sincs joga behunynia szemét a hiányosságok láttán. Az egyház hűséges tagjai fájdalommal nézik „a rövidlátókat, akik nem értik meg az idők követelményeit és képtelenek megkülönböztetésre azzal az áramlattal szemben, amely a holnap világát hozza létre, a kislelkűséget a jövő kockázataival szemben (mintha a jövő nem volna ugyanúgy Istené, mint a múlt), a világ hatalmasaival való összejátszásokat, a Lélek elfojtását jogi, adminisztratív és tekintélyi szóval, az anyai párbeszéd hiányát az elszakadt gyermekkel, a tévedés elleni harc negatív jellegét, a vonakodást, hogy akkor is felismerje az egyház saját Lelkének fűvását, amikor nem szakrális csarnokban, hanem a történelem profán mellékutcaiban fű” (Rahner). Aki hiszi, hogy Krisztus alapította az egyházat, az legszentebb feladatának tartja, hogy miközben önmagát tisztítja, ragyogó tisztává tegye az egy, szent, katolikus és apostoli egyházat.

Az egységet a szeretet alkotja. Egyedül ez képes egységet teremteni a különbözőségekben.

A szentséget a szeretet szétáradása méri. Ha azt állítaná magáról az egyház, hogy a tökéletesek társasága, akkor szeretete nem lenne tiszta, szentsége pedig inkább látványosság lenne, mint felszabadító erő.

A katolikusság a szeretet egyetemessége, amely senkit sem zár ki és nem ismer határokat. Nem térbeli kiterjedést kell ezen értenünk, hanem azt a bensőséges erőt, amellyel az egyház képes arra, hogy Krisztushoz fűzze a legkülönbözőbb embereket is.

Az apostoliság a Krisztushoz való hűség a történelmi változásokban. Krisztus tekintélyének folyamatosága, amely nem hatalom, hanem szolgálat, vagyis szeretet.

Az egyház szentsége

— *Krisztus az Isten szentsége. Az egyház Krisztus szentsége. Az Eukarisztia az egyház szentsége. —*

Az egyház azoknak a közössége, akik hisznek Krisztusban és szent, egyetemes, apostoli egységben élnek vele és egymással. *A szeretet és hűség közössége — különösen akkor, ha kettőnél többen vannak, akik szeretik egymást — a közös étkezésben valósul meg.* Ezen a lakomán Krisztus a házigazda, és ő az étel is. Jézus önmagát adja eledelül: „Aki eszi az én testemet és issza az én véretem, annak örök élete van” (Jn 6,54). Ezáltal mi is egyesülünk vele! „Aki eszi az én testemet és issza az én véretem, bennem marad és én őbenne” (Jn 6,56). Ez az egyesülés egymással is összeköt minket: „A kenyér

amelyet megtörünk, ugye Krisztus testéből való részesedés? Mi ugyanis sokan egy kenyér, egy test vagyunk, mivel mindnyájan egy kenyérből részesedünk" (1Kor 10,16.).

Az Eukarisztia Krisztus halálának az emlékezete. A megtört kenyér és kiömlő bor Krisztus halálát hirdeti. *Nem kenyeret és bort ajánlunk fel Istennek, hanem Jézus Krisztust, aki meghalt érettünk.* Halála pecsételte meg az új szövetséget, amit Isten benne kötött az emberrel. Jézus azért adja magát kezünkbe az Eukarisztiában, hogy a megtört kenyér és kiöntött bor képviselje a mi életünkben azt, ami egyszer s mindenkorra történt a kereszten. Az a Krisztus van közöttünk, aki meghalt, sőt mi több feltámadt érettünk: „Valahányszor ezt a kenyeret eszitek és ezt a kelyhet isszátok, az Úr halálát hirdetitek, míg el nem jő" (1Kor 10,26). A mi áldozatunk abban áll, hogy *hálát adva magunkhoz vesszük Krisztus testét és véré, és az ő halálába rejtve fogadjuk el életünk és halálunk minden felfoghatatlanságát.* Az Eukarisztia vétele azt fejezi ki, hogy az ember lemond önmagáról, beleegyezik abba, hogy a többiekért éljen, és hajlandó arra, hogy egészen átmenjen Isten tulajdonában.

A kenyérben és borban megtestesül az emberi munka. *Az ember történelme és munkája Krisztus testévé és vérévé változik az oltáron.* Szentségtörő lenne az Eukarisztia vétele, ha távol állna tőle az emberek kenyérgondja. Nincs Eukarisztia munka nélkül, amely átváltoztatja a természetet és megvalósítja az embert. Nemcsak a közös étkezésben, hanem a munkában is megvalósul az emberi tesvérség. Az emberi kapcsolatok legszilárdabb alapja a munka. *Csak akkor egyesülhetünk Krisztussal, ha szeretetben és munkában egyesülünk egymással is.*

Együtt van itt minden: Isten és ember, bűn és megváltás, egyén és közösség, szeretet és munka. Az Eukarisztia magába foglalja az egész hitet.

FALU TAMÁS VERSEI

HA

*Ha egyszer a Nap eltévesztené
és nem jönne fel, csak estefelé.*

*Ha júniusban a hó hullana
és szőlőt hozna a vén almafa.*

*Hogyha északra tolódna a dél
és elvágtatna a Göncölszekér.*

*Ha megfordulna minden földi út,
s kacagás rázna minden szomorút.*

*Ha orgonaként búgna fel a csend
és visszajönné, aki messzement...*

ÜLNI ESTÉNKÉNT

*Ülni esténként a padon,
reményekben nem apadón.*

*Várni ott fenn a csillagot,
mely mindig egyformán ragyog.*

*Mikor az utca elaludt,
bezárni csendben a kaput.*

*Bevinni, ami nyugalom,
s mi fáj, kinnhagyni a padon.*

MINDEN SZÍVVEL

*Minden szívvel örültem én
és minden szívvel fájtam,
minden élet életem volt,
így jártam a világban.*

*Ahány ember helyett éltem,
annyi holt lesz belőlem,
temessetek majd el engem
mindegyik temetőben.*

VALAKI

*Itt valaki vigyáz rám,
elsimítja a párnám.
Főlelem, ha elestem,
megtámasztja a lelkem.*

*Világosban, sötétben
irányítja a lepletem.*

*Érzem szívem táján át
daktiloszkópiáját.*

*A szélben száll, mint porszem,
mindenütt van, s sehol sem.*

*Ha majd lehuill az est rám,
ő fújja el a gyertyám.*

ÁPRILY SZÍNМŰVE. „A BÍBOROS” ELÉ

A Báthory család egyike a magyar történelem legtehetségesebb családjainak. Az Árpád-házon, vagy a Rákócziakon kívül talán a Báthoryak nemzedékei nyújtják irodalmunknak a legtöbb drámai anyagot. Báthory-témát dolgoz fel regénvróink egész sora. Kezdvé *Jósikán* és *Kemény* Zsigmondon és *Jókain* át egészen *Móriczig*, *Makkai* hogy aztán Szent László sírja fölé emel' en méltó székes-egyház at Váradon. Ezt a své-században egy Báthory András, a püspök járja meg előbb Róbert Károllyal Itáliát, Sándorig és *Passuth* Lászlóig. De hiszen a család élete maga is kész regény. A XIV. ke-segyházat az utolsó Báthory nagy ellenfele, Bethlen Gábor bontatja le, hogy kövei-ből bástyákat rakasson a török torkában már-már éppen egy Bethorytól eladott Várad védelmére. A díszes székes-egyház kövei most is ott lappanganak a bástyákba befalazva. Régészeti szenzáció lenne a kibontásuk.

A XV. században egy Báthory, budaszentlőrinci pálos szerzetes fordítja le ma-gyar nyelvre az egész bibliát. Az egyház boldogként tiszteli ezt a Báthory Lászlót, aki 1484-ben hal el, s kéziratos műve elvész az idők for-gatagában. A családban tehát van szentéletű szerzetes és jobbágy-szanyargató főúr, betegidegzetű várúrnő, test-vérszerelem és egy nagy királlyá nőtt fejedelem, aki a kicsiny Erdélyből lép a len-gyel trónra s moszkvai hadjárata után tőle várják Európa kis, töröktől fenyegetett népei a reintegrációt, a török kiűzését és a lengyel-magyar-cseh konföderációt. Egy olyan erejű államét tehát, amely egvformán ellene tudna állni a Habsburgok ma-gyarországi igényeinek és a török félholdnak is. Báthory István azonban korán, alig 53 éves korában meghal. 1586-ot ír-nak a világ krónikásai, *Áprily* darabjának fő-hőse Báthory András, a későbbi bíboros, ekkor még csak húsz éves. Olaszországban tanul, pápák, bíborosok barátja, humanista tudós és könyvgvűjtő. Nem ordas, török-ke-l verekedni tudó Zrínyi, nem hadjáratokat kieszelni és végrehajtani tudó Báthory István vagy Bethlen Gábor. A Báthory név azonban kötelez, és a humanistának vál-lalnia kell a Rómától kapott bíbor után is a kelet-középeurópai politika csapdái-t és elszántságát is. Áprily bíborosának tragédiája éppen abban rejlik, hogy mint egy üvegházban nevelt növényt teszik ki hirtelen észak fagyának és hófúvásainak. A lelkialkatánál fogva passzív férfiú vergődése fogta meg a magányosság szerető költő fantáziáját, amikor András bíboros drámájának vázlatát papírra vetette.

A Habsburgok ugyanis nem hagyták abba a játszmat az önálló erdélyi fejed-elemség megalakulása után sem. Báthory Zsigmondhoz Habsburg királlyá-nyt ad-nak feleségül, hogy így örökösödési ágon csatolják magukhoz Erdélyt. A manap-ság könnyen operálható kicsiny testi hibában szenvedő fejedelem azonban nem consummálja ezt a házasságot sem, többször lemond Rudolf császár javára, pap-nak készül, elcseréli Erdélyt az Oppeln-Ratibor-i hercegséggel s végül 1613-ban a Czermin család prágai kriptájában lel végső nyugovóra. Ugyanebben az évben ölik meg hajdú-i Báthory Gábort is Várad határában, mert az a hír terjed el róla, hogy át akarja adni a várat a töröknek. A tragikus végű család életében azonban közben lejátszódik Báthory bíboros tragédiája is, amiről meglehetősen keveset tudunk.

Kemény Zsigmond dzsungelszerű, kusza regényeiben jól mutatja meg, hogy Európa még nem tudja, mennvire nem a világ közepe többé. Eppen ezért még a kicsiny Erdély is nagy politikát csinál. A Báthory családnak ebben a katoliciz-mussal összeszövődött, pápai udvartól és jezsuitáktól is iránvított politikában olvas-féle tragikus szerepe van, mint napjainkban a Kennedveknek. Sorra el teszik őket a láb alól. Báthory András aki királvi nagybátyja pártfogása mellett, de meg nagy-szerű szellemi adottságai folytán már 18 éves korában bíboros, Mediciekkal, Sfor-zákkal egyenrangúan ténvező versenytákos a kor politikai játszmáiban. És a nagy sakkjátékban, ahol Közép-Európa a tét, vesznie kell. A Habsburgoknak nagyon jó tör- és cselvetői vannak. Mikor tehát a szélkakas Báthory Zsigmond 1599 tavaszán lemond az erdélyi fejedelemségről és a rendek beleegyezésével András foglalja el Erdély kicsinyke trónját, a császári udvar válasza az, hogy főibéri Mihály havas-alföldi vajdát: törőn be Erdélybe és üzze el Báthoryt. A Nagyszében melletti Sel-lenberknél történik meg a tragikus, kihatásaiban Erdély későbbi sorsára is döntő csata. A vajda tönkreveri a hadjáratra nem eléggé föl-készült bíboros seregét, őt magát pedig a szabadságtögaikban megsértett székelvek egvike. Ördög Balázs me-nekülés közben Pásztorbükkön, Csikszentdomokos mellett fejszecsapásokkal megöli. Báthory András csak harminchárom éves volt ekkor és egy vesztett csatából tanulva még hadvezérnek is lehetett volna kiváló, mint ahogyan tudós humanistának is az volt.

(*Posszonyi László*)

A BÍBOROS

Drámai játék hét képben (I. rész)

Írta: Aprily Lajos

*Az emberi szellem hiába fáradozik, mikor
az égi előrelátás az ellenkezőre törekszik*

Kovacsóczy Farkas

*Tomori, büszke vezér, mért hagyta el
érseki széked?*

Előljáró játék

Köd. A tárgyak és emberek homályos körvonalakokkal derengenek át a fátylán. A háttér: egyszerű nemesúri kastély, közepén nagyívű kapubolt. A kapubolt felett tornác.

A tornácon valaki áll. Az épület előtt, a kapubolttól jobbra, asztal; az asztal mellett valaki ül és ír. Mellette férfialak áll meggömbölvé; mintha a betűvetést nézné. Az asztaltól jobbra, kis távolságra, csoport: két puskás ember között magas, erős férfi. Mozdulatlanok. Hátrább, az épület jobb sarka előtt, egymáshoz hajló alakok nagyobb csoportja: kendőbe burkolt nők, fedetlen fejű gyermekek. Azoknak sincs mozdulatuk.

Most az író alak feláll, leteszi a tollat s hátranéz a tornác felé. Társa is kiegyenesedik. A tornácon álló férfi keze mozdul. Megszólal, hangja szigorúan, de tompán hangul:

AZ ÚR Olvasd, Lőrinc diák.

LŐRINC DIÁK *kezébe veszi az írást s olvasni kezd.* Anno Domini 1598. Kisasszony napja előtt való pénteken...

AZ ÚR Mit ezután olvas, mondd utána, Máté!

LŐRINC DIÁK Én, Somodi Énok Máté —

MÁTÉ Én, Somodi Énok Máté —

LŐRINC DIÁK — íratam ezt a levelet —

MÁTÉ — íratam ezt a levelet —

LŐRINC DIÁK — Mester Lőrinc diák és Bíró Pál előtt —

MÁTÉ — Mester Lőrinc diák és Bíró Pál előtt —

LŐRINC DIÁK — s kötöttem magamot Lázár Farkas úrhoz —

MÁTÉ — s kötöttem magamot Lázár Farkas úrhoz —

LŐRINC DIÁK — örökös jobbágyul.

MÁTÉ — örökös jobbágyul.

A csoportból egy remegésbe fúló női hang: Jaj!

LŐRINC DIÁK Mert a törvény engem halálra ítelt volt —

MÁTÉ Mert a törvény engem halálra ítelt volt —

LŐRINC DIÁK — az én vétkem szerint —

MÁTÉ — az én vétkem szerint —

LŐRINC DIÁK — de sok jámbor könyörgésre —

MÁTÉ —de sok jámbor könyörgésre —
LŐRINC DIÁK — elkérém halálom.

MÁTÉ — elkérém halálom.

LŐRINC DIÁK Mert ott megfogadtam —

MÁTÉ Mert ott megfogadtam —

LŐRINC DIÁK — hogy az ő kegyelme jobbágysága alól —

MÁTÉ — hogy az ő kegyelme jobbágysága alól —

LŐRINC DIÁK — soha meg nem szököm —

MÁTÉ — soha meg nem szököm —

LŐRINC DIÁK — hanem őt igazán s jámborul szolgálom.

MÁTÉ — hanem őt igazán s jámborul szolgálom.

LŐRINC DIÁK De ezt nem állottam —

MÁTÉ De ezt nem állottam —

LŐRINC DIÁK — elszökdöstem tőle gyakorlatossággal.

MÁTÉ — elszökdöstem tőle gyakorlatossággal.

LŐRINC DIÁK Hogy kézbe akadtam —

MÁTÉ Hogy kézbe akadtam —

LŐRINC DIÁK — fogadásim szerint akart megbüntetni engem —

MÁTÉ — fogadásim szerint akart megbüntetni engem —

LŐRINC DIÁK — de sok könnyörgésre
meghagyá életem.
MÁTÉ — de sok könnyörgésre meghagyá
életem.
LŐRINC DIÁK Mert kötöm maga-
mot —
MÁTÉ Mert kötöm magamot —
LŐRINC DIÁK — hogy sem udvarából,
sem pedig földéről —
MÁTÉ — hogy sem udvarából, sem pe-
dig földéről —
LŐRINC DIÁK — soha el nem me-
gvek —
MÁTÉ — soha el nem megvek —
LŐRINC DIÁK — ha pedig elmen-
nék —
MÁTÉ — ha pedig elmennék —
LŐRINC DIÁK — szabad legyen neki —
MÁTÉ — szabad legyen neki —
LŐRINC DIÁK — fejedelem háta me-
gett —
MÁTÉ — fejedelem háta megett —
LŐRINC DIÁK — nemes ember háta
megett —
MÁTÉ — nemes ember háta megett —
LŐRINC DIÁK — törvénytálatlan is —
MÁTÉ — törvénytálatlan is —
LŐRINC DIÁK — mind falun, mezőn,
városan —
MÁTÉ — mind falun, mezőn, városan —
LŐRINC DIÁK — erdőn, malomban,
mindenütt —

MÁTÉ — erdőn, malomban, minde-
nütt —
LŐRINC DIÁK — mind feleségestül és
mind gyermekestül —
MÁTÉ — mind feleségestül és mind
gyermekestül —
LŐRINC DIÁK — megfogatni engem —
MÁTÉ — megfogatni engem —
LŐRINC DIÁK — s vagy ő maga vagy
barátja reám talál —
MÁTÉ — s vagy ő maga vagy barátja
reám talál —
LŐRINC DIÁK — felakaszthasson.
MÁTÉ — felakaszthasson
*Az egész hátul álló csoport, gyermek-
hangok és női hangok kórusa: Jaj!!*
LŐRINC DIÁK — Mivelhogy írni nem
tudok —
MÁTÉ — Mivelhogy írni nem tudok —
LŐRINC DIÁK — leveletem ez kereszt-
tel —
MÁTÉ — leveletem ez kereszttel —
LŐRINC DIÁK — itt megpecsétlet-
tem —
MÁTÉ — itt megpecsétlettem —
LŐRINC DIÁK — s pecsétemmel meg-
erősítettem.
MÁTÉ — s pecsétemmel megerősítet-
tem.
*Most mintha nemcsak a csoport, ha-
nem láthatatlan tömegek százából szá-
kadna ki s növekednék meg a hegyek
visszhangjában a szó: Jaj! Jaj!*

ELSŐ KÉP

Személyek:

Ördög Balázs
Apja: Mózes
Felesége: Jozéfa
Sógora: Áron

Kisfia: Mihályka
Kislánya: Anikó
A furcsa ember: Fábián Béni
Somodi Énok Máté
Pásztor
Marhakereskedő

Darabontok

- A személyek életkora: Ördög Balázs és Énok Máté harminc felett, Ördög Mózes és Fábián Béni hatvan körül. Az asszony huszonötéves, öccse, Áron, még siheder, a kisfiú hat, a kisleány négy éves. A pásztor Balázssal és Mátéval egykorú lehet.
- A szín: a háttérben hegyek, fenyves-foltok sötétsége. Két magasabb csúcsról már hó ragyog. Késő ős van, 1598 ősze. Alkonyatba hajló délután. Középen magányosan álló székel boronaház, előtte, kiugró ereszt alatt, korlátnélküli tornác. Az ajtó nyitva, nyílásán át a nyitott tűzhelyre lehet látni. Kapu nincs, csak fenyőléc kerítés, melynek felső lévét leakasztja, aki be akar jönni. A háztól jobbra, a léckerítésen túl, bokros és legelő oldal fut fel a havas felé. A háztól balra égerfás patakmedret sejtet a mélyülő távlat. Túl a patakon lomberdő. A ház és a baloldali kerítés között: udvar, pár rendetlenül heverő fenyőrönk az udvaron. Az egyikén hosszú deszkát fektettek át „lipinkázásra”.

Ördög Balázs fejstét köszörül a jobboldali udvaron, a ház közelében. Áron a köszörűkövet forgatja, a cserépedényből néha vizet önt a köre. Mózes a tornácra ül tönkön, háttal a falnak dőlve, a vak emberek mozdulatlanságával. Az asszony a házban forgolódik a tűzhely körül, a két gyermek lipinkázik. A fiú az eget is figyeli s néha leugrik és „Ülő!” kiáltással a tornácig szalad. Az öreg ilyenkor megreppen, az asszony kifut s izgatott „há! há!” kiáltással riasztgatja a tyúkjaire leselkedő ragadozót. Ilyenkor a köszörülés is megszakad.

A FURCSA EMBER *csendesen megjelenik a jobb oldali léckerítésnél. Condrát visel, de külön prémsapka van a fején s különös csizma a lábán. Arca szelíd, békésen mosolygó, majdnem bölcs, szakállas arc. Beköszön. Adjon az Ursten!*

BALÁZS *válas, magas, szűkszavú bajszos férfi, abbahagyja a köszörülést. — Neked is. — Te ki vagy? A lipinkázás megáll. A két gyermek óvatosan leszáll s a jövevényt nézi.*

A FURCSA EMBER *En? Rabból lett ember. Apádat keresem.*

BALÁZS *fürkészve néz rá. Apámat? S ki mondta, hogy itt kell keresni?*

A FURCSA EMBER *Kérdeztem s megmondták a faluvégi házban.*

BALÁZS *Ismered apámat?*

A FURCSA EMBER *Száz esztendő óta. BALÁZS szigorúan. Tréfálsz öregember.*

A FURCSA EMBER *Hát — huszonöt éve.*

BALÁZS *fejmozdulattal. Ott ül. Oda kiált az apjának: Édesapám! egy ember keresi.*

MÓZES *megreppen s előre nyújtja fejét. Nagy arcú, ősz fej, benne világosan két szem. Nincs kalap rajta. Engem?*

A FURCSA EMBER *közben ájtott a léckerítésen ott áll a tornácnál.*

A gyerekek követik. Régi ember.

MÓZES *feszült hangon. Ki*

A FURCSA EMBER *Fábián Béni.*

MÓZES *megrázza a fejét. Béni meghótt.*

BÉNI *Élek!*

MÓZES *Úsmerős a hangod — Honnét támadtál fel?*

BÉNI *En tatár rabságból.*

MÓZES *megélelnkül. S oda hogy kerültél?*

BÉNI *Azon a vasárnap.*

MÓZES *Szentpáli malomnál? A Maros töltésin?*

BÉNI *A Maros töltésin.*

MÓZES *A nagy taposásban?*

BÉNI *A nagy taposásban. Gyulafi meg-*

nyomott, hullt a ló s az ember, fuldokolt a sárban, Báthori sok tüzes golyóbisa sűrűn csapott le a rétre. Ott egy török lovas hirtelen kirántott a kavarodásból és megguzsoltatott, hogy rabszírja fűzzön. Jött egy tatár hadnagy — mikor Békésiek népe nyuvadozott s Báthori kürtjei győzedelmet fűttak — s azt mondja a tatár: Add nekem a gyaurt, lovat adok érte. Így kerülttem én ott tatár rabságába, perrekópi néphez, messze, Krimiába.

MÓZES *S azóta ott élél. És ott mit csináltál?*

BÉNI *Ott éltem azóta. Ősszel a szőlőt tapostam, télen favágója voltam, tavasszal az ekét vontam.*

MÓZES *S nyáron?*

BÉNI *Nyáron volt úgy, magával vitt tatár hadjárásba. Khánok palotáját, csuda Bakesiszarajt, márványkútját láttam. Lengyelben is jártam. Vajdából lett István király regnált vala akkor.*

MÓZES *indulatosan. Sárkányból király lett?*

A gyermekek közben visszamentek a lipinkára. A fiú felnéz s megint clikkáltja magát.

A FIÚ *Ülő, édesanyám!*

AZ ASSZONY *kiszalad a tornácra, egy pillantást vet az idegenre s elkiáltja. Há! Há! Beste madár! Aztán visszamegy a házba.*

MÓZES *S haza hogy kerültél?*

BÉNI *Beteg lett a tatár s én megszöktem tőle.*

MÓZES *Megszökni hogy tudtál*

BÉNI *A tatárok nyelvin valamicskét tudtam. Kérdezték: Iklisler? A szomszédba, mondtam. Van ott egy raktár-sam, azt meglátogatom.*

MÓZES *Sok a rab?*

BÉNI *Sok bizony. Kivált sok az asszony.*

MÓZES *Aztán hány nap jöttél*

BÉNI *Öt nap s öt éjszaka. Sokszor megmegbújtam.*

MÓZES *Hogy tudtad, merre jöjj?*

BÉNI Csillagot is néztem, vadliba út-ját is, merre a nap nyugszik, mindig arra mentem. Ojtoznál a gyepe sirva leborultam.

MÓZES S itthon?

BÉNI Hamu lett a házunk. Sem apám, sem anyám. A világot járom.

MÓZES Sok tartományt láttál. Én világtalanul élek, sötétségben.

BÉNI *Gyöngéden.* Kíméltelek, Mózsi. A faluban hallám.

MÓZES *lobbanó szóval.* Nem kímélt a sárkány!

BÉNI Foglyul estél, ugye?

MÓZES Mikor Gyulafiék megnyomták a hadat s a török lovasok szabdalták a népet, a kék darabontok elvágta a gáttól. Ott mű foglyul estünk, az urak is sokan: Zádorlaki, Szakács, Darolczy, Barcsai s a Pókai fiak, ezeken is voltunk, úgy indítottak el sárkánydarabontok bé Kolozsvár felé.

BÉNI Enni kaptatok-e?

MÓZES Makkliszből sült kenyér volt az eledelünk. Poshadt vizet ittunk. Ott egy fő-darabant bójött a tömlőcbe s vele szembeszálltam. „Meglátom én még a székely szabadságot!” — „Azt ugyan nem látod, Bekesi kutyája!” S a cigány hóhérral szemem kitolatta. Most is érzem, hogy a gyökere hogy reccsen. A többiek orrát, fülit vagdosta le az a sárkány-hóhér. Azóta nem láttam az Uristen napját. Ülök a setétben s valamire várok.

BÉNI S mire vársz?

MÓZES Arra, hogy változzék a világ, mozduljon a népünk s irtsa ki a sárkány egész nemzetségét. Addig nem halok meg.

BÉNI Régi a seb, Mózsi. Aki ütötte az is régi hótt már.

MÓZES Nem felejt a székely, járnak még közöttte, akik fületlenül, orratlanul élnek. S nincsenek-e sok helyt urak udvarában sárkány-darabontok? Közben Balázs kifente a fejszét, egy darabig vizsgálhatja az élet, aztán leereszti s odaállítja a ház fala mellé.

ÁRON Göndörfejű, mezítlábas legényke, a fejsze felé nézve. Jó szerszám, hasíthat vele bükkfabogot.

BALÁZS Nemcsak bükkfabogot: medvekoponyákat.

A FIÚ leugrik a lipinkáról — a leányka lefordul a deszka másik végéről — és hangzik a kiáltás. Az ülü! Az ülü!

AZ ASSZONY kiszalad a házból s éles

hangon riasztja az ölyvet. Háj! háj! háj!

ÁRON bekapcsolódik az űző kiáltásba s a gyermekekkel együtt üvölti. Háj! háj!

Ebben a pillanatban siető alak ereszkedik le a jobboldali lejtőn fedetlen fővel. A vállán fejsze. Gyorsan leakasztja a felső léceket s beugrik a telemekre.

BALÁZS megpillantja. Mi elől futsz, Máté?

A gyermekek most — félénken — az új jövevényhez közelednek. Áron is, Béni is arra felé fordul. Az asszony is kiáll az ajtóba.

MÁTÉ magas, borzas, rongyos ember. Megszöktem az este, Balázs. Nem bírom tovább a Lázár úr robotját. Most nem tudom, hová futok, mert ha kézbe kaphat, felakasztat engem...

BALÁZS Kötelezted, ugye, magad?

MÁTÉ Életem fogytaig.

BALÁZS Itt maradsz. Ne búsulj: itt meg nem találunk. — Látott fenn valaki?

MÁTÉ Csak a pásztorok láttak.

BALÁZS Ne félj. Éjszakára felmész az odorba.

Leülnek egy-egy tönkre s beszélgetnek

MÓZES Bénihez. Zsigmond úr s Lázár úr egy kátlanban főznek. Ezért van Lázárnak Zsigmond-darabontja.

BÉNI Sárkányt emlegettél... Testvérháború volt s kegyetlenebb annál nincsen a világon. Te a legyőzöttnek kegyelmezél volna? Lengyelben jártomban hallottam: a király, az a sárkánykirály, megkegyelmezett volt Bekesi Gáspárnak, hadnagyává tette s orosz háborúban vitéz keze alá nagy sereget rendelt.

MÓZES De nem adta vissza a szemem világát! Hevesen. Védénéd a sárkányt?

BALÁZS *arra fülel s közelebb húzódik.* Máté is követi. Székelyek hóhérait ne dicsérd, te sapkás! Úgy látszik, fát vágta a tatár uradnak s nem tudod, mi volt itt három esztendeje. Fársáng volt minálunk! Zsigmond, az ebhendi, az a másik sárkány, hullatta a vérünk.

BÉNI *tájékozatlanul.* Havaselvi földön, török háborúban. Halottam a hírért.

BALÁZS Tudatlan vagy ember! Hullattuk mi ott is, de azért hullattuk, mert hittel fogadta, hogy ha hazaérünk, jobbagyi rabságból, úri kinzásból kisza-

badít minket: szabad lesz a székely.
MÓZES *Majdnem egyszerre.* Bizony azt
MÁTÉ

fogadta! Feketehalomnál!

BALÁZS Pedig az adott szót székely
megtartotta. Havaselvi földet végig
megnyargaltuk...

MÁTÉ *megélenkül.* Dúltuk Tergovis-
tyét, dúltuk Gyirgyevót is, hullattuk
Szinánnak sokezer pogányát, nagy Du-
na-víziben kontyos török fejek s teve-
dögök úsztak...

BALÁZS Turgovisye sáncot mikor fel-
gyújtottuk s Király Albert sűrűn lö-
vette a várat, szárazon mentünk az ár-
kokon keresztül: pogány holttesteken
taposott a lábunk...

MÁTÉ S mikor győzedelmes kedvvel ha-
zajöttünk, Zsigmond az ebhendi, meg-
csúfolta szavát: visszarendelt minket
urak rabságába. Nézzétek a rongyos!
Meglendíti a condrát a testén.

BALÁZS De mi azt nem túrtuk, puska
volt a kézben a dobokat is hoztunk,
lármafa-hívásra összesereglettünk s
pusztult az úrféle, aki rabbá készült
tenni ezt a népet...

MÓZES Hallod, Béni, hallod?

BALÁZS De ránk zúdították a daraban-
tokat, sok főemberünket összefogdostat-
ták s kezdődött a fársáng! Te addig
tatárok robotjában éltél. Ne dicsérd
a sárkányt. Jártál Újfaluban? Jártál
Alfaluban, Apafi Miklós úr csapata
nyomában? Tudod, hány az özvegy?
Tudod, hány az árva? Hány család
égett el a felgyújtott házban? Hány jó
székely testet húztak karófabá, szegez-
tek keresztre a havasok alján?

MÓZES Hallod, Béni, hallod? Jó hogy
nem láthattam.

BALÁZS Azt mondtad, makklisztból
sült kenyéret ettél. Hát mi nem ör-
lünk-e kenyérünknek valót cserefa
makkjából? Kódus lett a székely!

MÓZES Kódus lett, üzött lett, rongyos
idegen lett az erdélyi földön!

MÁTÉ Bujdokoló vad lett s nem lesz
békessége, szabadsága sem lesz, míg
sárkány fajzatját egyik ki nem irtja!

MÓZES *tűzzel.* Bizony igaz, igaz! Hal-
lottad-e, Béni?

BÉNI *szelíden.* Nem rövidült meg az
Isten karja, Mócsi.

*Közben már szürkületbe ment át a
naplemente. A jobboldali léckerítés
előtt három botos ember jelenik meg:
két idősebb s egy kamaszkorú.*

AZ ELSŐ EMBER *Beköszön.* Adjon Is-
ten jestét!

BALÁZS *odamegy a kerítéshez.* Nektek
is, emberek. Mi járatban vagytok?

AZ ELSŐ EMBER Nem láttatok három
ökröt s három bihalt erre?

BALÁZS Nem. Reggel az erdőn jár-
tam, de te, Áron itthon voltál. Láttál
marhát erre?

ÁRON *odajön.* Nem. *Gondolkozik.* Nem.
En se láttam.

BALÁZS Hát elbódorodtak? Hol legel-
tették?

A MÁSODIK EMBER Fenn a Naskala-
ton. Immár három napja mindenütt
keressük.

MÁTÉ *közeledik.* S hogy bódorodtak el?
AZ ELSŐ EMBER Hogy? A medve mi-
att. Egyikre felszökött és meglovagolta.
Megriadt a többi s azóta keressük.

BALÁZS Nem pihentek egyet?

A MÁSODIK EMBER Nincs időnk. De
egy korty vizet ha adnátok.

ÁRON *visszamegy a tornácig, átvesz
Józsefától egy cserépkorsót s odaviszi
a marhakeresőkhöz. Azok sorra nagyot
isznak a korsóból.*

ELSŐ ÉS MÁSODIK EMBER Köszön-
jük. Az Isten áldja meg a házat. *Kop-
panó botjaikkal tovább mennek.*

AZ ASSZONY *aki a tornácra állt, meg-
pillantja az ölyvet s lerohan balfelé.
Háj! Háj! Ez a rusnya rabló viszi már
a kontyost!*

*Áron és a gyermekek is háj-oznak, de
a kiáltásuk egyre csendesedik, mert az
ölyv már elvitte a tyúkot.*

MÓZES *keserűen.* Mindennap idecsap,
mintha az ebhendi darabontja volna.

AZ ASSZONY *reménytelenül, majdnem
sírvan tér vissza.* Elvitte a kontyost,
legjobb tojó-tyúkom. — Mindennap,
mindennap...

*Panaszkodnék még, de akkor valaki
hirtelen lefut a jobboldali léjtőn s a
léckerítésnél megáll. Pásztortarisznys
botos, középkorú ember. A fején bun-
dasapka. Ahogy megáll, leveszi a sap-
kát s zekéje ujjával megtörli homlo-
kát.*

A PÁSZTOR *élesen suttogó, izgatott
hangon.* Balázs!

BALÁZS *odasiet.* Te vagy, Éfri?

A PÁSZTOR Én. Ide futottam, mert
fenn az Égetben katonákat láttam.

BALÁZS Ide tartanak?

A PÁSZTOR Azt gondolom, ide. Valakit
keresnek. Fenn az esztenákat s még

az odvas fát is vizslatták, kutatták.
BALÁZS Messzire lehetnek?

A PÁSZTOR Nem. A Farkallónál ereszkedni kezdtek.

BALÁZS Vajon hányan vannak?

A PÁSZTOR Öt vagy hat katoná. Lázár-darabontok.

BALÁZS Menj. Köszönöm Éfri.

A PÁSZTOR Az Isten megáldjon.

BALÁZS visszamegy a csoporthoz. Itt senki se féljen. Darabontok jönnek.

MÁTÉ megriadva. Lázár katonái?

MÓZES keserűen. Zsigmond pecérei, Sárkány úr kopói.

BALÁZS intézkedő hangon. Máté — az odorba. Ha ott keresnének, hátul leugorhatsz. Ott mutat a patakon túl sűrű ciheres van, ott meg nem találnak a setétedésben. A fejszét ne hagyj itt, azt vidd fel magaddal. Lássuk, mit akarnak. Józéfa, te bemész azonnal a házba. A két pulya veled. Az asszony sóhajtván gyötrött és aggodalmas arccal teljesíti a parancsot. — Apám künn maradhat. Bénihez. Sárkány-dicséret, ha akarod maradj, de én azt gondolom, jobb, ha elmész innen.

BÉNI Én, ha engeditek, inkább itt maradok édesapád mellett.

BALÁZS Ha jól esik, maradj. De te felelsz érte.

MÁTÉ a ház jobboldalán, rövid létrán mászik is már fel az odor szénája felé. Aztán leszól. Már fenn vagyok, Balázs. Csak el ne áruljon szívem dobogása.

BALÁZS Bátorság, voltunk mi nagyobb veszélyben is ott lenni Gyirgyevónál. Felemeli a ház falához támasztott fejszét s megnézi az élet. Feszült szívet. Az udvaron most hárman vannak: Balázs, Áron s a tornác mellé húzódtott prémsapkás Béni. A vak mozdulatlanul ül, de mozdulatlanságában a gyűlölet és keserűség élőszobra. Benn a házban csend van.

Ami ezután következik, villámgyorsan pereg le a színen. A hat darabont, puszkán, leszáll az oldalon, az első erőlyes mozdulattal leereszti a kerítéslécet s már ott állnak az udvaron.

AZ ELSŐ Szökött jobbágyot keresünk. Felelj: tudsz-e róla?

BALÁZS rt bújdosnék erre? Azt, aki bújdosik, bújtatja az erdő.

A MÁSODIK Erre jött az ember. Itt kell, hogy keressük.

BALÁZS Itt? Ez az én házam: Ördög

Balázs háza.

A HARMADIK Addig a te házad, amíg fel nem gyújtjuk.

AZ ELSŐ társaihoz. Keressétek meg a házban s a széna-odorban. Az első az udvaron marad, kettő az ajtó felé indul, kettő a ház jobboldala felé, ahol Máté felment a padlásra. Balázs felmegy a tornácra s az ajtó elé áll. Fejsze a kezében.

BALÁZS Míg a fejszének éle van, ide bé nem mentek.

AZ ELSŐ Fogjátok meg a gazembert! Köttözzétek össze!

Ebben a pillanatban a ház jobboldalánál a nyitott padlásról leugrik Máté s nekiiramodik a pataknak. Két lövés dördül. A padláson keresők nem vehették észre.

AZ ELSŐ A Balázst támadni készülő két darabontnak. Ott fut Énok Máté! Utána! Utána! Majd felkiált a padláson levőknek. Cinkos gazember ez, csóvát az odorba!

BALÁZS rohanna, hogy megakadályozza a gyűjtogatást, de —

AZ ELSŐ puskát szegez rá, s célba veszi.

ÁRON hirtelen a puska elé veti magát, a fegyver elsül s a fiú elterül a földön.

BALÁZS ráveti magát a vezető darabontra s egyetlen ökölcsapással földre sújtja.

A KÉT DARABONT leszállt a padlásról, meglátják az elterült tisztet s a léckerítésen át hanyatt-homlok elmenekülnek. A lövés hangjára az asszony kinézett, megpillantotta a földön heverő öccsét, kiront a tornácra.

AZ ASSZONY Áron! sikoltja s zokogva ráborul.

BALÁZS odaszól Bénihez. Eredj a fiúhoz! s felfut a létrán a padlásra.

BÉNI odamegy, széttárja zekéjét s megcsóválja a fejét.

MÓZES a tornácra kiált. Hol vagy, Balázs? Áron?

AZ ASSZONY jajveszékeléssel. Megölték! Megölték!

MÓZES Élsz-e Balázs? Élsz-e? Kit ölték meg? Áront?

BALÁZS leugrik a létráról s utána láng csap ki az odorból, ropogó széna lángja. Odasiet Áronhoz.

BÉNI Vége van.

AZ ASSZONY felzokog.

BALÁZS Bénihez. A feleségemet s a két

gyermekemet vidd bé a faluba, Keresztély Lőrinchez. Maradok apámmal. Aronért küldjetelek szekeret. A kopó, akit leütöttem, maradjon a tűznek, akit ő gyújtatott.

Sötétednék, de most a padlás másik oldalán is kicsap a láng s már a fedél deszkáit is ropogtatja. Tűzfény világítja meg az udvart. Az asszony a halottra borulva sir. Balázs fenyegető,

komor arccal a tűzbe bámul. Az öreg felemelkedik ültéből s a növekvő lángkeretben magasra lökött karral meg-
rázza az öklét. Verje meg az Isten! Verje meg az Isten! Verje meg az Isten!

A szomszéd falu felől félrevert harang szava hallik. A kongatás nem szakítja meg a függöny lehullta után: át-
hidalja a szünetet s átmegegy a következő képbe.

MÁSODIK KÉP

Személyei:

Báthori András, bíboros, Warmia püspöke
Mária nagyasszony, Báthori Boldizsár özvegye
Rescius Szaniszló, andrjevi prépost
Matthias Sinclus, íródiák

István, András bátyja
Gábor, András unokaöccse
Kabos István jezsuita
Két wartenburgi szerzetes
Az allensteini boszorkány
Apja: allensteini polgár
Bejelentő barát
Domokos, belga szolga

Szín: A warmai püspökök heilsbergi kastélya. Középkori, gótikus, tágas, magas könyvtárszoba. A polcokon főlíók, testes kötetek. A baloldali falban ajtó, fölötté kétfelől a püspökelődök: Aeneas Sylvius Piccolomini, Dantiscus, Kromer és Hosius portréi. Szemben: a golgotai Krisztust ábrázoló, nagyméretű, olaszos stílusú kép, alatta férfi-arckép, tőle nem messze hatalmas szarvasagancsok a főajtó felett kétfelől. Két sötét vadkanbőr — szőnyegek — a padlón. Virginál. Íróasztal, heverő, több karosszék. Magas csempekályhában tűz lobog.

A hátfal és a baloldali fal szögletében dísztelen asztal, rajta könyvek. Az asztal mellett, a nézőnek profilban, Matthias diák ül munkába merülve.

Az első szín késő őszi délutánja. A harangszó, mely a szünet alatt sem szakadt meg, elcsendesülve, lassan ritmussal vecsernyére hívogat.

A BEJELENTŐ BARÁT Rescius főtisztelendő prépost úr keresi Őeminenciáját.

MATTHIAS DIÁK *a bizalmi ember magabiztos hangján.* Közöld vele, hogy Őeminenciája még nem tért vissza a vadászatról. Vezesd be. — Más nem keresi?

A BARÁT Két wartenburgi ferences fráter s egy allensteini polgár a leányával. Dél óta itt vannak.

MATTHIAS DIÁK Ezeket csak Őeminenciája engedelmével bocsáthatjuk be. Hm. Nő is van? Igaz: mióta Mária nagyasszony a kastély lakója, nincs clausura. Várjanak.

A BARÁT Szó nélkül kimegy.
A harangszó elnémul.

RESCIUS *papi ruhában, könyvvel a kezében, belép. Élénk mozdulatú, eleven arcjátékú, hangos férfi: a humanista lelkesedők típusa.* Laudetur —

MATTHIAS DIÁK In aeternum.

RESCIUS Hallom, egyedül vagy.

MATTHIAS DIÁK Könyveimmel. Őeminenciája kora reggel vadászni ment. Minden pillanatban várom. Széles jobbkéz-mozdulattal egyik karosszék felé mutat.

RESCIUS Köszönöm. A kályhához megy, két tenyerével megtapogatja, majd a diák asztalához közeledik. Mit piktor-kodsz, diák?

MATTHIAS DIÁK közben visszaül a helyére s folytatja munkáját. Eddig Aristotelest másoltam. Most exlibrist rajzolok Őeminenciája könyveibe.

RESCIUS felveszi az egyik könyvet. Csakugyan. Mesterkezded van, Matthias. Nini: a Báthori-címer. Három sárkányfog, s felettük korona.

MATTHIAS DIÁK Az. Ráismert prépost uram. Gyertyát gyújt.

RESCIUS Mondd, nem tudod ennek a három sárkányfognak a történetét?

MATTHIAS DIÁK Úgy hallottam, hogy

Öeminenciája egyik őse sárkányt ölt egy mocsárban. Innen a sárkányfogak.
RESCIUS S a korona? De minek is kérdem? Hiszen István király koronát viselt, Zsigmond fejedelmet. *Jelentősen.* Pompás családi augurium.

MATTHIAS DIÁK *nem felel, csak önérzétesen mosolyog.*

RESCIUS Mondd csak, Matthias, hol van a Plato-könyv helye a klasszikusok között? Visszahoztam.

MATTHIAS DIÁK Opera Platonis? Igen Platonis? Igen értékes könyvünk. Vencei Aldus-kiadás. *Felkel és odamegy az egyik polchoz.* Itt lesz a kézzel írt Aristoteles mellett.

RESCIUS *a mutatott házba illeszti a könyvet, majd András íróasztalára pillant. Két könyv van az asztalon, az egyik nyitva. Mőgnézi a csukott könyv címlapját. Á, Augustinus! Hát ezzel társalkodik!?*

MATTHIAS DIÁK *még a polc előtt áll. Azzal kevesebbet. Olvasgat belőle, de ismét becukja. Inkább a másikat falja.*

RESCIUS *megnézi a nyitott könyv címlapját.* Plutarchus: Vitae...

MATTHIAS DIÁK *élénken.* Az. Az. Szinte beleveresedik, amikor olvassa. Néha fel-felkiált: Remek! Mirabile! Sőt taliánul is olykor: Magnifico! Gesztussal mutatja András elragadtatásának a mozdulatát.

RESCIUS Régóta tudom, hogy Öeminenciája nemcsak az Aurea Legendának, hanem az ókori históriának is lelkes olvasója. *Felnéz s a szeme megakad a Krisztuskép alatt függő férfi-portrén.* Nini: új arc. A többit ismerem. Az ott a nagyszerű Aeneas Sylvius Piccolomini, ez meg... *nem jut eszébe.*

MATTHIAS DIÁK Dantiscus.

RESCIUS Igen, Kromer és Hosius előde, híres humanista... De ezt az arcot nem ismerem.

MATTHIAS DIÁK Mária nagyasszony férje, Báthori Boldizsár, Öeminenciája testvérbátyja...

RESCIUS Ó! Közelebb megy a képhez. Matthias felemeli a gyertyatartót és megvilágítja. Van közöttük hasonlóság... De ez az arc keményebb és férfiasabb, szinte merész... Talán azért kellett elpusztulnia. Mióta van itt ez a kép?

MATTHIAS DIÁK Néhány hete. Egy

menekült hozta Fehérvárról. Olasz piktor festette, úgy mondják. A múltkoriban kopogtatás nélkül benyitottam, s Mária nagyasszony itt térdelt: nem tudtam eldönteni, hogy az új kép vagy az üdvözítő képe előtt...

Odakünn kutyacsaholás jelzi, hogy valaki érkezik. A baloldali ajtó kinyílik, két pórásra fogott, lihegő kopó dugja be a fejét, bejönnek, de egy nagy kéz visszarántja. Az ajtóban megjelenik a bíboros.

B. ANDRÁS *karcsú, szőke, vadászruhas, vadászcizmás alak. Ha szakálla és bajusza nem volna, egészen fiatalosan hatna ez a nyílt arc. Legmegragadóbb a szeme: világító szem, amely egy-egy belső lobbanáskor szinte villan. Modorában több a fesztelenség, mint amennyit rangja megengedne. — Hátraszól. Bálint, dupla porciót a kutyáknak. Ma nagy utat tettek.*

Mőgötte másik szolga is megjelenik gyors szolgálatra készen. A vecsernyére hívó harangszó ismét megszólal.

B. ANDRÁS *megpillantja Resciust, gyors és ügyes mozdulattal leveszi pus-káját és tarisznyáját, hátraddja a belső szolgának s a feléje siető prépostot hevesen átkarolja.* Resciusom!

RESCIUS Andreas! Pillanatig átölelve tartják egymást.

B. ANDRÁS Mikor is jártál utoljára nálam? Igaz: amikor elkértem Platonit. Elhanyagolsz. Hát olyan messze került heilsbergi váramtól a te Andrjeved?

RESCIUS Környékünkön felütötte fejét a heresis. Meg aztán különös olvasási lázba estem, Andreas. A te Platod is heteken át boldog rabjává tett, originalisát is megszereztem, hogy görögül halljam, hogyan hangzottak Phaidon, Kriton s az Apologia nagyszerű igéi s az az utolsó, felséges szokrateszi mondat: Kriton, Asklepionak kakassal tartozunk.

B. ANDRÁS Nekem meg azalatt Plutarchus volt a kalauzom az emberi nagyszerűségek birodalmában. Pogánynak mondott világ ez is, de hősei itt élnek velem, ebben a teremben, látom, hogyan törnek fel a genius és fegyver erejével a görög és római história csúcsaira...

A BARÁT *belép a középső ajtón.* Laudetur Jesus Christus. Jelentem Emi-

nenciádnak, hogy vecsernyére összegyűltünk.

B. ANDRÁS *mintha álomból ébredne.* Igen... Mondd meg fráter Anselmusnak, tartsa meg a litániát.

A BARÁT Igenis. *Kimegy.*

B. ANDRÁS *kissé keserűen.* Igen... Repülne a lélek, de a hivatal visszarántja és megkötözi szárnyát. Ül le, Resciusom. Ma már úgysem engedlek haza. A diákhhoz. Matthias, küldd be Domokost.

MATTHIAS DIÁK *felkel és indul, de közben jelenti.* Engedelmével jelentem Eminenciádnak, odakünn négy ember vár bebocsátásra.

B. ANDRÁS *megütődve, kelletlenül.* Ilyenkor?

MATTHIAS DIÁK Már dél óta várnak. *Matthias diák kimegy.*

B. ANDRÁS Makacs emberek lehetnek. — Bocsáss meg: át kell öltöznöm. Mocsaras helyt jártam s nyirkos-hideg rajtam ez a sáros csizma. Pillanat. Te addig játszd a virginálon.

DOMOKOS *bejön.*

RESCIUS *megfogadja a szót s a virginál mellé ül.* Jó. De rég nem játszottam ilyen hangszerszámon. Olaszos muzsika csendül az ujjai alatt.

B. ANDRÁS *bemeget a benyíló szobába.*

DOMOKOS *követi.*

Amíg a rövid zenedarab szól, odabenn átöltözik.

B. ANDRÁS *jön is már: reverenda van rajta, bírét a fején.* Előttünk áll a vadász helyett a pap. Odaszól Domokosnak. Elmehetsz. A főtisztelendő úrnak tüzet raksz az emeleti kishálóban.

DOMOKOS *meghajol és kimegy.*

B. ANDRÁS Humanistát a humanista cellájába. Tudod-e, hogy a hagyomány szerint Sylvius Piccolomini abban a szobában lakott?

RESCIUS Érdekes. Köszönöm a kitüntetést.

B. ANDRÁS Édes melódiát játszottál.

RESCIUS Olasz dal. Még itáliai utunkban tanultam.

B. ANDRÁS Csoda hetek voltak...

RESCIUS Művét Palestrina neked dedikálta... *feláll a virginál mellől.* — Míg ezeket az embereket meghallgatom, bemegetek a vecsernyére.

B. ANDRÁS Jól teszed. *Mosolyogva.*

RESCIUS *Kimegy.*

MATTHIAS DIÁK *bekukkant az ajtón.* Jöhetnek?

B. ANDRÁS Légy szíves, szólj nekik. Kik jöttek először?

MATTHIAS DIÁK Két wartenburgi franciskánus. *Kinyitja az ajtót s beereszti a két barátot. Maga kiinn marad.*

A KÉT SZERZETES *meghajlik a terem közepén álló bíboros előtt összekulcsolt kézzel.* Laudetur Jesus Christus.

B. ANDRÁS In aeternum, amen. Kérésel jöttetek?

AZ EGYIK SZERZETES Köszönettel jöttünk Eminenciához.

A MASIK SZERZETES Hogy a monostorunkat újjáépíttette...

AZ ELSŐ SZERZETES Guttstadtból gabonát rendelt, árpát, rozst — mi el-látásunkra...

A MASIK SZERZETES A „barátok rét-jét”, földjét visszaadta...

AZ ELSŐ SZERZETES Halászati joggal megajándékozott s evvel élelműnket meggyarapította.

A KÉT SZERZETES Köszönjük, köszönjük a jóságos Isten felséges nevében.

B. ANDRÁS Híven szolgáljatok neki ezután is. Mert: nomen Domini turris fortissima. Nincs erősebb torony az Isten nevéénél. Elbocsátó kézmozdulattal. Ha panaszotok van, engem itt találtok.

A KÉT SZERZETES *mélyen meghajolva távozik.*

B. ANDRÁS Matthias!

MATTHIAS DIÁK *kinyitja kívülről az ajtót s betessékeli az allensteini polgárt és leányát.* Az apa térdnadrágos, egyszerűen öltözött ember, iparosféle lehet — a lányon földigérő szoknya, nagykendő a vállán, komoly színű keszkenő a fején. Mind a ketten nagyot hajolnak.

A POLGÁR Laudeteur...

B. ANDRÁS In aeternum.

A LÁNY *megszeppenve, lesütött szemmel áll az apja mögött.*

B. ANDRÁS bátorító szóval. Allensteinből jöttetek át?

A POLGÁR *remegő hangon.* Onnan jöttünk Eminenciához. Gráciával van tele a szívünk, azt hoztuk el ide.

B. ANDRÁS Ne hálálkodjatok. Nemcsak leányodat oltalmaztam meg a sötétség ellen, hanem Justitiát és az igaz Isten törvényét is. A leányhoz, akit alig lehet látni. Ne félj. Lépj elő és vedd le

a kendődet, hadd lássam az arcod.

A LEÁNY *tétován engedelmeskedik s az apja elé áll. Csodaszép arc: fekete haj, riadozó fekete szem, mintha nem Észak, hanem a spanyol Dél gyermeke volna. Hűsz éves lehet.*

B. ANDRÁS *meglepetve, mosolyogva.* Te vagy a „boszorkány”? Hogy is lettél azzá?

A LEÁNY *mélyet sóhajtván lehajtja a fejét.*

A POLGÁR *akadozó szóval, izgatottan.* Az úgy volt... nagyvaram... Eminenciás úr... ott volt a templomban... Merthogy áldozás volt... nézi a hostiát... a papot is nézi... Egyszer csak a páter keze reszketni kezd... s azt a szent hostiát leejt a földre. Megreppen a népség... suttogja: a papot valami gonosz szem, belzebubi erő... megbabonázhatta. A pap is állítja: onnan jött az erő... a leány szeméből. Gyámoltalan leány... védekezni nem tud... hamar el is fogják... a szemibe néznek... nemcsak a sátán, de heretikus tűz is lakik a szemiben... hirtelen kimondják... Hexe ez, boszorkány... s ítéletmondásig belöki a tanácsháza tömlőcibe...

B. ANDRÁS Jó, hogy kiszabadult. Kiszabadítottam. Allensteini fráter járt itt s hírvül hozta, hogy boszorkányégetésre készülődnek Allensteinban. Szigorú parancsot küldtem s megmentettem a tanácsot attól, hogy az ítélet végrehajtásával magát megalázza.

A POLGÁR S leányomat a haláltól... *letérdel s összekulcsolja a kezét.*

A LEÁNY *ugyanazt teszi.*

MIND A KETTEN Köszönjük! Köszönjük!

B. ANDRÁS Keljetez fel. Köszönjétek az igaz Istennek.

A POLGÁR ÉS A LÁNY *felállnak. A leány előre húzza keszkenőjét.*

B. ANDRÁS Vidd el a leányod. Virágozzék tovább az Úr tetszésére. Nem sátán él a szemében: — az Úr dicsősége.

A POLGÁR Laudetur!

A LEÁNY Laudetur!

B. ANDRÁS In aeternum. Amen. *Utánuk megy az ajtóig, hogy kiszóljon, de összetalálkozik a bejőnni akaró Resciussal. Érted akartam küldeni... Az ostoba népség! Az ostoba páter!... Láttad ezt a leányt? Római templomban láttam ilyen arcot: Mária Mag-*

dolnát egy Golgota-képen... Máglyára akarták vinni Allensteinban.

RESCIUS Miért?

B. ANDRÁS Butaságból. Hagyjuk: felkavarhat. Mikor oszlatja el ezt a sötét-séget az emberi észnek lobogó fáklyája? Mikor hinti fényét Transszylvániába?

RESCIUS András, új arcképet látok a szobádban.

B. ANDRÁS *feszülő érzékenységgel.* Boldizsár bátyámét. A képre néznek. Rövid szünet. Lásd, sugár volt ő is, látta gallok, skótok, hiszpánok, norvégek, anglusok és dánok Isten-megáldotta szorgalmatos népét. És otthon a gazság kioltotta fényét.

RESCIUS Mikor István király nagybetegen feküdt, azt beszélte a hír, hogy őt szemelte ki...

B. ANDRÁS A krakkói trónra? Igaz. Sigismundnál, ti királyotoknál, külön is lett volna.

RESCIUS *elterelő, objektív kérdést tesz.* Van híred hazából?

B. ANDRÁS Nem sok. Menekültek hoznak néha-néha. A sötét tyrannus — vagy inkább szélkakas, akit belső vihar szélfúvása forgat — azon töri fejét, hogy megint otthagyja fejedelmi trónját, Stíriából való szegény feleségét. Megüzentem neki: Ne játszódjék azzal az erdélyi trónnal! Báthori-örökség, nem szabad kiadni a Báthori-téből.

RESCIUS S ha mégis kiadná?

B. ANDRÁS Rettenetes sors ma kicsi hazám sorsa. De rettenetesebb fátnum leshet rája.

RESCIUS Úgy látom, többet élsz ott, mint Warmiában.

B. ANDRÁS Itt ez a lapos föld, hogy lehetne földem? Elvadászom rajta, de idegen nekem síkja, ingoványa... Ha hazagondolok s szememet behunyom, Fehérvár mögött az Érchegyeket látom. Szinte szenvedéllyel. Mit szeressek én itt? A ti királyotok nekem ellenségem, a nemesség gyűlöl, azt hirdeti rólam: István-creatura: krakkói Radziwill, drága püspöktársam, kémekkel vigyáz-tat s a pápának küldi jelentését rólam. Ex arce mea Heilsbergen — íratom Matthias diákkal leveleim élen — de micsoda vár ez? Ha Erdély hegyei ölelnének engem, az lenne a váram.

RESCIUS András...

B. ANDRÁS Meg ne bántódj. Ó, ha jó

Resciusomnak itt ezen a földön több mása is volna!

A BARÁT *benyit.* Jelentem Eminenciádnak, hogy követ érkezett Transsylvaniaiból.

B. ANDRÁS Követ? Mit jelent ez? *Melére teszi a kezét, mint aki valamit előre megérez.* Jöjjön be azonnal!

A BARÁT Fáradt, alélt ember. Lélegzetet vesz a refectoriumban.

B. ANDRÁS *izgatottan.* Támogassátok meg, ha inog a lába. Tüstént itt legyetek!

RESCIUS Nyugtalan vagy, András.

B. ANDRÁS Nincs baj, de valami lüktetési szívem.

MÁRIA NAGYASSZONY *fekete ruhás, komoly arcú, althangú, karcsú nő, bejelentetlenül kinyitja az ajtót.*

RESCIUS *meghajlással köszönti.*

MÁRIA NAGYASSZONY *a Boldizsárportré alatt megáll.* András, igaz a hír, hogy követ érkezett Transsylvaniaiból?

B. ANDRÁS Jelentették. Minden pillanathban várom.

MÁRIA NAGYASSZONY Itt maradhatok, míg fogadod?

B. ANDRÁS Maradhatsz. Nem lesz semmi titok a követségben. És nekem sincs titkom. Ül le. *Karosszékre mutat.* Ide. Várd meg.

RESCIUS S én?

B. ANDRÁS Maradhatsz te is.

RESCIUS Köszönöm. *Leül.*

B. ANDRÁS Erdélyből... *fel és alá jár a szobában s néha türelmetlenül az ajtó felé pillant.*

A BARÁT *kinyitja az ajtót s bebocsátja a követet.*

A KÖVET *borotvált, okos szerzetes arc, daróc ruha a testén, durva bakancs a lábán.* Laudetur Jesus Christus.

B. ANDRÁS ÉS RESCIUS In aeternum.

A KÖVET Zsigmond fejedelem önagsága küldött... Transsylvaniaiból.

B. ANDRÁS *gyanakodva.* Zsigmond • küldött — hozzám?

A KÖVET Levelet is hoztam.

B. ANDRÁS Mi a neved? Ki vagy?

A KÖVET Monostori Kabos István... Jézus-rendi fráter.

B. ANDRÁS Kérem a levelet. Tudod, mi van benne?

A KÖVET Tudom, bíboros úr Eminenciája. Arra az esetre, ha valaki reám támad s elrabolja.

B. ANDRÁS Ide, gyorsan.

A KÖVET *kést vesz elő s kivágja kabátja belsőéből.* Tessék.

B. ANDRÁS *átveszi a levelet, nagyon figyelmesen, összehúzott szemöldökkel nézi.* Három viaszpecsét. Zsigmond gyűrűjének a nyomása rajta. — Szóbeli üzenet? Közben feltörte a levelet, de még nem néz bele.

A KÖVET Reverendissimo Signor Malaspina szóbelit is küldött.

B. ANDRÁS Add át s menj pihenni. Majd a napos barát ellát vacsorával.

A KÖVET Ennyi az üzenet: Zsigmond fejedelem propositumára nehogy nemet mondjon. Amit levélben kér, pápa öszentsége approbálni fogja.

B. ANDRÁS *kézmozdulattal int.*

A KÖVET *kimegy.*

MÁRIA NAGYASSZONY *mintha csak magának mondaná, nagy megütközéssel, lassan.* Zsigmond levelet ír — Báthori Andrásnak?

B. ANDRÁS *közben már olvassa a levelet.*

RESCIUS ÉS

MÁRIA NAGYASSZONY *feszülten figyelik.*

B. ANDRÁS *Jobbkeze hátranyúl, mintha meg akarna fogódzni az íróasztalban. Aztán leereszti a levelet tartó bal kezét, s a jobbot, mintha támogatást kérne, kinyújtja feléjük. Halk és akadozó a megszólalása.* Rescius, a földem... véres, sanvargatott... szegény kicsi Erdély utánam kiáltoz...

MÁRIA NAGYASSZONY *szinte kemény türelmetlenséggel.* Mi van a levélben?

B. ANDRÁS Zsigmond lemond újra... könyörögve kér, hogy felejtsem a múltat... vállaltam el Erdély fejedelemségét...

MÁRIA NAGYASSZONY *meghökkenve feláll.*

B. ANDRÁS Hozzak békességet... Idegen kezére trónja ne kerüljön...

MÁRIA NAGYASSZONY *szenvedélyesen.* Cselvetés a levél mindenik betűje... A véres tyrannus hazacsalogatna: új Báthori-nyakat vágatna a cigányhóhér pallosával.

B. ANDRÁS Gyanakszol, Mária, jogod is van hozzá. *Nézi a levelet.* Én ezt a szándékot nem érzem *ismét a levélbe néz* ... nem érzem manu propria írt levele hangjából...

MÁRIA NAGYASSZONY A farkas akkor is farkas marad, hogyha béget, mint a bárány. Hogy is menné haza?

Mondd! Megnótáztatott ország gyűléseivel.

B. ANDRÁS Esküvel fogadja, hogy ország gyűlése dereálni fogja.

MÁRIA NAGYASSZONY Zsigmond esküvése! Te tudós ember vagy, ismered a múltat s régiekre nézel. Hinnél-e Néronnak vagy Caligulának?

B. ANDRÁS Én nem vagyok pogány, hiszen, Zsigmond sem az — kemény jezsuiták nevelték a hitre. Inkább beteg ember, inkább szerencsétlen, s tán hite mozdult meg, hogy ilyen bűnbánó levélben szól hozzám...

MÁRIA NAGYASSZONY Meg ne tanorodjál! Hitegethető vagy, pap vagy, bíboros vagy, tíz esztendeje, hogy itt élsz Warmiában. De mi otthon éltünk, ezer rémületben, vérben, zivatarban. Velünk hitető szó nem tud boldogulni.

B. ANDRÁS Pap vagyok, bíboros. De te is jól tudod: magyar papok sokszor vezérek is voltak. Martinuzzi fráter, Tomori...

MÁRIA NAGYASSZONY Ne folytasd. Orgyilkos kezétől hullott el az egyik, másik elesett a mohácsi csatában...

B. ANDRÁS *kissé zavartan, mert érzi, hogy rossz nevekkkel példálódzott.* Én nem háborúkat szeretnék Erdélyben.

MÁRIA NAGYASSZONY Azt te nem tudhatod, míg Erdély ott fekszik a török torkában... Maradj csak Heilsbergben. Te írtad Zsigmondnak s nekem is citaltad: Légy veszteg, odafenn villámok cikáznak s leterít a lángjuk.

B. ANDRÁS Jó vitatkozó vagy. Nem döntöttem még el, mi lesz a válaszom Zsigmond levelére.

MÁRIA NAGYASSZONY Ne hajolj szavára, könyörögve kérlek. Világi dicőség kísértését üzd el.

B. András És téged, Mária, nem húz-e a szíved hegyi pátriánkba?

MÁRIA NAGYASSZONY Számlkivetett leszek, míg Zsigmond tyrannus él azon a földön.

B. ANDRÁS De ha elmegy onnan Opeln hercegségben vagy ide: Heilsbergbe?

MÁRIA NAGYASSZONY Visszamehet újra. — S még ha nem is menne, ott él a gyűlölet, amit gonoszsága plántált el a népben. Ismered a székelty? Utolsó magjáig kiirtaná, akit Báthorinak hívnak.

B. ANDRÁS Az én vérem tiszta. Békeséget viszek, békességet szerzek.

MÁRIA NAGYASSZONY Annyi, mint-ha pelyvát szórál a viharba. Nem ismered Erdélyt... Még csak egyet mondok: jön az éj, az ember bölcs tanácsadója. Én mondjam a papnak, forduljon Istenhez buzgó könyörgéssel s kérje válaszüton eligazítását? Valamikor mondtad: mint egy megsebesült, megvadult oroszlán, úgy ordítottál volt bátyád haláláért. S írtad, ezt is írtad: Boldizsár bátyámnak kiontott vére bosszút követelve, felkiált az égre!... Ne feledd Boldizsárt, ne feledd apámat. S nehogy elfelej ma könyörögni, András. *Kimegy.*

B. ANDRÁS *a súlyos szavak hatása alatt tűnődve áll, a szemét lehűnyja.*

RESCIUS *felugrik helyéről, kitárt két karjával odarohan hozzá s páthoszával felriasztja.* András! Fejedelmem!

B. ANDRÁS *kinyitja szemét.* Várj, az özvegy szava csendesedjék bennem.

RESCIUS Kemény judicium s elszánt akarat él az özvegyi főben.

B. ANDRÁS Ne csodáld, Rescius. Pado-vában tanult Kendi István lánya. Először az apja, azután a férje jutott hőhérkézre...

RESCIUS Csak a múltba fordul. A jövőt is a múlt képére formálja.

B. ANDRÁS *a szeme fényesedni kezd, megtalálja önmagát.* Nincs igazad, testvér. Báthoriak: mindig az éleken álltunk a törtélemben. Ott a Kenyérmezőn a mohácsi csatában. Kristóf már trónon ült, Zsigmond vitézkedett Havasföldében, oroszverő István a ti királyotok — s nagy királyotok — volt. Boldizsár külön volt fejedelmeknél is. Csak nekem ne lenne Báthori a vérem?

RESCIUS Az vagy s te leszel a fejedelmek fénye!

B. ANDRÁS Mindig csak Andreas cardinalis. Miért ne lehetnék princeps Transsylvaniae is? Több is: Moldaviae, Valachiae Transalpiniae princeps, partium regni ungariae dominus, Siculorum comes. Hiszen Moldova és Havaselve, sőt a magyar partium is az erdélyi sceptum alá tartozandók.

RESCIUS És ha István vajda *ragyogó arccal, sokat sejtető hangon, közletről* tudott király lenni itt, Poloniában...

B. ANDRÁS *erre nem felel.* Számítok hazádnak támogatására...

RESCIUS Zamoyski kancellár hogy örül majd, mikor megint egy Báthori —

Zsigmondnál különb — ül az erdélyi trónra!

B. ANDRÁS Reggelig nem várok. Valami rossz álom, a tűnődés gondja eltérítne engem. De most tisztán hallok a hívogató szót, mit Mária nem hall. Zsigmond híveinek — ha vannak ilyenek — bűnét megbocsátom. Polgárháborúban akit megnótáztak, visszahelyeztetem jogos birtokába...

RESCIUS *elragadtatva*. Királyi lélek vagy nem is fejedelmi!

B. ANDRÁS Az én király-bátyám Bekesi Gáspárnak, a trónjára törő esküdt ellenségnek, szívből megbocsátott.

RESCIUS Ó, be szeretnék csak egy percig látni fejedelmi trónon.

B. ANDRÁS Resciusom, jöhetsz, bármikor érkezel, otthon leszel nálam.

RESCIUS *néma elérzékenyedéssel meghajtja a fejét*.

B. ANDRÁS Viszlek hegyeimbe, viszlek Zalatnára, aranyrejtő földre, hol minden lépéssel római köveket tapodhat lábad. Viszlek rengetegbe, medvevadászatra. Megmutatom neked nagyjainknak sírját fejedelmi város régi templomában. Elviszlek Hunyadra, nagy Hunyadi János építette várba...

A BARÁT *benyit és jelent*. Eminenciádat s a főtisztelendő prépost urat a vacsora várja.

B. ANDRÁS Eredj, Resciusom. Itt van a követ is, Kabos jezsuita, ő lesz társaságod. Torkomon most úgysem menne le az étel. A barátához. Egy üveg tokajit tétess asztalukra.

RESCIUS *a baráttal indul*.

Ahogy a baráti ajtót kinyitja, András utána szól.

B. ANDRÁS Keresd meg és küldd be Matthias diákok.

A nyitott ajtón, hiányosan öltözve sápadtan, az ágyból kikelt István tá-molyog be a szobába s az ajtó közelében megáll. Mögötte a tízéves Gábor dugja be göndör fejét az ajtón.

ISTVÁN *halkan*. Igaz a hír, András?

B. ANDRÁS Igaz, bátyám. Még ma vá-laszolok s holnap ki is adom a rendelkezéseket nagy utunk dolgában.

ISTVÁN Meggondoltad, András?

B. ANDRÁS Meg. S aki Báthori, úgy is cselekedjék Báthori módjára.

ISTVÁN *Segítsen az Isten!*

MATTHIAS DIÁK *bejön, különös zavar van az arcán, de nem mer kérdezősködni, csak megáll asztalánál*.

B. ANDRÁS Istvánhoz és Gáborhoz. De most, nagyon kérlek, hagyjatok magunkra. — Hogy vagy, édes István?

ISTVÁN A sok hideglelés meghúza a testem.

B. ANDRÁS Meggyógyulsz, ne csüggedj. S ami ki nem telnék a mocsaras tájtól, elvégzi rajtad Erdély levegője.

ISTVÁN *kimegy, Gábor arca is eltűnik*.

B. ANDRÁS *a diákhöz*. Ül le, Matthias. Ma nagy levelet írunk.

MATTHIAS *leül*. Arca nagy lelki feszültséget tükröz.

B. ANDRÁS *néhány lépést tesz a szobában fel és alá, azután határozott hangon diktálni kezd*. Ex arce mea Heilsbergen, anno ezeröttszázkilencvennyólcban...

MATTHIAS DIÁK *írja*.

Függöny

(Folytatjuk)

ALKONYODO

*Erik a Hold
Szellő buggyan a lápon
Pénylik a rózsabozóton
At egy nyírfacsoport
Vérzik hervad a kémény lomha virága
Kutak kis poharába
Hajlik a zöld vetemény*

Fehér József András

BETLEHEMESEK

Irta Dallos Sándor

Nem tudom, hogy Kaczor Illés él-e még s Német Jóskával, akiből suszter lett, mi van? Makk Sanyi elesett valahol Szerbiában, Rozs Gyurka meg meghalt tüdővészben, mikor én tizennyolc éves voltam. Ma már Tressó Tóniról sem tudok semmit, s eltűnt Rozs Feri is, a Gyurka bátyja, aki az egész környéken legszebben tudott énekelni. Ezek ötven voltak odahaza a váraljai meg a pincésori szegénygyerekek, nekem titkos barátaim, s az ő betlehemjárásukra így emlékszem.

Lehettem úgy nyolc-kilenc éves gyerek ekkoriban. Valami torokbajban feküdtem vagy tíz napon keresztül s azontúl, hogy fölkeltem az ágyból, se volt szabad kimennem a házból még vagy nyolc napig. Hát gubbasztottam odahaza s a korán homályosuló téli délutánokban, adventidőn, bennem még az elmúlt betegség tág látásával a közelgő karácsonyt vártam. Akkor már napokon keresztül kemény fagy nyomta odakint a világot, az éjszakákban jajgatva pattogtak az ólak és az ajtók deszkái, az ablakok üvege finoman és állandóan énekelte. A hízók zsírosan nyögtek az alom alatt s éjjel néha egy-egy tyúk ijedt fel a fagyban álmából. A kutya mordult néha a házában és a macska a kályha tetején horkolva aludt. Mindezek csodálatosan meleg, a vemhes világ titkaitól meleg hangok voltak nekem: Jézus készülődött valahol a világ peremén bennük errefelé. De még nem indulhatott el, mert mezelenek voltak a rögök és kiáltóak és sértők a megfagyott anyagok szögletei. De élt a világ és valahol már gurult a csoda errefelé.

Hát talán december tizenhatodika volt, mikor apám reggel kitárta az ajtót és vidám, erős hangja felcsengett a konyhában:

— Haj, gyerekek! Méteres hó esett az éjjel odakint!

Nevetett magosan, hogy megcsendültek tőle a rézedények, mert tenorhangja volt, bélelt asztrachán sipkáját földhöz vágta kint jókedvében, mint a parasztok s a sapka visszhangozva huppant. Ez hozta meg a telet.

Én aludtam még, mikor apám kiment de a hangra felébredtem, kiugrottam az ágyból, nekinyomtam a fejem a körül behavazott ablaknak s láttam, hogy az udvarunkon alig látszik ki a hóból a nyári asztal, az ólak lécei csaknem két arasz vastagok és a kukoricaágas tetejére hatalmas fehér süvegek telepedtek. Már akkor kint apám ledobva a kis kabátját, feltúrt ingújjal lapátolt a hótengerben utat a kapu felé, fűtyült; negyven éves lehetett akkor, visszavissza nézett s olyan volt ott a hó közepén mint a meséből egy vidám, erős kovácslegény. A nyitvafelejtett ajtókon betört a hó szaga, ostorpattogást hallottam, egy kocsi ment el a ház előtt csöndes csörömpöléssel rontva a havat maga előtt, és a fuvaros beköszönt:

— Jó reggelt kívánok!

Neki is vidám volt a hangja, mint a pattintás, apám meg behívta és megkínálta pálinkával. Jó erős szilvóriumunk volt.

— No, Ferkó, hát... Ígyék egyet, az ördög bújjék magába!

Én néztem mindezt s olyan boldogan, mint a mesék, kezdtem kiabálni.

— Hóvizet kérek mosdani! Hóvizet!

Olvastottak egy lavór havat, s pocsáltam a jéghideg vízben, dobáltam az arcomra s pacskoltam benne, anyám parányi havat dugott hátul a nyakam alá — nem fázik meg attól a gyerek! — de aztán hamar ledörzsölt és segített felöltözködni. Valami csillag támadt a házunkban, s már csodák közt telt a nap. Nagymamám, aki élt még akkor, vastag ruhát vett magára, nagy gyapjúkendőbe burkolódzott, úgy ment kávéért a boltba. A cseléd megetette a disznókat, és azok hangosan lefetyeltek, sokkal hangosabban, mint más napokon. A verebek borzadt tollal ott ültek a tornácra, mint valami eleven gu-bacsok. Megpörkölték a kávé, és tele lett családi jó szagával az egész ház.

Megreggeliztünk és kitakarítottak, aztán nagyanyám valami kelt tésztaát csinált s az élesztő csodálatos ereje áthatotta még a falakat is. Az ég homályos volt, elámult felhőkkel takaródzó, s a szobába úgy nézett be a hó, mint az ember.

— Gyere! — mondta, — Gyere ki!

Ütem az asztalnál, de nem voltam ott: magas szánon repültem szélesen és csöngöztem lélekkel a hősületes ünnepének... Már lépett a fehér szőnyegen Jézus erre felénk, s lába nyomában megültek melegedni az erdei madarak.

Tizenegykor tele lettek hanggal az uccák: jötek az iskolából a gyerekek, röptek a högolyók, s megdobbantak tőle a kerítések. Minden kutya megbolondult a hangoktól, futkároztak az udvarokon, ugatni kezdtek, utána-szaladtak a gyerekeknek, megkergették őket, de nem bántottak egyet sem.

Rozs Gyurka jött, láttam, egyosztályos volt velem, szemén drótból csinált okuláré volt, kezében vékonyra vágott színes papírok. A könyvkötőtől hozta, tudtam mire kell: hogy megkezdik a betlehemi járásokat, s a betlehemhez kell még dísznek.

Később láttam, hogy Kaczor Illés szalad el a ház előtt, az urasági kocsisokhoz ment, mert később egy kifordított kocsisbundát hozott Treskó Tónival együtt. Makk Sanyiék előtt Német Jóska áll és valamit bekiabált a házba. Makk Sanyi kijött, s együtt elindultak valahová. Már itt volt a karácsony és a gyerekek izgatott csoportokba verődtek.

En bennt álltam az ablaknál, tele volt a szívem mindezzel, s gondoltam, nekem is csinálni kellene valamit, hát rendberaktam a könyveimet, glédába állítottam a székeket s kifényesítettem törülközővel az orvosságos üveg mellett az ezüst kiskanalat.

Délben megebédeltünk: bableves volt valami belefőtt hússal meg túrós-tészta.

Ebéd után nem sokkal apám megint elment, nagyanyám okulárén keresztül bibliát kezdett sillabizálni, anyám egy darabig olvasott, aztán apám titokban készülő új karácsonyi ingeire kezdte felvarrni a gombokat.

Besötétedett, s a lány megetette a disznókat, bezárta a tyúkólat és szalmát hozott, hogy a konyhában begyűjtson estére. Aztán nagyanyám felküldte a padlásra, hogy hozzon le egy zacskó diót, meg a kamrából, a polyva közül almát valami hetet.

Apám jött meg s hozott valakit. akivel lámpa mellett nézték meg a húzókat, mert a három közül az egyiket apám el akarta adni. A lámpafénytől megzavart és fölkergetett disznók ijedten rőfögtek.

Aztán csönd lett, kiültünk a konyhába, mert minden este a konyhában szoktunk gyülekezni, a cselédeány csendesén morzsolt, mi meg csak ott voltunk s ki-ki csinálta ezt, azt. Anyám föltette a vacsorát. Magam remegve vártam s nem találtam sehol sem a helyemet. Mert hogy Illés vitte a subákat, tudtam, ma megindulnak s ha indulnak, hozzánk jönnek elsőnek, az bizonyos.

Hat óra felé felordított a kutyánk, neki az ucca-ajtónak, de mindjárt megcsöndesedett, hangok susterogtak, kütlánc halkan csörrent.

Igy vártam.

— No itt vannak! — kapkodtam a levegő után. — Itt vannak a bethlehemesek!

Avval már kezdtek is iszonyúan zörögni a konyhaajtó előtt láncos botjaikkal s változtatott hangon Makk Sanyi bekiáltott:

— Szabad-e bemenni, meghallgatják-é a betlehemeseket?

— Meg, meg! — szólt apám. — Jöhetnek!

No, be is bukott az első, Makk Sanyi volt, de azért kicsit féltem, mert nem voltam egész biztos benne. Mert nagy suba volt rajta, nagy söveg, láncos bot a kezében, szakáll a mellét verte s nagy kócbajsa mint a kútkötél. Tette, mintha botlott volna a küszöbben, nagyot lendült s a konyha kövén zörgött a

bottal. Azzal megkezdte. De szép volt mindez, édes Istenem, de szép! Hol találom ezt a szépséget életemben még egyszer én?

— Dicsértessék a Jézus Krisztus, szalonnás jóestét kívánok. Én vagyok amaz ezeresztendő vén számadó pásztor, gyöttem messze a világnak a másik sarkából nagy havakon által, kokastaréj volt a sarkantyúm, de elkoptattam, hajdinakéve a köntösöm, cserfakéreg a bocskorom. Tereltem én valami ezer birkát, hogy épségben meghoznám, de egy híján mind elveszett vadak által a nagy erdősegeken. De az az egy itt van a keblemben. Kergetett is érte három igen óriás farkas, megszabdalták jól a ködmönöm, de a birkát jól elrejtettem az üngöm ráncába, magam meg elengedtek, mert vén ember húsát nem élvezik. Dicsértessék a Jézus Krisztus. Tudva vagyon a bibliából, hogy Águsztus császár meg akarván számlálni népét, kit-kit odaküldött, ahová valósi. Én hát idegyöttem. Az utamba megfáradtam, sok jártomban megehültem, futásomba megszomgyúztam, ha akasztanána le egy ódal szalonnát s tetéznek vagy három akó borral, nagyon megszolgálnám. Szabad-e lepihenni?

— Tessék!

Azzal elvetette magát s kezdett hortyogni erősen, mint aki alszik, s nyomban újra zörgettek, s jött a más, Kaczor Illés, ugyancsak subában, csak szakálla s bajsza volt kisebb, láncos botja meg csörgött. Bebukott s mondta:

— Dicsértessék a Jézus Krisztus, kóbászós jó estét kívánok. Én vagyok ama régesrégi vén öregpásztor, legalább ezer mértföldet gyöttem, míg magukhoz értem, léptem miliomot vagy annál is többet, de itt vagyok végre. Hajtottam én valami ezer báránt, de mind ott veszték farkasok fogátul, egy híján, aki itt van a kellembe és rejtezik a gatyám korcába, mint bolha az aszszonyok üngibe. Magam is megkergettek a vadállatok, csak éppen, hogy itt megmenekültem. Előttem valami egy nappal elindult az én számadóm ezerfőnyi nyájjal, ötet keresem, nem látták-e? Kóc a szakállá, a füle a derekáig ér, foga meg egy se.

— Itt fekszik e, alszik.

Akkor meglátta s nekifordult búsan.

— Hej kend ugyan jól törődik pásztorral-nyájjal. Míg mink kint a pusztán farkasokkal hadakozunk, kend itt húzza a csöndest, s bízom, a nyája meg odavesz, aszondom. De utat én is megtettem, Águsztus parancsára szaladtam, megfáradtam, megehültem, megszomjúltam, ha a házigazda akasztana le a kémenyből vagy tizenhét méter kóbászt s adna mellé két akó bort csobolyóba, azt is megenném, meginnám. Hát én is lepihenhetek-e?

— Terülj csak melléje.

De már huppant is be a kis bojtár, Rózs Gyurka nagy ruhában, szépen kifőstve s kezdte:

— Dicsértessék a Jézus Krisztus, töpörtyűs jó estét kívánok. Én vagyok ama kicsinykis bajtár a betlehem mezőkről, ki báránkáik lépteit vigyázza. Egy hete még együtt őriztem a számadóval s az öreg juhásszal, még hogy pénteken koppintott fejbe a számadó a bottal, a púp is megvan a fejemen, így gyöttem át hegyen-völgyön, farkasok útján, medvék csapásán, a kokasok megcsipkedtek, juhászkutyák leszaggattak, a számadóm meg a juhászom meg, látom, alszanak itt csöndben. Ha tán megszánnák a kis juhászbojtárt s annának neki egy kondér töpörtyút másfél akó borral, sohase bánnák meg, mert ritka emberek vagyunk. De elsőbber is alunnám. Tehetem-e?

— Tedd meg.

Feküdtek, aludtak, mérföldekről megtért jámborok. De kint a nagy téli csöndben megszólalt a csengő, belépett két angyal hófehér ruhában, arany koronával a fejükön. Rózs Feri, mert ő volt az egyik, kivilágított betlehemet hozott Máriával, Józseffel s jászolban az áldott Krisztussal, Tresó Tóni kezében gyönyörű fenyőág, s Rózs Feri letette a betlehemet az asztalra s csengve kiállította:

— Dicsértessék a Jézus Krisztus! Háznépe s pásztorok, nagy örömet hirdetek nektek, mert megszületett a földre e világnak megváltója, Jézus. Mink az ő követői vagyunk, menjetek, imádjátok. Ez lesz a jel: egy istállóban találtok egy aprócska kisdedet jászolba fektetve, pólyába takarva, két szemecsig, orcája napocska, a keze szép virág!

S énekeltek:

Mennyből az angyal

Lejött hozzátok

Pásztorok

Megtelt hangjukkal a konyha, apám szeme, láttam, könnyes volt, anyám gyermekin mosolygott, s az ének, hogy elmúlt, fölébredtek a pásztorok.

— De nagyot aludtam — mondta az öreg, — de igen nagyot aludtam s olyan szépet álmodtam.

— Mit álmodott?

— Halljátok-e, álomban éppen kis szalonnát falatoztam, mikor odagyön hozzám a legnagyobb birkám s aszongya nékem: „Én vagyok a legnagyobb birkád itten, vegyél föl s vigyél el engem a Kisjézusnak, hogy megmelegítsem, mert, hogy igen fázik.” Mi az a nagy fényesség?

Az öreg juhász:

— Csuda ez, de én meg azt álmodtam, hogy éppen kóbászt falatoztam, mikor odagyön hozzám a legfehérebbik báránnyal s aszongya nékem: „Hallod-e te öreg juhász, én vagyok a legfehérebb báránnyal itten, vegyél föl, s vigyél el engem a Kisjézuskának, mert, hogy igen fázik s rá akarok lehölni.” Mi ez a nagy fényesség?

A bojtár:

— Én meg éppen fájlaltam álomban a gazduram púpját a fejemen itten, mikor csak megjelent két fényes angyal s aszongya nekem, menjetek Betlehembe, mert ott van a Kisjézus temérdek fényességben.

— Ne mondd, te!

— Ne mondd, te!

Most meglátták az angyalokat s vették el magukat a nagy félelemben.

— Két angyal jöve hozzánk, mit jelentsen?

— Ne féljete pásztorok — mondták az angyalok, — mert a Kisjézus követi vagyunk, menjetek s vigyetek neki ajándékokat!

Már csupa fény volt a konyha, minden, de minden csupa lélek, mikor a pásztorok a betlehemhez járulának s leborultak előtte.

— Ó édes Kisjézus — mondta a számadó — bizony semmim sincsen, egész nyájamból ezt az egy birkát mentettem meg, de ezt néked odaadom szegénységemből szívesen, hogy melengessen.

Most a vén pásztor következett.

— Ó édes Kisjézus — mondta — édes Megváltóm, nekem sincsen többem egyetlenegy megmenekedett báránnyomnál, de ezt neked adom szegénységemből szívesen, hogy rád lehöljön.

S a kisbojtár sírva:

— Ó édes Kisjézuskám, semmim sincsen nékem. Az angyali szóra leindulván, hogy gyöttem, fogtam én gilicét az erdőben tenéked, de mert nagyon jajgatott keblemben a szegény pára, szántam én s elengedtem. Most hát adni nem tudok én semmit, csak a tarisznyámban van tegnapi egy falat száraz kenyérem, azt Neked adnám, ha nem vetsz meg érte. De kisbojtár vagyok, s jobbam sincsen.

S betették az ajándékokat, a birkát, a bárányt, a falat kenyeret a betlehembe, s énekelték, már együtt az angyalokkal:

*Csorda pásztorok midőn Betlehembe
Csordát őriznek éjjel a mezőbe,
Ím Űr angyali jövének eléjük
S nagy félelemmel telik meg az ő szívük.*

Ezt már mi is mind énekeltük. Először a cseléd lányunk kezdte, aztán nagyanyám vette át, apám, anyám a drága althangjával, én: tizen voltunk ott, akik buzgón énekeltünk. A konyha eltelt jószaggal, mintha fenyőerdő illata töltötte volna be s az ablakon csurrant le a cseppé vált pára. A gyerekek diót kaptak, almát, apám még pénzt is adott nekik s elmentek. De olyan különös, csodákkal telt levegő maradt utánuk. Mindannyian nagy, havas pusztát láttunk, a pusztá felett csillagos ég s egy nagy, szikrázó csillag rohan az égen kelet felé. Anyám megtette a tüzet, vacsoráztunk, aztán ott maradtunk az asztalnál, s míg a cseléd szőszmötölt mögöttünk kocogva az edényekkel, nagyanyám tiszta, kemény hangon Zakariás könyvéből olvasott fel.

SOLYMOS IDA VERSE

ZÁRADÉK

*Éltem lángból és koromból,
irtózáva a jeltelentől —
jó halászok virradatkor
hálót fontak életemből.*

*Volt időm is néha — házam,
hova megtérhettem élve
s nem vesződtem a halállal,
megölelt baráti béke.*

*Holdsütésben alszom fák közt.
Jóslást próbálok jelekből:
kit a jóhoz nem a vágy köt,
testvéremként lelhetem föl.*

*

*Megokosodtam. Tekintetem érdes.
Raktáron tartok drága maszkokat.
Arkangyalomra még-még visszanezék
a megkeskenyült boltozat alatt.
Már háttal áll. Kavargó ködmezőben.
Hívásra vár? Vállában torpanat.
Szólítanám, de nem győzőm erővel.
Engem tör ketté ez a mozdulat.*

W. Bergengruen Rigában született, német orvoscsaládból 1892-ben. Berlin, Zürich, Róma és Baden voltak életének fő állomásai. A harmincas években tért át a katolikus vallásra. Gazdag epikus életművet alkotott, melyben történelmi regényei és szigorú szerkezetű novellái a legjelentősebbek.

Ismerik Giorgio és Martino történetét? Nem? Nos, azt hittem, valaki már elmesélte Önöknek, erre felé még sokan emlékeznek rá. Azelőtt történt, hogy erre a környékre kerültem. Néhány szereplőjét mindenesetre még ismertem.

Akkoriban, mikor a művészek fölfedezték ezt az országot, volt Muraltóban egy közkedvelt osztéria, eredetére nézve afféle népies, paraszti jellegű vendégfogadó. Az asztalokat nem terítették meg és a nostrano-bort még a régimódi *boccalinik*ből itták, ezekből a szépen festett, csőrös szájú agyagkorsók-ból; abban az időben ez még nem az idegeneknek szánt iparművészeti tárgy volt. Idegenek persze már akkor is jöttek néha, de őket még nem nevezhetjük igazi túristáknak és üdülőknek. A művész — olyan szó ez, melyet tudvalevően jobb, ha kerülünk, mivel korántsincs olyan egyértelmű jelentése, mint például a gyógyszerésznek, a postásnak, vagy a balekfogónak —, a művészek tehát a helybeli kispolgárságra akadtak itt. Az osztéria egy házaspár tulajdona volt, a családnévükre már nem emlékszem, felőlem hívhatták őket Tagliatellinek vagy akár Fettucininek. Az asszony keresztneve azonban Teresina volt, a férfit pedig Giorgio, és róla végül az osztériát is Giorgionak nevezték el. — Hol találkozunk? — kérdezték, és erre az volt a válasz: — Természetesen Giorgionál.

De mégsem ő volt az, aki az elhanyagolt vendéglőt fölvirágoztatta és virágzásban tartotta, hanem az asszony. Remekül főzött, értett a bevásárláshoz, és körmére nézett a szolgálóknak. A gyerekek szépen fejlődtek. Úgy volt, ahogy sok parasztháznál, ahol az asszony tartja össze a gazdaságot.

Giorgio egészséges, vidám, tréfás kedvű férfi volt, aki szerette a vadászatot, a horgászatot és a kártyajátékokat. Persze maga is besegített a vendéglőben, néha buzgón és lelkesen, de rendszertelenül. Azoknak a vendégeknek akiket kedvelt, hitelezett is. Az asszonynak kellett ügyelnie arra, hogy a pénzt visszakapják. Ha közvetlenül hozzáfordultak, akkor kölcsönt is adott, és csak néha mondta elnézést kérő mosollyal: — Tudja, hogy van ez házas embernél.

Az osztéria föltehetően ebek harmincadjára jutott volna, ha az asszony nem tartotta volna kézben az üzleti ügyeket. Ezen a téren néha nézeteltérések és bosszúságok adódtak. Az asszony lelkiismerete nem volt egészen tiszta, hiszen annak idején megmondták neki, hogy a férfinak engedelmeskedjék, és ezt az oltár előtt is megfogadta. Dehát nem ment másképp.

Az osztéria vendégei közé tartozott egy fiatal festő, aki nem abban a helységben lakott, hanem Losonéban. De mert ott már nem hiteleztek neki, Muraltóba kellett jönnie, hogy kedvére jóllakjék és ihasson, amennyi belefér; persze az út nem volt túl hosszú. A festő dán volt és így minden bizonnyal Petersennek hívták; hívhatták persze Jacobsennek vagy Jensennek is. Apja egy kis jütlandi tengerparti városkában lelkipásztorkodott.

Giorgio kedvelte őt, és így a számlája meglehetősen megnőtt már. Az asszony aggódott emiatt; nehezen tudta elképzelni, hogyan juthat majd valaha is a pénzéhez, mivel a festő csak ritkán keresett némi pénzt. Az is hírlett, hogy családja a hazatérését sürgeti, és azzal fenyegetik, hogy beszüntetik amúgyis szerény havi támogatását.

Egyébként az asszony is kedvelte őt. Valamennyi festő vendége közül ő volt az egyetlen, akinek képeit meg lehetett érteni, és föl lehetett ismerni

rajtuk, mit ábrázolnak. Szeretett volna segíteni rajta. Végül támadt egy ötlete, amely boldoggá tette, ámbar úgy érezte olyan vakmerőségre vállalkozik, amely már-már a szélhámassággal határos. Ötletében három, számára fontos gondolat egyesült. A hitelezett összeg nem megy veszendőbe, a festőnek is segítségére van, és lelkiismerete férjével szemben megnyugodhat.

Hogy a harmadik gondolattal kezdjük: Giorgio negyvennyolcadik évében járt (az asszony fiatalabb volt), az ötvenedik születésnap már meglehetősen közel volt. Erre az ünnepélyes alkalomra, mely ráadásul egybeesett házasságuk tizenkettedik évfordulójával, kieszt valomit, amivel kifejezésre juttathatja majd férje iránt érzett tiszteletét. Mindenki lássa majd, hogy az a családfő, akiben Isten parancsa szerint ő az urát tiszteli és aki a magát megillető tiszteletet környezetének többi tagjától is megkívánja, bárhogy álljanak is a dolgok vele különben. Ugyanakkor mindenki föl kell, hogy ismerje majd mennyire nem volt Giorgiónak igaza, mikor fukarsággal gyanúsította. Úgy határozott, hogy képet rendel, és azt Jacobsennek kell megfestenie. Az iránta tanúsított barátság és türelem alapján bizonyára nem mondana elfogadhatatlan árat. Mindamellet olyan ár legyen, hogy belőle a tartozást levonhassák és még ezenkívül jelentékeny összeg jusson a művésznek is. Teresinának volt némi fogalma a képárakról, mivel vendégei gyakran beszéltek ilyesmiről.

Mi legyen látható a képen? Nos, ez nyilvánvaló volt. Természetesen Szent György, lovon ülve, amint éppen megöli a sárkányt, és alatta ez álljon: „Osteria S. Giorgio.” Ami azonban a legfontosabb, a szent lovag Giorgio arcvonásait viselje.

Mindennek Giorgio háta mögött kellett nekifogni, mégpedig időben. Jensen ugyanis meglehetősen lassan dolgozott. Lustának is mondhattuk volna, ha nem lett volna véletlenül éppen művész, és ha a lusta szónak nem tulajdonítanak becsmérő, szemrehányó jelleget. Azt azonban mindenki tudta, hogy néha még a legkisebb képhez is meglehetősen hosszú időre volt szüksége. Előfordult, hogy valami váratlanul megbénította életerejét, és ez az állapot aztán hónapokig eltarthatott. Ilyenkor csak hevert az ágyán, kiszolgáltatva sötét gondolatoknak, megnövesztette szakállát, és nem válaszolt egyetlen levélre sem, legkevésbé azokra, melyek Jütlandból érkeztek. Semmiféle baráti rábeszélés nem tudta visszaadni neki a magabiztos cselekvés örömét.

Egy délután, mikor Petersen egyedül üldögélt a vendéglő szobájában, Teresina odaült mellé, és meghívta egy fél liter Barbera vagy Balpolicella borra. Ezt Jensen nem szokta meg tőle. Beszéltek erről-arról, és Teresina fokozatosan előhozakodott tervével. Jacobsen, aki nem nagyon bízott magában, mindenféle kifogással élt. De mikor már a bor háromnegyede elfogyott, eszébe jutott, hogy hiszen ez lesz az első megbízása, és talán előjele annak, hogy most már minden fölfelé ível majd. Beleegyezett hát a dologba.

Teresina kétféleképpen fizetett neki, részben készpénzben, s részben úgy, hogy szeme láttára törölte tartozásának egy részét a könyvében. Ezt a könyvet persze ne gondoljuk, valamiféle nagyon hivatalos okmánynak, lányának befejezetlen iskolai füzeté volt csupán, aki egyszer rosszul írhatta meg benne feladatát, és erre azt mondta az iskolában, hogy elvesztette, vagy fiatalabb testvérei elszakították.

Erre ugyan most már nem nagyon volt szükség, Teresina még mindeféle más italt is meghívta a festőt, amit érdeméül kell megjegyeznünk. Alapjában véve derék asszony volt.

Petersen akkoriban éppen derűs kedvében volt. Nem sok idő múlt el, és már mutatott is az asszonynak néhány ceruzavázlatot.

Szent György ábrázolásának hagyományos formáját mindenki ismerheti. A szent harcost fiatalon, tüzesen, pompás lovagi mivoltában jelenítik meg

a nyeregben ülve, néha amint kissé fölemelkedik a nyeregben. Előfordul, hogy a paripa visszahőköl, megérezve a sárkány mérges leheletét, de a lovag támadásra ösztökéli, és lándzsáját beledöfi a szörnyeteg nyakába vagy mellébe, amely visszaszűrőan tekereg a lába előtt. Nos, Giorgio nem volt már fiatal, de hamisítás vesztélye nélkül fölruházhatták még a fiatalság, a vállalkozókedv és a lovagiasság jegyeivel.

Mindenki megértheti, hogy a kép nemcsak Teresina számára volt afféle engesztelő adomány, és nemcsak Giorgio számára megtiszteltetés, hanem neki is, a többieknek is meglepetés. Jacobsen tehát nem szólt róla Giorgiónak. Néhány fiatalember azonban, aki esetenként meglátogatta, látta a szanaszét heverő vázlatokat és terveket, s végül maga a megkezdett kép is a szemük elé került. Valamelyik késő esti órában aztán elhangzott néhány megjegyzés: — Signor Giorgio, ha tudná, mi vár magára!... Signor Giorgio, mit hallottunk magáról? Lefestik, akár egy szentet. Csak vigyázzon, a kép még Rómába kerül, a Szentatya megáldja és valamennyi kardinális hódol majd előtte.

Giorgio érthető módon kíváncsi lett, és az is természetes, hogy hamarosan mindent megtudott.

Megtisztelve érezte magát. Teresinának semmit sem mondott, de nem lett volna Giorgio, ha nem eszelt volna ki valami tréfát. Egy napon váratlanul megjelent Losoneban, hiszen nem tartozott az elfoglalt vendéglősök közé, kíváncsian és szerénykedve körülnézett, és megígérte Jensennek, hogy nem szól semmit Teresinának. De egy szívességet meg kell tennie, ezért eltörli a még hátralévő tartozását. Nincsen szó rosszindulatról, sem tiszteletlenségről, hogyan is tehetne ilyet a feleségével? De a baráti csipkelődés csak megengedhető. Röviden, Petersen rajzolja meg a sárkányban Teresina arcvonásait. Nem teljesen élethűen, nem annyira, hogy bosszantó legyen, nem, ilyenről szó sem lehet. Az idegen ne is ismerje föl, de a jóbarátok és a jó ismerősök azért mosolyogjanak rajta.

Jacobsen nem nagyon örült ennek. Ha Teresinára gondolt, lelkiismeretfurdalást érzett, de ha a tréfára goldott és Giorgio bőkezűségére, akkor mégis úgy érezte, hogy van a javaslatban valami rokonszenves. A tartozás eltörlését ugyan Teresina is megígérte, és egy részét már valóban el is törölték. De alighogy ezt óvatosan megemlítette, Giorgio nevetve nadrágzszebebe nyúlt, és meglobogtatott két ötfrankos bankjegyet. Jensen ennek ellenére tétovázott még néhány pillanatig, de mielőtt beleegyezését adta volna, közölte azt a feltételt, hogy Teresina vonásainak megjelenítésében ne kelljen túloznia, és ne kelljen elérnie a felismerhetőség határát. Ezekután Giorgio Soldunoba ment vele, elvitte egy vendéglőbe, majd elváltak.

Mindez jól beillett Petersen boldog és kellemes lelkiállapotába. Két héttel később aztán, anélkül, hogy erre okot találhatott volna, sötét fátyol borította be előtte a világot, csak feküdt az ágyon, és hagyta, hogy nőjön a szakálla.

Miközben ilyen dolgok történtek a tó partján, Jütlandban egészen más valami történt. A lelkipásztor családja már régóta aggodott. Végül az egyik idősebb unokafivér olaszországi útra indult. A tiszteletes és tiszteletesné elmondták neki a bánatukat, és segítséget kérték, mivel levélben semmire sem mentek. Az unokatestvér megígérte, hogy a hazafelé vezető úton utánaéz az eltévedt báránynak. Ha minden jól megy, magával is hozza. Az unokafivér — őt is Petersennek, Jacobsennek, Jensennek hívták — határozott férfi volt, tele az üzleti élet-hez szükséges energiával; egy szép napon váratlanul megjelent Losoneban és választatás elé állította a festőt: vagy csatlakozik hozzá, hogy hazatérjen Jütlandba, mikor is fölhatalmazása van arra, hogy valamennyi fönnálló tartozását kiegyen-

litse, mert egy dán tiszteletesnek nem lehetnek rendezetlen ügyei, vagy pedig megtagadja ezt, és ebben az esetben megszűnik minden további támogatás. Mindkét esetben elviszi azonban a borbélyhoz.

A festő ebben az állapotában híjával volt a határozottságnak és ellenálló-képességnek, és mindenbe beleegyezett, a borotválásba is és az utazásba is. Az unokatestvér gondoskodott a holmik összecsomagolásáról. Semmi se maradjon hátra, ami iránt hazaszállítása után a festő vágyakozhatna, még egy vázlat, egy tanulmányrajz se. Ha majd úgy tetszik neki, vasárnap vagy szombat esténként foglalkozhat ezekkel a dolgokkal, ez a tiszteletesék dolga lesz, akik ésszerű foglalkozást választanak majd neki, az unokafivért mindez már nem érdekelte.

Jütlandban barátságosan és szemrehányások nélkül fogadták a visszatelepítettet, vigyáztak rá és etették. Sokan meglátogatták, hogy hallják, amint a Délről mesél, a Délről és a művészetről. Érdekes embernek tartották, hiszen a jütlandi kisvárosokban mindenki érdekes ember, aki az Alpeseiken túl festett, és hordóból itta a bort. Ez újra életre keltette őt, meglehetősen jól érezte magát, és a tiszteletes egyik üresen álló szobájában műtermet rendezett be.

Szülei most úgy vélték, eljött az ideje annak, hogy a jövőjéről beszéljenek. Arról van szó, hogy belépjen rokonának hajózási irodájába. Erre az ajánlatra azzal válaszolt, hogy megbetegedett, és így célszerűbbnek látszott, ha ezt a beszélgetést ismét elnapolják. Természetes, hisz nem szabad őt sürgetni, a céghez még mindig beléphet, ha újra meggyógyul. Ez a kilátás azonban éppen nem siettette lábadozását.

Mi is hiányozhatott neki? Szenvedett a hosszú északi téltől, a szürke tengertől és a nedves levegőtől. A tóra vágyakozott, a szőlőhegyekre, a meleg napra, a barátaira és arra az életre, melyet megszokott. Olyan országra vágyott, ahol nincsenek hajózási irodák.

Ez idő tájt rendeztek éppen tombolával egybekötött jótékonyági ünnepélyt a négermissziók számára. Petersen egy tájképet ajánlott föl. Feltételesen, hogy csinos, és nem valami eredeti képecskéket festgetett, bizonyára olyan színvonalon, ahogy én is csinálom.

A tájképet egy jómódú kereskedő felesége nyerte el, és még egy hasonlót akart hozzá. Most tehát megkapta első megbízását, és a szülei meg a testvérei ettől fogva más szemmel néztek rá. Igen, divatba jött és el is adott. A hajózási irodáról nem beszéltek többé, bár már egészségesnek látszott, borotválkozott, mint minden jütlandi, sétálgatott, pálinkát ivott, és festett. Ez a festés abból állt, hogy a magával hozott vázlatokból festményeket készített. Ilyen tevékenykedés közben megnőtt a honvágya Tessin iránt. Elkezdett újra dolgozni a Szent Györgyön, félve-vigyázva, nehogy hozzátartozói észrevegyék, miféle katolikus üzemeket is folytat.

Nyilvánvaló volt, hogy a szerény föllendülés időszaka nem tarthatott sokáig, mivel a kisvárosban hamar bezárult a vásárlók köre. De mégis valami-féle önbizalmat és bátorságot merített ebből, és már volt valami megtakarított pénze is. Úgy döntött, hogy titokban megszökik, de halasztgatta a menekülést, mert kilátásban volt számára még néhány kis megbízás. Ki akarta várni ezeket, és közben tovább dolgozott még a Szent Györgyön. Jól haladt vele, csak a sárkány arca okozott nehézségeket, mert emlékezetből nehezen lehetett Teresina vonásait visszaadni. Ezt azonban majd pótolhatja még, hisz Giorgio ötvenedik születésnapjáig bőven volt idő.

Egy szép napon aztán Jacobsen újra Losonéban volt. Több mint egy esztendeig volt távol. Régi szobája üresen állt, újra beköltözhetett, és nyomban

észrevette, mennyire megnőtt a becsülete, mióta unokatestvére itt volt és mindent kifizetett. Természetesen újra hiteleznek majd neki, Losonében és másutt is, és ráadásul magával hozta a majdnem kész festményt is, amiből hamarosan pénz áll a házhoz. Szida is kissé akkori lehangoltságát. Gyorsan értesíteni kellett volna Teresinát, unokafivére kifizette volna a hitelezett összeget, és így most jelentős követelése lehetne.

Jensen azt képzelte, hogy mindent úgy talál, ahogy annak idején otthagyt; hasonló esetekben mindenki ezt hiszi. De időközben sok barátja és ismerőse elköltözött, mások összevesztek, ketten vagy hárman meghaltak, és ezek közé tartozott Giorgio is. Ez télen történt, nem sokkal azután, hogy Petersen eltávozott és Jütlandban a borús, szürke tengert bámulta. Giorgio rézszen fogadást kötött, hogy az évszak ellenére átússza a tavat. A fogadást meg is nyerte, azonban megfázott, tüdőgyulladást kapott, penicillin akkoriban még nem volt, és Teresina megözygyült.

Jacobsen ijedt és lever volt. Persze nem azért, mert a képet féltette. Születésnap ajándék mindenesetre nem lehet már belőle, de mint emlék értékes lehet az özvegy és a gyerekek számára. Mégis kellemetlenül érezte magát, mintha valaki hűtlen lett volna hozzá, akire pedig bizton számított.

Giorgiőről beszélgettek. Teresina a szemét törölgette, és azt mondta: — Az ember mindig csak utólag jön rá az igazságra. Hányszor mérgeződtem én Giorgio miatt! És nem gondoltam arra, hogy vidámságával és barátságos természetével sok embert hozzánk vonzott, akik később törzsvendégek lettek.

Petersen pedig azt mondta: — Igen, jó ember volt, mindenki szerette őt. Igjunk az emlékére!

— Szép Öntől, hogy újra itt van, Jacobsen úr, — mondta Teresina. — Hisz Ön is még a régiek közül való. Igen, most sok minden megváltozott, és egy s más még változik. Rögtön el is mondom Önnek. Fölvettem egy pincért, szorgalmas ember, Luganóban tanulta ki a szakmát, és utoljára Mendrisióban dolgozott. Ma kimenője van, de holnap megismeri majd. Martinónak hívják. Igen, az a helyzet, hogy megesküszünk. Nehéz az egyedülálló asszonynak, és neki még valami megtakarított pénze is van, amit az üzletbe befektethet.

Jensen gratulált, még ha nem is egészen szívből, hisz egy férfi sem szívleli, ha a nők férjhez mennek.

— Igen, és hát a kép — mondta Teresina. — Petersen úr, azzal még egy kis fáradtságot kell okoznom Önnek, de tudom, hogy szívesen megteszi, és hát Önnek is csak előnyös lesz. Amilyen ügyes Ön! Tehát a Szent Györggyel, azzal már nem megy a dolog. Látja, az esküvőig van még néhány hét, és lovasnak mindkettő lovas, magának át kell festenie a képet, és alatta az álljon: *Osteria S. Martino*.

— Átfesteni? Györgyből Mártont? És a sárkányból koldust? — mondta Jacobsen kicsit elhűlve.

Teresina kedvesen bólogatott. Mint annakidején, most is meghívta Barbera vagy Valpolicella borra, a szorgalmáról beszélt neki, és mindent megígért. Végül Jensen nevetésbe tört ki. Jütlandban jó dolga volt, kihízalták, és így derűsebben nézte a világot.

Tényleg, miért ne? Megkönnyebbülve gondolt arra is, hogy most már nem kell becsempésznie Teresina arcvonásait a sárkányéba. Tisztában volt ugyanis azzal, mennyi kényelmetlenséggel járna az egyébként vidáman vállalt kötelezettség.

Szent Mártonnak természetesen Martinóra kell hasonlítani. A hasonlóságot azonban tanulmányozni kellett, Petersen ezért gyakran tartózkodott az

osztériában; persze Teresina nyilván nem kívánhatta tőle, hogy tanulmány-útjainak költségeit maga viselje. Gyorsan és föltűnés nélkül, gyakran elmenőben, pénzt dugdosott neki, Martinónak nem volt szabad észrevennie. Vigyázott Jacobsenre, akinek meg kellett őriznie vidámságát és munkakedvét; gyakran mondogatta is, hogy feladatát ne képzeljék valami könnyűnek, és minden bizonnyal egyszerűbb volna számára, ha egy teljesen új képet festene. De az idő rövid volt, új megfontolásokra és elhatározásokra lett volna szükség, és ki tudja, mikor ereszkedik újra Petersenre a kilátástalanság sötét felhője.

Teresina szívesen meggyőződött volna személyesen is a munka előrehaladásáról, de az emberek miatt nem látogathatta meg Jensent a lakásán. Amilyen gyakorlati észjárású volt, nem elégedett meg holmi ceruzavázlatokkal, melyeket Jensen olykor elhozott, hanem ragaszkodott hozzá, hogy időnként fényképfelvételeket is bemutasson neki. Az utolsó fölvételt, mely már a kész képet ábrázolta, magam is láttam. A festő kézjegyből csupán a *-sen* végződést olvashattam el, ezért nem tudom pontosan a nevet.

Mikor a házaspár az esküvő után megjött a templomból, a vendégfogadó termében bekeretezve és virágokkal díszítve fehérrel terített asztalon ott állt már a kép. A vendégek hangos kiáltozással tódultak eléje. Teresina egyik kezével Martinót, másikkal Petersent fogta meg, s odavezette őket. A gyerekek beléjük csimpaszkodtak, ilyesformán kedves kis csoportot alkottak.

Sem Martino, sem a vendégek nem tudták, mennyi fáradtságba került a kép átfestése, és Teresinának sem volt fogalma arról; gyermeketeg észjárásával úgy vélte, hogy vagy tud egy festő festeni, vagy sem, és Jacobsen csak túlozta a nehézségeket, részben kishitűségből, részben számításból. Arra azonban nem is gondolt, hogy zokon vegye ezt a számító magatartást, hisz a maga módján mindenkinek üzletelnie kell, kinek így, kinek úgy. Persze az is közismert, hogy a szentek festői nem tehetik éppen azt, ami nekik tetszik, hanem szabályokat és szokásokat kell megtartaniok, és ezek a szabályok Szent György esetében mások, mint Szent Márton esetében. Akkor, amikor Szent Márton megosztotta a kabátját, még nem szent püspök volt, hanem fiatal lovas, alighanem Szent Györgyhoz hasonlóan lovagi megjelenésű; éppen ezért részint papi, főleg pedig polgári vonásokkal ruházták föl, így lett belőle már korán a szabók és posztókereskedők védőszentje, eltekintve más egyéb tisztségtől. György harci ménjével ellentétben Márton lovát állva ábrázolják, vagy legalábbis megfontolt lépésben haladva. Ezért aztán nem volt valami könnyű dolog a tüzes állatot valamennyi tartás közül éppen a legbékésebbe átvezetni, s egy kicsit még mindig aggódni kellett így is, hogy kárt tesz a térdeplő koldusban, aki a sárkány helyét elfoglalta. Igen, a sárkányból koldus lett, a szörnyeteg fejéből könyörgőn kinyújtott kéz, a lándzsából kard, a patetikus döfésből pedig a köpeny kettévágása. A legnehezebb azonban mégiscsak az volt, hogy Giorgioból Martinót csináljanak, a lovasok, lovagok és lovat nevelő parasztok kedélyes patrónusából egy medrisioi pincért, akit legfeljebb a körhinta falovára lehetett volna felültetni. Nem, ez tényleg nem volt olyan karcsú, lóratermett lovasfigura, mint Giorgio, hanem alig középmagas, kissé kövérkés, kissé kurtalábú férfiú, asztmás lélegzettel, amit azonban képeken nem lehet észrevenni. Jensennek ki kellett domborítani a hasát, és annyira megrövidíteni a lábát, hogy vastagon lógjanak.

Mindezt persze méltóképpen megcsodálták, annál is inkább, mivel a kép születésének története is széltében-hosszában elterjedt. De a legnagyobb sikert mégis Petersen ötlete aratta azzal, hogy magát is megfestette. Félig saját magán és félresiklott, vezeklésre érett életén mosolyogva, félig gondokba merülten amiatt, hogy a jutlandi havi támogatásra többé nem számíthat Loso-

néban, s így most Martino jóindulatára van utalva, a kabát után kapó koldusban saját arcvonásait festette meg, akárcsak előzőleg Teresinát a sárkányban; az alig látható ajakbiggyesztést és ironikusan félrehúzott száját Teresinán kívül talán senki sem vette észre.

Mit tehetett ezekután Martino? Mikor az ünnepség már javában tartott, hatodszorra is megrázta Jensen kezét, és fájdalmas mosollyal odasúgta neki, hogy névadó szentjével szemben nem lehet fősvény; itt van valami, amiből Jacobsen bőven kabátot vehet magának. E szavak kíséretében, egy marék összegyűrt bankjegyet dugott a mellényzsebébe.

Petersen később már kapatos lett. Ekkor elmesélte Teresinának, hogy kinek a vonásait kellett volna a sárkánynak Giorgio kívánságára viselnie. Teresinának könnyek szöktek a szemébe.

— Ó, látja micsoda mulatságos ötlet! Csak az én Giorgióm képes ilyesmit kitalálni! Martinónak soha sem lenne ehhez megfelelő kedélye.

Talán még néhányszor összeszorult így a szíve. Az bizonyos, hogy nem volt mit panaszkodnia. Nem vitás, hogy Martinó szorgalmas üzletember volt. Az is biztos, hogy rendelkezett mindazokkal az előnyös tulajdonságokkal, melyeket Giorgióban hiányolt. De egy valami hiányzott belőle: a könnyelműség varázsa. Teresina — mintha csak egy örökség folytatójának érezte volna magát — kicsit könnyelműbb lett, mint korábban; a szerepek fölcserélődtek. Soha nem is bánta meg, hogy megfestette a képet, bár mindent összevéve nem volt olcsó mulatság.

Idővel megfogytak a barátok, Jacobsen másodszorra is visszatért Jütlandba, most már örökre. Martino és Teresina végül is örültek, hogy az osztériát tisztes aron eladhatták lebontásra. A helyén most nagy szálloda áll.

Nyilván nem lett volna érdemes elmesélni ezt a történetet, ha nem rejlenék benne valami, ami minden emberre érvényes. Egyáltalán, minden igazi történetre jellemző ez. Nem kell ennek feltétlenül kézzelfoghatónak lennie. Elég, ha érezni lehet. Ennél a történetnél is csak éreztem először. Utána azonban sokat töprengtem, és most már azt hiszem, rájöttem. Tudják, miről van szó? György átalakulásáról Mártonná.

Minden bizonnyal hasznos dolog, ha sárkányt ölnek. Ilyesmit akkor tesz az ember, amikor még fiatal, ilyenkor örömet okoz és nem is nagyon számít, hogy a sárkányok tényleg olyan gonoszak és károsak-e, mint ahogy mondják. Amint tudják, a sárkányvadászat előkelő sport. Ha már az ember idősebb lesz, úgy véli, egy szent lovas végül is jobban teszi, ha kabátokat vág ketté, hogy a hidegtől reszkető koldusnak is jusson. Azt hiszem, hogy itt a kardot is a legnagyobb elismerés illeti meg, nagyobb, mint a lándzsát, melyet a szerencsétlen sárkány hasába döfnek.

Ungváry Rudolf fordítása

Add kegyelmedet, Urunk, hogy ne csak magunkra, de mindig másokra is gondoljunk, hogy átérezzük nélkülözéseiket és Fájdalmaikat, főleg pedig hogy elsősorban azokat tudjuk szeretni, akiket senki sem szeret.

Raoul Follerau

Isten sohasem a földi érdekeink szolgája. Így fogni fel a gondviselést, pogány eszme lenne, s teljesen elsiklanék Krisztus üzenete mellett.

Josef Bommer

MIHELICS VID †

1899—1968

„Folyamatban volt már e számunk nyomdai előállítására, amikor a mindnyájunkat mélységesen lesújtó esemény bekövetkezett...” Öt évvel ezelőtt ezekkel a szavakkal vezettük be azt a rövid első közleményt, amellyel a Vigilia akkori felelős szerkesztőjének, Sik Sándornak halálát jelentettük be. Most egy nem kevésbé szomorú közleményt kellene ugyanezekkel a szavakkal kezdenünk, hiszen a nyomdai munka kellős közepén kaptuk a megdöbbentő hírt: **Mihelics Vid**, lapunk felelős szerkesztője, szívinfarctus következtében elhunyt. Amíg azonban elődjét hosszú betegség után szolgáltatta el a Gondviselés, Mihelics Videt váratlanul, munkabírásának teljében érte a végzetes betegség. December első hetében még összeállította januári számunkat és megírta a Vigiliában másfél évtizede rendszeresen megjelenő népszerű rovatát az „Eszmék és tények”-et, amely most hatyúdala lett, s amelyet az alábbiakban immár posthumus írásként közlünk.

Itt most csak arra van lehetőségünk, hogy a szerkesztőségünket ért nagy csapástól lesújtottan néhány mondatban búcsúzzunk Tőle és ajánljuk Öt a gondviselő Isten szeretetébe. Fél évszázadot töltött a magyar katolikus szellemiség, a magyar katolikus sajtó szolgálatában, és az utolsó percig munkás életének eredményeiről még alkalmunk lesz beszámolni.

Mire ezek a sorok az olvasó kezébe jutnak, haló porai már a Farkasréti temetőben nyugosznak majd. Lelke azonban ott lesz Teremtője kezében, élénk, örökké kutató szelleme pedig itt marad közöttünk, mint ahogy példaképünk marad a szorgalom, a kötelességteljesítés és az önzetlen ügyszeretet tekintetében is.

ESZMÉK ÉS TÉNYEK

Írja Mihelics Vid

Cseppfolyós századunk újabb évéhez érve, amikor az ember tekintete óhatatlanul a jövő felé fordul, az a kérdés is sokak előtt felmerülhet, hogy milyen fejlődés vagy alakulás várható, avagy lenne kíváncsi a vallási körökben. Igen eltérő véleményeket hallani ma erről. Ami azt a kérdést illeti, hogy mi várható, nagy számban vannak — elsősorban marxisták —, akik bizonyosra veszik a vallás és az egyházak előbb-utóbb bekövetkező elmúlását. Keresztény, főleg katolikus oldalról élesen tagadják ennek lehetőségét, még akkor is, ha nem egyformán kedvező a prognózis, amelyre jutnak. Szemben azonban egyes keresztény gondolkodókkal, akik a feltétlen derűlátás mellett érvelnek, mások olyan követelményeket is hangoztatnak mind a vallás, mind az egyházak irányában, amelyek az ő megítélésük szerint egyben feltételei is annak, hogy a keresztény

életszemlélet hatóerőként maradjon jelen a modern világban.

*

Sabino S. Acquaviva, a padovai egyetem szociológia-professzora 1961-ben *L'eclissi del sacro nella civiltà industriale* (A szentnek alkonya az ipari civilizációban) címmel könyvet adott ki, amely erős visszhangot keltett és élénk vitákat váltott ki az olasz értelmiség körében. Több országban végzett kutatások alapján oda-következtetett, hogy a mai társadalom mind nagyobb mértékben „deszakralizálódik” azaz veszti el érzékét a „szent” iránt. Ezt mutatják mindenekelőtt a vallásgyakorlatra vonatkozó adatok, így az istentiszteleten résztvevők megfigyeltetése, az egyházi házasságkötések és temetések csökkenése, de ugyanígy az egyházakból való kilépések és a magukat

ateistáknak vallók számszerű növekvése is. Azt Acquaviva is megjegyezte, hogy a külső kifejezések elmaradása még nem szükségyszerűen jelzi a belső vallásosság hiányát, azt azonban nyilvánvalónak mondta, hogy a keresztény hitélet válságba került, és pedig nemcsak a nagyvárosokban, hanem a kisebb központokban is. Az adatokból az is világosan kitűnik, hogy a nagyvárosok valósággal sugározzák a vallástalanságot a mezőgazdasági vidék felé, mert itt is mindinkább átveszik a nagyvárosi lakosság gondolkodási és magatartási módjait. Magyarázata ennek Acquaviva szerint az, hogy a városodással együttjáró iparosodás maga is „deszakralizálóan”, „szentetlenítően” hat ki; ezt példázza az ipari munkás-ság is, amelyben a többi társadalmi osztályhoz viszonyítva legkevesebb a hitét gyakorló keresztény.

Hasonlóan vázolta föl a helyzetet Wilhelm Perger is abban a tanulmányában, amelyet „Az egyháza legközelebb váró küzdelem” címmel a bécsi *Der Grosse Entschluss* 1964 novemberi számában tett közzé. Ha a hívő keresztényeket egynek vesszük a vasárnapi templomlátogatókkal — írja Perger —, akkor vita sem lehet arról, hogy erősen kisebbséget jelentenek a társadalomban, nem is említve azt, hogy ezek a templomlátogatók is csak részben állnak valóban vallásos emberekből. Igaz, hogy vannak mellettük mélyen vallásos keresztények is akik nem kötik magukat egyik felekezethez sem, de számuk aligha jelentős: semmi esetre sem ellensúlyozzák az egyházból nyíltan kilépőket. Tudomásul kell vennünk azt a tényt is, hogy az ateizmus korántsem a marxisták monopóliuma, vannak bőven más csoportokban is radikális képviselői. Nyugtalanító az a körülmény is, hogy éppen a fiatalabb korosztályokban figyelhető meg az egyháztól való elszakadás.

Ami azt a támaszt illeti, amelyet a modern természettudomány nyújthat a keresztény hitnek, Perger szerint ezt sokan túlbecsülik. Bernard Bavink, akire ezzel összefüggésben szívesen hivatkoznak, maga bocsátja előre *Die Naturwissenschaft auf dem Wege zur Religion* (A természettudományok útban a valláshoz) című könyvében: nem azt akarja bizonyítani, hogy az embernek hinnie kell Istenben, csupán arra kíván rámutatni, hogy korábbi nehézségekkel és el tévelyedésekkel szemben miként gondolkodjék helyesen a hívő az ő Istenének működéséről. Más ismert kutatók kifejezetten elutasítják a vallást. S ha igaz is, hogy nem egy mai tudós a természet

vizsgálása közben eltalált valamilyen Isten-képzethez, ettől még ugyancsak hosszú az út a kinyilatkoztatott vallás hitéig. Bizonyos, hogy a kulturális életben is jelentős szerepet visznek egyes vallásos írók, elismerésük azonban világnyezetileg még semmire sem kötelez. És ha a katolikus irányzatok erősek is a modern bölcsészetben, széles körökre nincs igazi befolyásuk. Végeredményben azonban — állapítja meg Perger — a hit kifejezett elutasításánál is aggasztóbb az a „hideg szekularizálódás”, amely a hitetlenséghez való lassú szoktatással, a transzcendens dimenziók elfedésével, a bűntudat kiüresítésével kezdi ki a szellemi élet vallási alapjait. Az uralkodó felfogást a vallási kérdésekről általában máris közömbösségnek mondhatjuk.

•

Mi tagadás, elég sötét a kép, amelyet *Acquaviva* is, meg *Perger* is elébünk tár. Az olasz szociológus azonban 1966-ra új kiadást készített könyvéből, s ebben már érdekes fenntartásokkal módosítja előbbi fejtegetéseit. Teljesen elmaradt az első kiadás befejező mondata is, amely ekként hangzott: „Nyilvánvaló tehát, hogy az emberiség belépett létének abba a szakaszába, amelyben úgy látszik, nincs sok hely a szent számára; belépett egy olyan éjszakába, amelynek, bármennyire fürkesszük, nem sejtjük a végét, mert a nemzetek változásával egyre csak sötétebbé válik, úgyannyira, hogy szinte nem tudjuk már, volt-e valaha másként”.

Acquaviva ugyanis észlelt közben olyan tényezőket is, amelyek — mint írja — a mai irányzattal ellentétesen befolyásolhatják egyfelől a „deszakralizálódás”, az ateizmus fejlődését, másfelől a vallásosság alakulását. Ilyen tényező szerinte mindenekelőtt a tanultság és a műveltség szintjének változása. Amikor a városodás és iparosodás megindult, a vallásosság történeti okokból folyóan inkább a csoport mágikus-vallási magatartására támaszkodott, mint a hitnek kulturálisan megalapozott formáira és öntudatos belső átélésére. Gyenge volt így a kivédés lehetősége a vallástalanság és az ateizmus előretörésével szemben. Az ipari társadalom emellett igen heves politikai-szociális feszültségek között bontakozott ki, ami úgyszólván törvényszerűvé tette a vallásellenességet azokban a csoportokban vagy osztályokban, amelyek más okból kerültek szembe a vallást a maguk javára hasznosító csoportokkal vagy osztályokkal. Minthogy pedig ezek a moz-

zanatok idővel változhatnak és változnak is — jelenti ki most Acquaviva —, lehetetlen hosszú távra jóslgatni.

A könyvnek ezzel az újabb kiadásával foglalkozva, a *Civiltà Cattolica* 1968 január 20-i számában Giuseppe De Rosa maga részéről is felveti a kérdést: vajon a kereszténység alkonya felé haladunk-e? Válasza fölöttébb figyelemre méltó. Szerinte is bizonyos, hogy a „keresztény civilizáció” egy bizonyos típusának végéhez közeledünk, de ez korántsem egyértelmű azzal, hogy a kereszténységnek leáldozott volna. Nem tartható többé a középkorban történetileg megvalósult civilizáció, mikor is a keresztény beállítottság határozta meg a szokásokat, a törvényeket és az intézményeket, szoros egységbe vonva az időlegest az időtlennek. Ugyanakkor azonban eltérő vonásokkal egy újabb korszak nyílt meg a kereszténység számára. Egyik ilyen vonás a kisebbségi és talán „diaszpora” (szórvány) helyzet, amilyen volt már a kereszténység első századaiban. De Rosa idézi Karl Rahner állítását: „Nem férhet kétség ahhoz, hogy olyan időszakba jutottunk, amikor a szórványosodás jelensége fokozatosan terjed.” Valóban számolni lehet azzal — írja De Rosa —, hogy a modern világ mind tovább halad előre a szekularizációnak és a társadalmi szerkezetek laicizálásának útján, a „keresztény társadalom” sajátos szerkezetei pedig, amelyek ma még ellenállnak, lépésről-lépésre tért fognak veszíteni. Előre látható így annak a folyamatnak élesedése is, hogy elhagyják hitüket és az egyházat a csupán névleges keresztények. Máris tapasztaljuk ezt a hagyományos keresztény civilizáció valamennyi országában.

Mindenesetre fájdalmas tények ezek, amelyeket egy keresztény gondolkodó sem vehet könnyedén — hangoztatja De Rosa —, ám ennek ellenére is bátran kell a jövő elé néznünk és bizalommal fogadnunk az új korszakot. Számszerűen kevésbé lesz erős a kereszténység ebben a korszakban, de minőségileg sokkal értékebb és elevenebb, mint a közelmúlt századokban, s éppen ezért hatása is érezhetőbb lesz az emberi valóságra. „Mindez nem alaptalan jövődőlés. Az új kereszténység szemünk láttára van születőben és fejlődőben. Ha sok megkeresztelt ember lelki válságok és sajnálkozás nélkül mond is búcsút a keresztény hitnek, azok, akik megmaradnak, mélyebben ismerik, meggyőzőbben tanúsítják és hitelesebben gyakorolják ezt a hitet. Olyan katolikus megújódás-

nak vagyunk máris és leszünk még inkább tanúi, amely nemcsak a papságot, hanem a művelt és felelősséget érző világiakat is magával ragadja. Mint minden születésnek, ennek az új keresztény korszaknak is megvannak a fájdalmas vajadásai: mutatja az a válság, amelyen ma átmegy a kereszténység és amely miatt némelyek a kereszténység végét jövendölik. Hosszú története során azonban a kereszténység nem egyszer átélte az újjászületés keserveit. Bizonyosra vehetjük, hogy ezúttal sem valami érzékos és megindító alkony felé tart, hanem új hajnal felé menetel, ha ezidőszerten még az éjszakában is.”

*

Más katolikus gondolkodók is szilárdan meg vannak győződve arról, hogy a kereszténységnek csak az a típusa került válságba, amelyet „tradicionalisnak” nevezhetünk, az a vallásosság tehát, amely meghatározott társadalmi struktúrákhoz van kötve. A mai modern világban s még inkább a holnapi világban a hitnek ez a típusa elhullásra van ítélve. Csupán a személyes és „felnőtt” hit maradhat életben. Hogy mit értsünk ezen a „felnöittség”-en, valamelyest talán megvilágíthatja Léon J. Suenens malinesi biboros-érsek beszéde, amely „Nem halott, csak elrejtőzött” címmel a londoni *The Tablet* 1966 november 5-i számában jelent meg.

Jól ismert dolog — adja elő Suenens —, hogy Istennek az a képe, amelyet magunkban hordunk, túl gyakran alkalmatlan, meg nem felelő kép, amelyet a saját hasonlatosságunkra s nem az övére festettünk. Korlátoz minket az emberi nyelv kikerülhetetlen „antropomorfizmus” is. Azt is tudjuk, hogy olyan közkeletű képünk van Istenről, amely régi kultúrák és múltó világképek terméke. Mindezeknek a gyengeségeknek és korlátozottságoknak ellenére a mai embernek is azt kell mondanunk, amit *Tolsztoj* mondott a múltban: „Ha az a gondolat támad bennetek, hogy mindaz, amit Istenről képzeltek, tévedés és hogy nincs semmi-féle Isten, ne ijedjete meg. Megesik ez sok emberrel. Ne abban lássátok azonban hitetlenséget forrását, hogy nincsen Isten. Ha nem hisztek tovább Istenben, akiben azelőtt hittetek, ennek oka az, hogy volt valami rossz és helytelen a hitetekben, miért is igyekeznetek kell jobban felfogni, mi az, amit Istennek hívtok. Ha egy primitív néptörzs tagja megszűnik hinni fából faragott Istenében, ez nem azt jelenti, hogy nincs Is-

ten, csupán azt, hogy nem fából van az igazi Isten."

Istent nem úgy kell felfognunk mint megismerhetetlen Istent, hanem mint elrejtőzött Istent, aki nem azért láthatatlan számunkra, mert sötétség fedi, hanem mert túl fényes a ragyogása. Találón írta *Simone Weil*: „Isten csak önmagát elrejtve teremthetett, mert egyébként nem volna semmi, csak ő.” Ezt az Istent, akit távollévőnek szoktak mondani, meg kell találni ennek az úgynevezett „távollétnek” mélyén, s észre kell venni névtelen működését az ember vágyaiban, az emberi életek és egy tevékeny gondviselés titkáiban. De nemcsak Isten távollétével vagy halálával kell tudnunk szembenézni, hanem azzal az elmentéssel is, amelyet nem kevesen iparkodnak kihangsúlyozni Isten és az ember között. Azt állítják, hogy Isten lerontja az emberi tevékenységet, hogy ennek a mindentudó és mindent látó Lénynek statikus tökéletessége megfagyaszttja halott kezével a mi szabad fejlődésünket, hogy az örökösön reá szegzett tekintet tönkreteszi az ember teremtő munkáját és képességét a dinamikus emelkedésre. Arra szólítanak minket, hogy vessük el napjainkban ezt az Istent.

Nekünk tehát meg kell mutatnunk a kortársak előtt — folytatja *Suenens* —, hogy az emberi akaratot nem sorvasztja el az Abszolúttal való kapcsolat. Meg kell mondanunk, hogy ellenkezően, Istennek egyenesen dicsősége az élő és tevékeny ember, és hogy a kereszténység a legnagyobb tiszteletet követeli meg az emberi személy irányában. Krisztus egész élete meneteles volt az Atya felé, de ugyanakkor meneteles az ember felé. A keresztény ember Isten ellen is vétene, ha vétene embertársa ellen. Aki nem képes arra, hogy meghallja és meghallgassa az embereket, nem képes arra sem, hogy Istenre hallgasson. Nincs közösség Istennel az emberiséggel való közösség nélkül.

Az emberiség nagy kérdései, hogy mi az élet, a szeretet, a szenvedés és a halál értelme — mindezekre a kereszténység adja meg az egyetlen kielégítő választ Krisztusban. Ennek a világnak, amely szemünk előtt nő az időben és a térben, amely folytonos teremtés és mégis annyira zsákmánya a reményvesztésnek, az éhezésnek, a tudatlanságnak és a háborúnak, ennek a világnak, amely felett ott függ az atombombában az együttes öngyilkosság veszélye, hirdetni tartozunk Krisztus üzenetét, feltárni előtte azt a kegyelmet, amely megadhat-

ja neki a hatályos és igaz szeretet annyira szükséges ajándékát. S amivel *Suenens* végzi, *Saint-Exupéry* szavai: „Szeretni nemcsak annyi, hogy egyik ember a másikra néz, hanem az is, hogy mindketten ugyanabba az irányba néznek.”

*

Igen, de milyen irányba nézzenek? Ma-nap kaptam meg egy rádióelőadás szövegét, amelyet *Gotthold Hasenhiüttl* a *Südwestfunk* műsorában „A jövő hitelt érdemlő egyháza” címmel 1967. október 22-én tartott. Ebben olvashatjuk: „Egy olyan közösség, amely csak hátrafelé néz és csupán hagyományából él, nem egyéb, mint régiségkedvelők csoportja, akik a letűnt pompában sütkéreznek; nincs meg bennük a készség, hogy kihajózzanak a még ismeretlen vizekre, amelyek a jövőt jelentik.” A jövő — fejt ki a szerző — mindig az a lehetőségünk, amely akkor válik valósággá, ha teljesednek hozzá a feltételek. Am mindannyiszor, amikor ez bekövetkezik, további életünket megint csak egy további jövő határozza meg. Ezért van az, hogy az egyháznak is, ha nem akarja önmagát feladni, újból és újból vállálnia kell a megújodást, sőt az átalakulás folyamatát. A történeti áramlat enélkül is magával viszi, akkor is, ha azt hiszi, hogy ki van vége az idő és a történet alól, ez azonban nem jelenti még a jövőt. Egy olyan vallásközösség jövője, amely több akar lenni, mint egy szekta vagy érdektársaság, benne magában rejlik és kettős mozgásban valósul meg. Az egyik az Isten felé, a másik az ember felé tart.

Az egyház akkor teljesíti feladatát, vagyis akkor van értelme és jövője — emeli ki *Hasenhiüttl* —, ha Isten valóságát közel hozza az emberekhez. Isten közelségében van az egyház jövője. Isten közelsége pedig Krisztusban mutatkozik meg, aki a szegényekkel, betegekkel, meztelenekkel és éhezőkkel azonosítja magát s aki azt mondja: „Amit a legkisebbnek tesztek testvéreitek között, azt nekem tesztek.” Ha az egyház azon van, hogy az emberek szívét megnyissa a felebarát számára, akkor Isten valóságát viszi be az emberek életébe; ha elhanyagolja ezt, ha Istennel a szeretetszolgálat útján való találkozást merev szabályok torlaszaival gátolja, akkor maga vágja el jövőjét és csorbítja hitelét. *Hasenhiüttl* szerint jó, ha minél többször feltesszük a kérdést, vajon ekként értelmezve jelen van-e az egyház a társadalomban, képes-e arra, hogy Istent közel hozza az emberekhez. Mert az egyház

nem Isten tartózkodási helye, amely felé az embernek mennie kell, hanem irányjelző és kísérő az emberek számára az Istenhez vezető úton, miközben maga is együtt halad és örvendez velük. Szent Pál hagyta meg: „mindenkinek minden lenni.” A görögöknek görög, a zsidóknak zsidó, a szomorkodóknak szomorkodó, a boldogoknak örvendező, s ezt ki lehet egészíteni: a keresőknek kereső.

Az egyház eredetileg nem a saját megújódására, hanem a világ megújítására kapott felszólítást — húzza alá *Hasen-hüttl* —, s a lehetősége erre semmi más mint amit Krisztus hirdetett: az a hatalom, hogy megbocsássa a bűnt, jelentse az örömhírt, a szegényt felemelje a porból és küzdjön az igazságtalanságok ellen. Olyan hatalom ez, amely nem arra való, hogy az egyház a világ hatalmai közé álljon, mert ez csak félreértését jelentené küldetésének. Jézus sohasem azt mondta, hogy „gyűjtsetek híveket”, hanem azt, hogy „hirdessétek az örömhírt minden embernek, minden teremtménynek”. Csak ebben a radikális nyitottságban, mikor is a közösség nem a számszerűségeivel tetszeleg, hanem tudja, hogy szükségyszerűen kis nyáj, só, amely elkeveredik, kovász, amely áthatja a környezetét, világosság, amely fényeskedik — csakis ebben a radikális nyitottságban van az egyház jövője. Ebből a nyitottságból következik, hogy az egyháznak senkit sem szabad kizárnia kebeléből.

Jézus földi működésének éveiben mindent megosztott Júdással, amije csak volt, noha tudta, hogy el fogja árulni őt. Júdás önmagát zárta ki. El sem gondolható, hogy Jézus bármely bűnöst, akár morális, akár dogmatikai szempontból lett bűnös, eltaszított volna maga mellől. S ma is úgy van, hogy az emberek kevésbé ütköznek meg azon, hogy az egyházban bűnösök vannak, mint sokkal inkább azon, hogy az egyházban „igazak” vannak, akik úgy vélik, hogy szabad másokról ítékezniük. El lehet vajon képzelni, hogy egy vámos, egy utcanő, egy házasságtörő, egy csaló Jézus ellen fordult volna? Ám nagyon is ellene fordultak azok, akik tisztának tartották magukat, akik a hitet szelktává fokozták le s egy-egy embert csak határozott feltételek mellett fogadtak be maguk közé. Jézust az írástudók és a papok utasították vissza, nem Izrael „elvesztett gyermekei”. Az egyháznak annál inkább van jövője, minél nyitottabb közösség az emberek számára, olyan közösség, amelyben hely van mindenki részére.

*

Már említett tanulmányában *Wilhelm Perger* lényegében ugyanígy látja annak feltételeit, hogy a kereszténység bizakodással nézhessen a jövőbe. Szerinte a leg súlyosabb kifogás, amelyet az egyház ellen emelhetnek, hogy történetében és tagjainál oly kevés található abból, amit Krisztus tanított: a szeretet-parancsokból, a hegyi beszédből, a megragadó példázatokból, amelyek nagylelkűsége és könyörületessége szolítanak. A szemrehányásra kielégítő választ nem adhatnak apologetikai „oldalmozdulatok”, ezt csak olyan katolicizmus cáfolhatja meg, amely — miként maga Krisztus cselekedte — valóban a szeretet és a könyörület igényeit állítja igehirdetésének és ténykedésének középpontjába. S Perger megfontolásra ajánlja a következő alapelveket.

1. Minden keresztény hívőt már gyermekesétől kezdve át kell itatni azzal a meggyőződéssel, hogy vallásának azok a legfontosabb előírásai, amelyek a szeretetre vonatkoznak. El kell érni, hogy a keresztények ezeket a parancsokat ne pusztán engedelmességből, hanem önmaguk miatt teljesítsék. A követelmény abban a látszólag köznapian hangzó mondatban foglalható össze: „Kell, hogy minden keresztény hívő igazán jó ember legyen.” Akármilyen laposnak tűnhet fel ez, senki sem vitathatja szükségességét és időszerűségét. Szigorúan véve mindazokat, akik kereszténynek vallják magukat, emberi jószáguk, szelidségük és segítőkészségük nyomán kellene felismerni. Lehet, hogy ez a követelés utópisztikus hangzik, jogosultsága azonban nem csökken ezzel, mert végül is minden magas cél, amit az ember maga elé tűzött, kezdetben utópiának látszott.

2. A szeretet katolicizmusának a katolikusok két típusát kell háttérbe szorítania. Mindenekelőtt a komor és sötét fanatikusokat, akiket nem ok nélkül pelengérezett ki oly gyakran az antiklerikális irodalom. Régi tapasztalat, hogy ez a típus inkább elriaszt, mint megnyer. Vissza kell szorulnia azonban annak a sekélyes „kulturpolitikai figurának” is, amely nagy hangon ágál a katolikus „táborban”.

3. A szeretet katolicizmusa felől nézve nyomasztóan hat, ha az egyház és hívei körében az „igazságtéves” keménységét szorgalmazzák. Bizonyos, hogy nagyon gyakran olyan érveket hoznak fel az ilyen magatartás mellett, amelyet komolyan vehetünk. Ennek ellenére meg kell szívlelni az evangéliumnak azt a helyét, ahol Krisztus a házasságtörő nővel találkozik. Krisztus üzenetének szelleme ta-

lán sehol nem jut olyan elevenen felszínre, mint ezen a szentírási helyen.

4. A szeretet katolicizmusa igazi megértéssel és valódi együttérzéssel tekint más világnézetek követőire is, ami egyébként már a felebaráti szeretet parancsából folyik. Ezen a téren szerencsére már sok minden történik. Megindultak mind az egyházon belül, mind azon kívül a párbeszéd, ismétlődnek a találkozások a keresztények és más vallások, valamint világnézetek képviselői között. „Ennek ellenére még mindig fel kell figyelnünk az inkvizíció tüzeire és a szociális igazságtalanság problémáit illetően, nem is szükséges részleteznünk. Egy ilyen ke-

lme csak néhány alapelv, amelyet a szeretet katolicizmusa szem előtt kell tartania — fejezi be *Perger*. Hogy milyen magatartást tanúsítson ez a katolicizmus a háború és a szociális igazságtalanság problémáit illetően, nem is szükséges részleteznünk. Egy ilyen ke-

reszténység minden bizonnyal sokkal közelebb jutna a jelenkor embereihez, mint némelyek gondolják. Mert bármit is vesznek a modern ember szemére, semmiképpen sem tagadható, hogy ez a modern ember — legalábbis elvben — jóval humánusabb, mint elődei voltak az ókorban és a keresztény középkorban. A gótika embere például, aki oly csodálatos vallásos alkotásokat hagyott hátra, szorgalmasan művelte a pogromokat, vívta a szörnyen kegyetlen háborúkat és természetességgel vette tudomásul az igazságszolgáltatás borzalmas módjait. Ha a legújabb történetben hasonló dolgokat gyakran még rémségesebb formában éltünk át, ezen a legtöbbben mégis csak őszintén megdöbbenek és felháborodtak a mai emberek közül. Egyáltalán nem lehetetlen, hogy éppen ez a mostani modern ember érett meg először arra, hogy Krisztus üzenetét a maga valójában felfoghassa.

A KIS ÚT

AZ IMÁDKOZÓ GYERMEK

Egy családnál fordultam meg nemrég, ahol négy gyermek közül a legnagyobb hatéves múlt, a következő ötéves. A nagyobbik kislány, a másik kisfiú. Szüleik vallásos, imádkozó emberek. Édesanyjuk jogos büszkeséggel mondja, hogy lánya már a Miatyánkot, Hiszekegyet végig tudja. Sőt, fűzi hozzá, a kisebb is bekapcsolódik imájába, de nem sokáig bírja. Egy darabig mondja testvérével együtt, aztán hamarosan közbekiált: „Már elég.”

Hasonló jelenet sok olyan családnál ismétlődik, ahol az apróságokat imára szoktatják. Felvetődik tehát a kérdés, hogyan imádkoztassuk helyesen a gyermeket? Kinek van itt igaza? A szülőnek-e, aki hosszú, jobbára meg sem értett szöveget mondhat fel, vagy a kicsinynek, aki ösztönösen állást foglal ez ellen, mert neki az sok?

Hogy helyes nevelői ítéletalkotáshoz jussunk, a gyermek viselkedéséből kell kiindulnunk. A kicsinyek úgy érzik, nekik kevés szó is elég az imádkozáshoz. Apjukkal, anyjukkal, testvéreikkel is röviden szoktak beszélni. Így kívánnak szólni Istenhez is.

Valóban, nem a szavak az imádkozás legfőbb kellékei. A gyermek imádkoztatásának tulajdonképpeni célja az, hogy megtanuljon saját szavaival imádkozni.

Egyéni kifejezőmódja természetesen egyszerű lesz. „Amikor imádkoztok, ne szaporítsátok a szót, mint a pogányok. Azt gondolják ugyanis, hogy sok beszédükért nyernek meghallgatást.” (Máté 5, 7). Ez az intellektus elsősorban a gyermek-imára érvényes. Az tulajdonképpen csak néhány szóból fog állni. E szavak azonban tükrözzék a gyermeki lélek Istenhez emelkedését.

Alapvető feladatunk tehát a gyermek szívének, gondolatainak és érzelmeinek Istenre irányítása. Ez sokkal nehezebb a szülő számára, mint egy-egy betanult versikét felmondítani. Szinte alkalomról alkalomra mindig új leleményességre van szükség, amikor a gyermeket imádkozásra készítjük elő. Csak így alakul ki lelkében az az őszinte vágy, hogy Istennel beszélgessen, csak így lesz igazi mondanivalója az Isten számára.

A gyermeklélek talaján könnyen bont csirát ez az Isten felé irányuló „mondanivaló”. Mi a szülők első teendője, hogy a gyermek e légszebb, legszentebb képessége kivirágozhasson? Tudatos nevelői felelősséggel teremtsék meg ehhez a kedvező légkört gyermekük számára. Arról van itt szó, hogy a gyermek tanuljon meg először „elmélkedni”. Ne gondoljuk, hogy a gyermek erre még nem képes.

Az öneszmélő gondolatfelvillanás, amely hosszabb-rövidebb időn át a köznapiból kiváló élménnyé mélyül, nemcsak tudósok és felnőttek sajátja, előfordul a gyermeknél is. Csak belső nyugodtság, lelki egészség kell hozzá. Elmélkedik a gyermek, ha hosszabb történetre figyel, ha a könyv ábráit szemléli, ha játékosan épít, fest vagy énekel.

A gyermeki imát előkészítő elmélkedésnek pótolhatatlan jellegét talán Péguyszavai húzzák alá legmarkánsabban, amint élete alkonyán írja: „Alapjában véve csak azt tudom, ami benne volt katekizmusomban, kis koromban. Amit nem tudtam elsődölözésem reggelén, azt soha többé nem tudtam meg.” Megállapítását azzal indokolja Péguys, hogy a 12-ik életév elérése után már nem indul meg az elmélkedéshez szükséges megjelenítő képzelet. Ez ugyanis a rugalmas, egészséges gyermeklélek sajátja. Csirájának már kisdéd korban kell nyiladoznia, hogy később ne senyedjen el.

E gyermeki léleknyiladozás mindennek-előtt szeretetteljes lélkört igényel. „E lélkörhöz hozzátartozik a gyermekkel való gondolatindító társalgás, képek szemlélése, mesemondás, olvasás. A csendes, barátságos, vidám családi környezet, mely boldoggá tesz csendes örömeivel, a meghitt együttléttel. Az ilyen otthonban egyszerűség uralkodik és ismerik a kis örömök élvezetét. Közös játék, szórakozás vagy ünnepelnek, barkácsolnak és zenélnek. Ilyen környezetben élednek az emberformáló lelki örömök.” (Kl. Tilmann: Pastoral-Katechetische Hefte 29, 43. o.).

Ez az elmélkedésre és imádkozásra kedvező környezet nem könnyen alakul ki a családon belül. Sok tudatos áldozatvállalást feltételez a szülők részéről. Először az ellenkező, lélektompító hatások kiszűrése kell, hogy főgondot jelentsen számukra. A szülő nevelői gondoskodásának első feladata, hogy kiküszöböljék mindazt, ami rombolná a gyermeklélek nemesvonalú épülését.

Izgatott, ideges hangulat adódhat a családban, de ellenszerét is meg kell esetenként találnunk. Különösen óvakodjunk a helytelenül értelmezett szülői szeretet túlkapásaitól. Luxus az öltöztetés és életmódban, kényeztetés, élvezetek halmozása könnyen és gyorsan durvítja a kicsinyek érzékeny lelkét. Túlgyakori

mozilátogatás, tervszerűtlen tévzés és rádiózás a maga erős, túlméretezett ingereivel zavarossá teszik a gyermek belső világát. Mindez könnyen ellenségévé lesz az elmélyült élménynek. Az időnkénti hangos jókedv viszont nem árt a vallásos bensőségeknek.

Az elmélkedésre készítő családi környezet biztosítja, hogy a gyermek szokásszerűen Istenre is gondoljon és így mondanivalója is legyen Isten számára. Ha a Jőistent megszerette a gyermek, önként alakul ki benne a kívánság, hogy szóljon is hozzá. A szavak keresése ezután már nem lesz megoldhatatlan feladat. Igaz, a gyermekimádkozás hagyományos formái nem mindig válnak be mai életkörülményeink között. Ezért a szülői szeretetnek, akárcsak a gyermek Istenre irányuló szeretetének, leleményesnek kell lennie. Eppen ez adja meg az imádkozás ízét-borsát. Például esti imánál, ha már egy rövid imaszöveget elmondattunk, találassuk ki a kicsinyekkel, mit is kellene ma különösen kérni a Jőistentől: Add meg és segítsd... Különösen segítsd (beteg rokont... nehéz munkát végző vagy gondokban lévő apát, anyát...)

Legyen imánk olykor szívesen bátor és újszerű! Francia földön terjedő szokás szerint helyes már a kicsinyeket is előkészíteni a misén való részvétel lényeges teendőjére. Ez nem is lesz nehéz számunkra és könnyen megkedvelik, hiszen a gyermek szép vonása az önzetlen ajánlkozás és felajánlás. Hiszen átérzi, hogy mindent másoktól kap — végül is Istentől —, örül, ha ezt viszonzhatja. Ha tehát a gyermek napközben valami jót tesz, irányítsuk iparkodását és jócselekedetét Isten felé. Este felhívjuk figyelmét, hogy ajánlja fel Istennek, ha napközben valami jót tett. E figyelmeztetésünk nyomán visszaemlékszik napi jótettére, és örül, hogy vele a mennyei Atyának kedveskedhet. Imája így egyszerű lesz, de étellel és erővel tele. „Jőistenem, ime ezt a napot felajánlom neked. Különösen felajánlom, hogy...”

Soha se feledjük azonban, hogy a gyermek hite elsősorban a szülő hitet sugárzó szavaiból táplálkozik. A kisdéd részére Krisztus igéjének első hivatott hirdetője az édesanya.

Szántó János

Az isteni gondviselés nem egy fajta vallási biztosítás nagyönis földi és önös vállalkozásainkra.

Josef Bommer

N A P L Ó

ÚJÉVI SZÁMADÁS A keresztény embernek ugyanúgy, mint egyháznak, az Advent első vasárnapja jelenti az újévet. Főleg, ha valóban együtt él az egyházával, a többi keresztény testvérrel, velük együtt éli át újra meg újra azt a misztériumot, amit a Krisztus központos emberi egzisztencia jelent. Ugyanakkor azonban a keresztény ember mindenestül benne áll a profán életben is és nem kisebb szeretettel tartozik azok iránt az emberek iránt, akikkel ennek a világnak gondjait, bajait, munkáját, örömeit osztja meg. Így hát nem kisebb jelentőségű a profán újév az ő számára sem.

Ezt a profán újévet, túl a farsangi jellegű körítésen, általában amolyan számadás féle szokta kísélni az egyéni ember életében éppúgy, mint a családjában, vagy a még nagyobb közösségben. Annál is inkább így van ez, mert hiszen a különféle emberi társulások, vállalatok, egyesületek stb. anyagi számvitele is ezt a január elsejével újrakezdő életritmust követi. Az egyháznak, mint intézménynek, szintén megvan ez a háztartási gondja, biztosítania kell papjainak életlehetőségét, karban kell tartania épületeit, fenn kell tartania oktatási és szociális intézményeit.

S ha azok, akik az egyház anyagi ügyeinek intézéséért felelősek éppoly nyugodtan tervezhetnek nemcsak a most kezdődő, hanem az utána következő évekre is, abban döntő szerepe van annak a kormányhatározatnak, amelyet lapunk borítólapján a Közlések és válaszok című rovatban szövszerint közlünk. A magyar kormánynak azt az elhatározását tartalmazza ez a határozat, hogy az egyházak és a vallásfelekezetek részére változatlan összegben biztosítja továbbra is azokat a személyi és dologi államsegélyeket, amelyeket az eredeti megállapodás értelmében az elmúlt 1968-as évben kellett volna utólagára fizetnie és ekkor is már csak csökkentett összegben. A kormányhatározat ezúttal hat évre előre, tehát 1974 végéig biztosítja ezeket a segélyeket.

Talán nem lesz érdektelen ezzel kapcsolatban abból a kommentárból idézni, amellyel a Népszabadság, a MSZMP központi lapja kísérte a magyar kormány elhatározását. „Aki valamennyire ismeri államunk politikáját — írja a lap —, az fölfogja, hogy ezt a döntést nem szűken vett pénzügyi megfontolásból hozták. A kormány gesztusa az állam és az egyházak viszonya alakulásának reális mérlegelésén alapszik. — Húsz éve, az állam és az egyházak közötti megállapodások létrejötte előtt, több egyházi vezető attól tartott, hogy a tulajdonviszonyok demokratikus irányú megváltozása, az állam szocialista vonásainak erősödése, az egyházak létének anyagi alapjait fenyegeti. Az állam akkor maga ajánlotta fel, hogy bizonyos összeggel hozzájárul az egyházak rendeltetésszerű működésének költségeihez, ezzel is tanúsítva, hogy biztosítja az állampolgárok lelkiismereti szabadságát, ezen belül a hívők szabad vallásgyakorlásának lehetőségeit.”

A cikk a továbbiakban röviden áttekinti az állam és az egyházak (ideértve a római katolikuson kívül a protestáns, izraelita, ortodox és egyéb vallási közösségeket is) viszonyának alakulását és fejlődését az elmúlt húsz év során s utalva arra, hogy az államsegélyek 1968. december 31-vel teljesen megszűntek volna, megállapítja, hogy: „A kormány most mégis meghosszabbította az államsegély folyósítását, mégpedig változatlan összeggel, vagyis évi 68 millió forinttal, hozzáfűzve, hogy ennek túlnyomó része személyi segély a lelkeskedő papság havi jövedelmének kiegészítésére. Mi ennek a gesztusnak a magyarázata? Legfőképpen az, hogy az állam és az egyházak közötti viszony az utóbbi időben minden tekintetben normálissá vált” (a kiemelések az eredeti cikkben).

Ez az utóbbi kijelentő mondat mindenki számára csak megnyugvással szolgálhat. Amint hogy mindenki igazat fog adni a Népszabadság cikkét író Árkus Józsefnek abban is, hogy a viszonynak ez a normalizálódása az állam és az egyházak érdekeinek egyaránt megfelel. Megfelel annak ellenére, hogy, mint ugyancsak Árkus József állapítja meg, „a szocialista állam természetesen határozottan a marxista világnézet alapján áll és nem ismer el semmiféle ideológiai közömbösséget. Más azonban az ideológiai harc, a világnézeti felvilágosítás, és megint más a lelkiismereti szabadságnak, mint állampolgári jognak intézményes garانتálása.” S voltaképpen ehhez a mondathoz kapcsolódhat a mi magunk külön kis újévi számadása.

Folyóiratunk természetesen nem részesül a szóbanforgó államsegélyből, anyagi létét egyedül olvasói biztosítják. Szellemi létét azonban elsősorban az a Népszabadság által említett „higgadt és jó viszony”, amely az állam és az egyház között fennáll. Mi a magunk munkáját nem szívesen neveznénk ideológiai harcnak, annál kevésbé, mert hiszen az egyházban világszerte mutatkozó lelki megújulásnak megfelelően éppen azt szeretnénk, ha a vallásos lélek Isten felé fordulása egyre inkább megszabadulna az úgynevezett „ideológiai” elemektől. A szolgálat kereszténységét szeretnénk képviselni és hirdetni továbbra is, a mindenkinek meggyőződését tisztelő és méltányoló felebaráti szeretet szellemét, s a magunk módján megvalósítani azt, amit Cserháti József püspök az Opus Pacis és az Országos Béketanács Katolikus Bizottságának ünnepi ülésén úgy fejezett ki, hogy „a katolikus egyház nyíltan vallja a szocialista állam humanista céljait s, bár sajátos eszközeivel, a népet akarja szolgálni.”

A TEOLÓGIAI KUTATÁS SZABADSÁGA. Szokatlan lépésre szánta el magát körülbelül negyven kiváló katolikus teológus. Petíciót intéztek a Szentatyához, amelyben azt kérték tőle, hogy reformálja meg a Hittani Kongregáció ügyvitelét. Kérésük célja az volt, hogy ez a reform biztosítsa a teológiai kutatásnak a II. vatikáni zsinat által visszaadott szabadságát, amelyet újabban ismét veszélyeztetve látnak az említett teológusok. A kérést, többek között a következők írták alá: Roger Aubert (Löwen), Pierre Benoit (Jeruzsálem), Franz Böckle (Bonn), Yves Congar (Párizs), M. D. Chenu (Párizs), Herbert Haag (Tübingen), Hans Küng (Tübingen), John McKenzie (Notre-Dame, USA), J. B. Metz (Münster), Johannes Ratzinger (Tübingen), Eduard Schillebeeckx (Nijmegen), Herman Schmidt (Róma), Roland Murphy (Washington) Johannes Neumann (Tübingen), Karl Rahner (Münster).

A *Neue Zürcher Zeitung*, 1968. december 17-i számában közölte a petíció szövegét, amelyet magyar fordításban az alábbiakban teljes egészében közlünk.

Alulírott teológusok a katolikus egyház iránti teljes lojalitástól és egyértelmű hűségüktől indítva, komoly felelősségük tudatában, kötelezve érzik magukat, hogy nyilvánosan is felemléjk szavukat: nem engedhető meg, hogy a teológusoknak és a teológiának a II. vatikáni zsinaton visszanyert szabadsága újból veszélybe kerüljön. Ez a szabadság, Jézus felszabadító üzenetének gyümölcse és követelménye, lényeges eleme Isten gyermekei szabadságának az egyházban, amint azt Szent Pál hirdette és védelmezte. Ebből fakad az a kötelezettsége, hogy minden tanító oportune importune, akár alkalmas, akár alkalmatlan hirdesse az egyházban az Isten szavát.

Ez a szabadság egyszersmind azzal a súlyos felelősséggel is jár, hogy mi, teológusok ne veszélyeztessük az egyház valódi egységét és az egyház tagjainak igazi békességét. Teljesen tudatában vagyunk annak, hogy mi teológusok is tévedhetünk. Szilárd meggyőződésünk azonban, hogy a teológiai tévedéseket kényszerintézkedésekkel nem lehet elintézni. Korunkban kizárólag olyan szabad, tárgyilagos és tudományos eszmecserék útján lehet kijavítani a tévedéseket, amelyekben az igazság önmagát viszi győzelemre. Meggyőződéssel hisszük és valljuk a pápa és a püspökök tanítói hivatalát, amelyet Isten Szava irányít az egyház és az ígéhirdetés szolgálatában. Ugyanakkor tudjuk azonban azt is, hogy ez a lelkipásztori és ígéhirdetői hivatal nem fojthatja el és nem gátolhatja meg a teológusok tudományos tanító feladatát. Bárminemű, még oly magasztos inkvizíció is, nemcsak akadályozza a teológia egészséges fejlődését, hanem mérhetetlen károkat okoz magának az egyháznak is szerte a világon. Ennélfogva azt várjuk a pápa és a püspökök lelkipásztori és ígéhirdetői hivatalától, hogy magátólértetődő bizalmukkal ajándékozzanak meg minket egyházhűségünket illetően, és előítélet nélküli támogatást nyújtsanak munkánkban, amelyet az egyházban és világban élő emberek javára végzünk. Adminisztratív rendszabályok és szankciók akadályoztatása nélkül szeretnénk eleget tenni annak a köteletségünknek, hogy kutassuk és hirdessük az igazságot. Azt várjuk, hogy mindig és mindenütt tartsák tiszteletben szabadságunkat, amikor legjobb tudásunk és lelkiismereti meggyőződésünk szerinti, megalapozott teológiai véleményünket hirdetjük. Mivel jelenleg úgy tűnik, hogy ismét veszély fenyegeti a szabad teológiai kutatást, indítva érezzük magunkat, hogy néhány építő jellegű javaslatot tegyünk. Megvalósításukat elengedhetetlennek tartjuk, hogy ezáltal a pápa és a püspökök feladatukat a teológusoknak egyházbeli funkciója szempontjából is megfelelően és méltóképpen láthassák el.

1. A római Kúria hatóságai, különösképpen a Hittani Kongregáció, a VI. Pál pápa által végrehajtott bizonyos fokú nemzetköziesítés után is, mindaddig abban a látszatban lesznek, hogy egy bizonyos teológiai irányzatot előnyben részesítenek, amíg személyi összetételükben nem veszik világosan számításba a teológiai iskolák és felfogások mai jogos sokféleségét.

2. Elsősorban érvényes ez a Hittani Kongregáció legfontosabb szervére, a bíborosok teljes ülésére („*plenaria*”). A hetvenöt éves korhatárt itt is be kell vezetni.

3. Csak általánosan elismert szakemberek kerüljenek meghívásra konsultorként. Hivatali működésüknek megszabott határát a hetvenöt évben jelöljék meg, amelyen túl semmiképpen se működjenek.

4. Mihamarabb állítsák fel a püspöki szinodus által kívánatosnak tartott nemzetközi teológiai bizottságot, amely ugyancsak arányosan egyesítse magában az egyházban lévő különböző teológiai irányzatokat és felfogásokat. A Hittani Kongregáció pedig a legszorosabban működjék együtt vele. Ugyancsak szükséges a Hittani Kongregáció és a püspöki hittani bizottságok jogkörének világos és egyértelmű meghatározása.

5. Ha a Hittani Kongregáció egyes rendkívüli és súlyos esetekben úgy véli, hogy kifogásolni kényszerül valamely teológust vagy a teológusok valamely csoportját, akkor ez minden esetben (a szerzeteseket sem kivéve) szabályszerű eljárás útján történjék. Végre ki kell dolgozni és jogszerűen ki kell hirdetni ennek az eljárásnak világos és mindenkiire nézve kötelező rendjét az 1965. december 7-én kelt „*Integrae Servandae*” pápai utasítás szellemében a Szent Officium reformját illetően. A Hittani Kongregáció jogkörét egyértelműen a teológiai szakkérdésekre kell korlátozni. Tisztán személyi jellegű ügyekben csak a rendes jogi eljárások útja járható.

6. Az eljárási rendben, amelyet a revidált egyházi törvénykönyvnek is tartalmaznia kellene, a következőket kell biztosítani:

a) A kongregáció a szerző hiteles és eredeti nyelvű közleményei alapján ejtse meg a vitatott hittani kérdések vizsgálatát, nem pedig a szerző által nem hitelesített fordítások vagy egyéb értesülések alapján. Az eljárásba kezdettől fogva be kell vonni egy, a kongregáció által megbízott hivatalos védőt (*relator pro auctore*). A véleményezés megtörténtével írásban közölik az illető teológussal a kifogásolt pontokat, valamint az összes szakvéleményt, dekrétumot, relációt s egyéb lényeges ügyiratot. Az érintett teológus írásba foglalja a vele közölt anyaggal kapcsolatos állásfoglalását.

b) Ha ez az állásfoglalás nem kielégítő, akkor két vagy több elismert teológus szakvéleményét kell beszerezni. E teológusoknak legalább a felét az illető teológus maga választja ki.

c) Ha ezek után szükségesnek tűnnék személyes megbeszélés is, akkor az illető teológussal előzetesen és idejében közölni kell e megbeszélés tárgyát, az összes szakvéleményt, a dekrétumokat, relációkat s egyéb fontos jegyzőkönyvet és ügyiratot. Az érintett teológusnak jogában áll a megbeszélés nyelvét megválasztani s magával vihet egy szakértőt akinek segítségét igénybe veheti. Titoktartási kötelezettség nem áll fenn. E megbeszélés minden résztvevő által aláírt jegyzőkönyvét terjesszék föl a kongregációhoz.

d) Amennyiben a kongregáció ítélete szerint a szóbeli kollokvium után is egyértelműleg bizonyított, hogy a kifogásolt tanítások ellentmondanak az egyház valóban kötelező tanításának, valamint széles körben veszélyeztetik a hitet, akkor a kongregáció megalapozott állásfoglalásában nyilvánosan cáfolja meg e tanokat.

e) Az egyházi tanítóhivatal kötelező tekintélyén túlmenően a szerzők és kiadók ellen hozott adminisztratív és gazdasági rendszabályok napjainkban nemcsak hatástalanok, hanem általában károsak és ezért el kell hagyni őket.

7. Mivel a szeretet nélkül mitsem ér semmiféle hit, azért az egyházban a *caritas* alapelveinek kell irányítania minden igazságra irányuló törekvést. (Ny. T.)

MISEHALLGATÁS A VASÁRNAPOK ÉS ÜNNEPNAPOK ELŐESTÉJÉN. Sokan kérdezték már tőlünk — hívek és lelkipásztorok egyaránt —, miért nem lépett nálunk is érvénybe az a kedvezmény, amely lehetővé teszi, hogy a vasárnapi misehallgatás kötelezettségének eleget tehesünk az előző este hallgatott szentmisével. Mik ennek a kedvezménynek feltételei és mi a lényege? Ezekre az érdeklődésekre szeretnénk válaszolni, amikor ismertetjük a *Theologisch-praktische Quartalschrift* múlt évi második számában megjelent két tanulmányt; mind a kettő ezzel a problé-

mával foglalkozik. Az egyiknek szerzője *Georg May*, aki „Eleget tehetünk-e a misehallgatás kötelezettségének a vasárnapok és ünnepnapok előestéjén” című cikkében elsősorban elvi oldaláról vizsgálja a dolgot, összefoglalva mindazt, amit eddig erről elmondtak. A másik szerző, *Walther Kampe* viszont „A vasárnapok és ünnepnapok előestéjén hallgatott szentmise jelentősége lelkipásztori szempontból” címmel a gyakorlat figyelembe vételével tárgyalja a kérdést.

A legutóbbi időben Németországon kívül több helyütt is felhatalmazást kaptak a helyi főpásztorok, hogy engedélyük alapján a hívek a szombat esti misével tehessenek eleget a vasárnapi misehallgatás kötelezettségének. Itt említjük meg, hogy az olaszországi Camerino érseke már 1963. május 24-e óta birtokában van ennek a felhatalmazásnak, ami azért is érdekes, mert éppen egy olasz érsek volt az, aki először megkapta. A folyamat azóta már tovább haladt és elért más országokat is. Uruguayban a jelek szerint az engedmény általános lesz, az északeurópai államokban viszont, így Norvégiában, Svédországban és Dániában csak azokra a helyekre vonatkozik majd, ahol a paphiány miatt nincs rendszeres pasztoráció. Nemrégiben értesültünk arról, hogy az Egyesült Államokban egyenesen a paphiányra hivatkozva adták meg a kedvezményt. Nagy könnyebbséget jelenthet ugyanis a lelkipásztorokódó papságnak, ha különösen a filiák vasárnapi miséjét már szombaton este elmondhatják. Mindenestre szép számban vannak olyan országok, amelyeknek püspökei, legalábbis egyelőre, nem tartják szükségesnek a kedvezmény megadását.

Georg May a neves freiburgi teológusra, *Adolf Knauber*re hivatkozva, aki egyik legutóbb megjelent írásában a szombat esti misével behatóan foglalkozott, kijelenti, hogy nincs és nem is lehet akadálya annak, hogy az a kedvezmény, amely az ilyen misére vonatkozóan a keleti szertartású egyházakban már általános, a latin egyházban is érvényesüljön. Bizonyos fejlődés máris tapasztalható. Hangsúlyosan meg kell itt jegyeznünk, hogy az engedély megadása nem tartozik a helyi főpásztorok jogkörébe. Az Apostoli Szentszék adhat csupán erre felhatalmazást. Nincs kizárva azonban, hogy a későbbiek folyamán változás történik ezen a téren, és az ordináriusok is megkapják ezt a jogot.

Lelkipásztori szempontból fontos kérdés annak meghatározása, hogy melyik az a legkorábbi, illetőleg legkésőbbi időpont, amikor az ilyen vasárnapra is szóló szentmise elkezdhető. Ha a „*vespere sabbati praecedentis*” szavakat helyesen értelmezzük, nincs különbség ebből a szempontból az egyébként is szokásos esti mise, illetőleg délutáni mise között. Ezeket legkorábban délután négy órakor szabad kezdeni; vannak azonban olyan vélemények is, amelyek szerint 1957. március 19-e, vagyis a *Sacram Communionem* kezdetű motu-proprio életbe lépése óta elvben bármelyik délutáni órában („*horis postmeridianis*”) elkezdhető. Kivételt képez természetesen a nagycsütörtöki mise, amelyet a jövőben is csak délután négy órától este kilencig szabad elmondani. További kérdés, hogy szabad-e áldozni az esti, illetőleg délutáni misén annak, aki szombaton reggel már áldozott? Az 1967. május 4-én kiadott *Tres abhinc annos* kezdetű instrukció nagycsütörtökre ezt már lehetővé tette. Az *Eucharisticum Mysterium* instrukció ennél már tovább ment, megengedve immár azt is, hogy azok, akik a szombat esti misével a vasárnapi misehallgatás kötelezettségének tesznek eleget, áldozhassanak akkor is, ha aznap reggel már áldoztak.

Mint *Walther Kampe* előadja, azokon a helyeken, ahol az Apostoli Szentszék engedélye alapján a vasárnapra szóló szombat esti mise már gyakorlattá vált, a lelkipásztoroknak nyomatékosan fel kell hívniuk a hívek figyelmét azokra a szempontokra, amelyeket az *Eucharisticum Mysterium* instrukció kiemel. Gondosan meg kell magyarázni az engedmény jelentőségét, hangsúlyozva, hogy ez semmiben sem csökkenti a vasárnap liturgikus szerepét, ellenkezőleg, éppen az a célja, hogy a mai viszonyok között megkönnyítse az Úr napjának megünneplését. Mivel az egyház-község együvé tartozásának a közös istentiszteletben is meg kell nyilvánulnia, buzdítsák híveiket arra, hogy minél többen vegyenek részt a vasárnapi ünnepi misén. A kedvezményt elsősorban tehát azok vegyék igénybe, akik a vasárnapi misehallgatásban akadályozva vannak, például azok a szülők, akik egyébként nem lehetnének együtt gyermekeikkel. Az ilyen természetű óhajok mindazonáltal nem célozzák a szombatesti mise közönségének korlátozását. Annál kevésbé — mondja *Walther Kampe* —, mert a mai ember inkább „esti”, mint „korán kelő”, éppen ezért szívesebben vesz részt az esti misén, ahol így összeszedettebben is tud bekapcsolódni a szent cselekményekbe. Tanúsítja ezt nem egyszer az áldozások számának emelkedése is ezeken a helyeken. Az utasítások közé tartozik az is, hogy az ilyen szombat esti misét már a vasárnapi liturgikus naptár szerint kell mondani.

Különböző templomokban, ahol ez a kedvezmény már érvényben van, megfigyelték, hogy milyen közönség látogatja elsősorban a szombat esti miséket. Kiderült, hogy vannak közöttük közlekedési alkalmazottak, akik vasárnap szolgálatba mennek, nagy számban olyanok, akik hosszú utazásra indulnak és emiatt nehezen hallgathatnának vasárnap szentmisét, kiránduló időben olyanok, akik a pihenőnapot a szabadban szeretnék eltölteni, vannak gyári munkások, akik váltakozó műszakban dolgoznak, főleg és általában pedig háziasszonyok, akiknek munkáját nagyban megkönnyíti a szombat esti mise. Valamennyiüknél ugyanaz volt az indoklás: zavartalanul óhajtják ünnepelni az Úr napját. A megkérdezett lelkipásztorok válaszából kitűnt, hogy egyes helyeken, ahol a hívek erősebben összeforrtak a hagyományokkal, kifejezésre jutott némi nem-tetszés, az ellenkezést azonban nem volt nehéz eloszlatni, hiszen kedvezményről van szó, amivel csak azok élnek, akiknek ez előnyös.

Általánosságban beigazolódott — mondja Walther Kampe —, hogy a szombat esti mise sokak számára megnövelte a vasárnap nyugalma. Kiderült, hogy egyáltalán nem baj az, ha az egyház utána megy a híveknek, ha alkalmazkodik a megváltozott életritmushoz. Manapság a vasárnap megünneplését több oldalról fenyegeti veszély. Ezeknek elhárítására a szombat esti mise bevezetése jó eszköznek bizonyult. Mutatja ezt az is, hogy látogatottságuk napról-napra emelkedik. Nem lett tehát igazuk azoknak, akik az újítás ellen azzal érveltek, hogy a szombat esti mise üressé teszi a vasárnapot. Ellenkezőleg, csak bensőségesebbé teheti, mert a szombatra következő munkaszüneti nap jó alkalmat nyújthat az előző este hallott szentbeszéd ismételt átgondolására.

Összefoglalva végül a mondottakat Walther Kampe megállapítja, hogy a vasárnapra szóló szombat esti mise bevezetésének adott körülmények között megvan az értelme, mert az ünnepet megelőző este liturgikus szempontból már magához az ünnephez tartozik, s így a vasárnapi áhítat már szombaton elkezdődhet. Hogy ajánlatos-e a bevezetés, azt természetesen csak az illetékes megyéspásztorok dönthetik el.

(Joanelli Béda)

AZ OLVASÓ NAPLÓJA. Hogy ki az új líra hét legfontosabb kezdeményezője? Egy angol professzor, C. M. Bowra szerint Apollinaire, Majakovszkij, Paszternak, Eliot, Lorca, Alberti és Kavafisz. Más nyilván más névsort állítana, de minden bizonnyal az élen mindenki Apollinaire-rel. Valójában nem is a névsor „egzaktsága” a fontos; minél változatosabb, annál jobb. Egy bizonyos: van „új líra”; ez az új líra, messzire visszanyúló kezdetek után, lényegében Apollinairerel és Apollinaire körül kezdődik; s ennek az új lírának a csillagképéből, legsugárzóbb állócsillagai közül ma már semmiképpen sem lehet kifelejtteni Konsztantinosz Kavafiszt. S hogy nem lehet kifelejtteni, hogy ezt a nagy fényű állócsillagot egyáltalán fölfedezték, az — mint Vas Istvántól, az újonnan megjelent magyar Kavafisz kötet¹ kitűnő kísérő tanulmányából megtudjuk — elsősorban az említett Bowra professzor érdeme: *The Creative Experiment* című könyvével ő vitte be a modern irodalom köztudatába ennek a nagy, ironikus rejtőzőnek a nevét.

Kavafisz 1933 áprilisában halt meg, hetven esztendőskorában; akkor még jóformán senki sem tudott róla. Kötete életében nem jelent meg, egy-egy versét külön lapokra nyomatta ki, alig néhány példányban, s úgy küldözgette szét barátainak. Egész életműve mindössze százötvennégy vers. Görögül írt, Alexandriában, tehát amolyan diaszporában; ez, mondják, bizonyos fókig meg is látszik a nyelvén: nem az igazi, élő, beszélt nyelv, hanem egy árnyalatnyit „holt”, mint az ilyen rég kiszakadt és elmerevedett diaszpóra-nyelvek szoktak lenni. (Kavafisz esetével ebből a szempontból valami halvány analógiája lehet a Franz Kafkának: az ő sajátos, „bürokratikus” németisége is nyilván nemcsak az ironia egy fajtája, hanem sajátos „prágai-német dialektus” is, gyaníthatólag.) Nagy tehetség azonban a szűkségből is erényt kovácsol; illetve erénnyé váltja a szűkséget. Így aztán, mint Vas István írja, „nyelvi számkivetettségben... távol nemcsak az eleven újjörög irodalomtól: még távolabb az európai líra fő sodrától... a modern költészet senkiéhez sem hasonlítható változatát” alkotta meg.

Ami ezt a hol dicsfényes, hol gyanús, részint újjongva magasztalt, részint dü-

¹ Konsztantinosz P. Kavafisz: A barbárokra várva. Versek. Somlyó György és Vas István fordítása. Európa Könyvkiadó, 1968.

hösen ócsárolt „modernséget” illeti: idézzük mindenk előtt Vas István utószavának első bekezdését, mely nagyon okosan, higgadtan, józanul és egyszerűen mondja meg azt, amit legelsősorban kell — kellene — a „modernség” fogalmával kapcsolatban mindenkinek tudomásul vennie. „Hogy a költészet sokféle — írja — azt jóformán mindenki tudja, ha egyáltalában érdekli a költészet. Kevesebben tudják, hogy a modern költészet is nagyon sokféle. E sokféleség elhomályosításában része volt az előítéletnek is, az értetlonebbek részéről, akik hajlandók voltak az egész modern költészetet egyetlen zavaros masszának látni; meg a dogmának is, maguk a modernek részéről, akik ebben a kérdésben ritkán szabadelvűek: a modernség kizárólagos jogát rendszerint körülhatárolt stílusjegyekhez és módszerekhez szertették volna kötni.”

A modernség azonban nem stílusjegyek — nem pusztán stílusjegyek — és még kevésbé iskolák kérdése; valami más, de hogy mi, azt sokkal könnyebb érezni, mint megfogalmazni. — Lehet egy vers külformára, illetve külformatlanságra, külső jegyekre nézve akármilyen modernkedő, értő olvasó az első pillanatra megérzi rajta, hogy egyáltalán nem modern (mert a modern epigonja az ómódi epigonjánál is ómódibb); s lehet „küllemre” akármilyen hagyományos, sőt egyenesen magára veheti köntösül, vagy mimikriként az egész hagyományt, van benne valami hangfrekvencia, ami az első sorra elárulja a csalhatalanul modernet (egy példa: Babilon verse, az *Ősz és tavasz között*). Kora és (bár távoli) „kömyezete” az úgörög irodalmi élet — Kavafisz azzal háritotta el magától, egészen a legutóbbi időkig, hogy nem modern, hogy nem is költői, hanem lapos, prózai, érdektelen, sőt *horribile dictu* anekdotikus (aminél nagyobb becsmérést „modern” fekvésben el sem lehet képzelni). Aztán nemsokára kiderült, mintegy visszamenőleg, hogy minden ócsárlójánál sokkalta „modernebb”, hogy igazában ő volt a modern, és — hogy, hogy nem — műve „az újabb európai költészet legérdekesebb vállalkozásai közé tartozik”; elzártágában kezdeményező volt, mégpedig a legnagyobbak egyike a korában.

Egyik nagy kezdeményezője a sokféle, sokrétű „modern költészetben” annak, amit jobb híján „objektív lírának” szokás nevezni, s aminek — *mutatis mutandis* — Eliot fogalmazta meg a „teóriáját”. Persze „objektív” líra nincs, az objektív líra is szubjektív, csak éppen másként, mint a „szubjektív” líra, a közvetlen közlésnek az a módja, ahogyan például Petőfi hozta a világ tudomására, hogy „reszket a lelke”. A szimbolista költő már nem volt ilyen gyanútlan a közlés dolgaiban (okkal, mert a „módszert” sokszorosán diszkreditálták, akik ugyancsak elmondták, hogy reszket a lelkük, anélkül azonban, hogy valóban reszketett volna); a szimbolista költő tehát a maga lelkének reszketését úgy közölte, hogy e reszketést mintegy belelehelte, beleszugerálta a bokorba: megjelenítette, vagy csak megsejtette a reszkető bokrot, amelyben voltaképpen a lelke reszketett. Aztán egy-kettőre ezt is diszkreditálták.

Akkor következett egy új kísérlet arra, hogy azt, ami tiszta, egyszeri, igaz, hiteles: az élményt, érzést ne agyon használt és piszkolt és elmaszatolt „edényekbe” öntsük és formákban közöljük: — az „objektív líra”. Előállítani, megcsinálni valamit, ami a maga „tárgyi” mivoltában azt jelenti, képviseli, ami a mi benső élményünk, érzésünk, de külön léteben tisztán képviseli, nincs összekeverve, összenyálazva, összepancsolva. Ez volt Eliot kísérlete. Ez volt Kavafisz kísérlete is. Ehhez használta föl „mítoszul”, illetve „anekdotául” — (de ez persze így már régen nem anekdota, hanem egyfajta „költői valóság”, „réalité poétique”, a Reverdy-féle értelemben) — azt, ami a leginkább a keze ügyébe esett: a mediterrán múlt anyagát. Nem azért, hogy anekdotikusán fölelevenítse ezt a múltat, hanem azért, hogy ebben a múltban fejezze ki a *jelent*, illetve *önmagát a jelenben*. S mert a múltban és múlttal fejezi ki a jelent, és a jelent fejezi ki vele: egyrészt a múltat váltja valahogyan „időtlené”, pontosabban időtlenül (azaz ma is) érvényessé, másrészt a jelent fosztja meg csak-mai aktualitásától és teszi ugyancsak általánosan érvényessé. Alighanem ez nagyságának egyik „titka”.

Míndez persze nem filozófia, nem elmélet; hanem élmény és költői gyakorlat. Mint ahogy modernségét illetőleg sem „az a becsvágy vezette — írja Vas István — hogy modern költészetet csináljon; a maga saját és eredeti költészetét akarta megteremtteni, és ezáltal, magától értetődően lett modern költő”. Élmény ez, sőt természet: Kavafisz így látta, így érzekelte a világot, létet, mát és történelmet. Erről vall egyik kulcsverse, az *Egyhangúság*; így hangzik, Somlyó György fordításában:

Egyhangú napot változatlanul
egyhangú nap követ. Mi jönni fog,
ugyanaz, ami volt, régi vagy új —
jönnek-mennek a mindig — egy pillanatok.

Hónap múlik, s új hónap lép nyomába.
Olyan nem jöhet, hogy előre meg ne mondjad,
hisz mind csak a tegnapi hagyomány.
S végül már nem hasonlít holnapra a holnap.

Ezért lehet egy Caesar-kori „anekdotával” kifejezni a legmaibb mátt. Ezért olyan szorongatóan modern élmény az, amit a címadó vers, *A barbárookra várva* „mond”. Kiértékelten, egyszerre a ma és az idő távlatában.

De ennek a kettős távlatnak a megtalálásához, megéléséhez belső távlat, mélység (vagy magasság) és meditáció kell. Erről szól a kavafiszi *ars poetica* (vagy *ars moralo-poetica*) fedezete, Kavafisz *ars vitae*-jé, az *Amennyiben tudod* (Vas István fordításában):

És ha már nem tudsz az életedből azt csinálni, amit akarsz,
próbáld meg ezt legalább,
amennyire tudod: ne gyalázd meg
a túlszűfolt világi kapcsolatban,
a mindenféle mozgásban, a sok beszédben.

Ne gyalázd meg a hajszolással,
a hurcolással, meghempergetéssel,
érintkezések, összeröffenések
köznap tébolyában,
míg más se lesz, csak idegen kolonc.

Vagyis: a szó teljes értelmében, abban, amit a nagy humanisták adtak neki egykor (s azok is, akik Alexandriában éltek) — *dolgozzál*. Ne nyüzsögi. Dolgozzál. Indulj el Ithaka felé, de sose a könnyebb ellenállás irányában, hanem „válaszd hozzá a leghosszabb utat”. Ne siess, hanem láss. És „ne várd, hogy Íthaka majd gazdagon fogad”. Mert végül is Ithaka nem más, mint az utazás Ithakába. A kettő együtt: te és az utazás. Illetve amivé te váltál az utazásban. Ahogyan az *ars vitae* mellett az *ars poetica* vallja, az *Ithaka* című nagy vers, a modern líra egyik oromverse. Végső sorai, Somlyó György fordításában:

Neki köszönöd a szép utazást,
mit nélküle sosem tettél volna meg,
hát mi mást várhatnál még Ithakától?

Nem csaphat be Ithaka, ha szegény is:
a szerzett tudásból s tapasztalatból
máris megtudhattad, mit jelent Ithaka!

* * *

Az úgynevezett „harmadik nemzedék” térképét még mindig új és új adatokkal lehet kiegészítenünk. Vihar Béla válogatott és új verseinek gyűjteményében² a legkorábbi, harmincas évek elejéről datált darabok (*Országúti zsoltár*, *A hegyek között*, *Albérleti szerzetes*) a közös nemzedéki vonásokat viselik magukon: ugyanaz a „bukolika” (*Vázlatok, változatok* ciklusában például az *Álkonny*), ugyanaz a „pásztori”-panteisztikus világélmény; még a versformálásban is észlelhetni egy-egy rokonságot, például egy-egy nagy lélegzetvétel után a kezdethez való, nyomatékösítő visszatérést, az első nagy futam után a lendület — bár folyamatos — újrakezdését (például az *Albérleti szerzetesben*). Vihar Béla is a közös égélj alól indult. Ahonnét aztán előbb, vagy utóbb ki-ki a maga útjára tért.

Az övé külön csapás volt, rögs és bozotos. És aki útjában bozótot tép, annak érdes lesz a keze. Egy 1964-ből való versében, a Lengyel Józsefnek ajánlott *Verssorok*

² Vihar Béla: *Párbeszéd az Idővel*. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1968.

a *hűségéről* címűben írja: „Nem hivalkodó zene kell ide, — amidőn a lélek esdekel, — hanem vérben fogant tanúságtétel... Darabos? Csak így igaz, — s így méltó ki-mondani.” Vihar Béla a „pallérozottságért” sosem áldozza föl az „igazságot”. Az ar-ról való tanúságot, vallja hivatásának: „Gyarló tollal kezembben, — ha dolgom van a földön: — enyém is ez legyen.” S hogy volt miről tanúskodnia, azt egy-egy olyan verse is bizonyítja, mint az *Egy katona megy a hőben, Az Isten halála, vagy a maga „áttételében”* az Ézsaiásról szóló, Babits művére, a *Jónás könyvére* utaló *A tusa-kodóval*. Ez utóbbinak a végén írja, emlékeztetve a „törtégéjű mesterre”:

*Legyek én is, mint hirdeti versem:
a sürgető, mindig türelmetlen,
Ézsajásként az álmod vigyázó,
hű őriző, tisztaselymű zászló,
s ne lankadjak, ha járunk sötétben,
szolgálván az igazságod: népem.*

Hogy mi ennek a szolgálatnak a tízparancsolata, azt a kötet új versei közt a *Tíz intelem* mondja el. „Ne legyen az ÉN és a te urad, istened, mert vele Bálványt — emelsz magad fölé...” — „Imhol a te megtartó Várad... a neve BECSÜLET...” — „Ne feledd, FELELŐS VAGY KORODÉRT...” — „Vig-yázz, az igaz ügynek is segíteni kell...” — Vigyázz, nehogy a Szabadság „a halál zsoldosainak” hídja legyen; — BÉKE; — hajolj mélyen lelked fölé... -- és „Ekként légy jelkép, a SZELLEM örökségét hordozó”.

A kötet címadó verse idézi „a kihajtott gallérú fiatalembert, expresszionista prédikátort egy vidéki város szigetén”; egy *Önarckép*, 1927 című az ifjút, akinek „a szenvedés egyet jelentett a tisztességgel”; — egy másik, 1942-ből való *Önarckép*: „Ütött, kopott Károli-bibliát — s egy kötetnyi József Attila verset — hátizsakom-ban vittem a hazát, — két ingem közé belefért a nemzet”; — majd egy *Önarckép* a *Kálváriával*, 1944:

*...6. Én haltam meg a harctereken, a gázkamrákban, a fogolytáborokban,
a beomlott pincékben, a fagyban, a lángban, az akasztófán, a sortűzben, én
Dachauban, én Auschwitzban, én Oradourban, és Hirosimában...*

7. Szent, szent szent, háromszor szent a szenvedések értelme, és mélyebb,
mint az ezüstlő ócedn.

*Ezt kiáltom
a csontok tornyairol,
a füsttengerrel,
a tébolyultak hangján,
kiáltom nemzedékről nemzedékre,
amen, amen — —*

Ezekből a portrékból állíthatja össze magának az olvasó ennek a bibliás komor-ságú, prófétai indulatú, darabosságban néhol öszörvetségi erejű, másutt lágy játékos-ságú költőnek a portréját, akinek közben egyik kulcsszava a *tudat*; aki tudja, hogy „néha akkor érintjük homlokunkkal a csillagot, amidőn lehajjtuk fejünk”; akinek „túl élete ötödik évtizedén csupán annyi a rangja, hogy néhány mély sebet hordoz”... — s aztán egészítse ki mindezt egy képpel, melyet nem lehet nem idéznünk, ennek az életnek a legmélyebb és leghitelesebb sebérol: „Egy beteg fiúcska fekszik az ágy-ban. Pillái nem akarnak lecsukódni. Vergődik. Az éjjél elmúlt. Hármunk árnyéka látszik a falon, három egymás felé hajló fekete fa. A világ elnémult, aluszik.” Milyen nagy a csend... Kitekintek a sötétbe, és hangtalanul ismételem én is az elfelejtett dráma ősi strófáját a megsebzett golyáról, gilicéről. Gólya, gólya, gilice, mitől véres a lábád? Hol, aki gyógyítja? Hol, aki gyógyítja? Síp-pal, dobbal, nádi hegedűvel...”

Hol, aki gyógyítja; mi, ami gyógyítja? — nem a gyógyíthatatlanul beteg fiút, akinek ágyánál a nagyanya a réges-régi dalt énekl, hanem az apát, akire „kor-bácsként suhint” az önvád kérdése? — talán még leginkább egy mozdulat, gyó-gyítja, a lélek egy mozdulata, az a „meghajtom fejemet”, ami ugyancsak kulcs-értékű nála, s aminek egyik szép tanúságául a pályára visszanező költő szavait

idézhethjük, a gyűjteményes kötet bevezetőjét, nyitányának ünnepélyesen mély pillanatát, Az út című verset:

Ha visszanézek utam elejére,
a völgybe, a mélybe,
elégedett,
már-már boldog vagyok.
Ha a távoli csúcs felé vetem
elfáradott,
szomjas tekintetem
szívemre csend száll, hallgatok,
és alázattal hajtom le fejem.

(Rónay György)

SZÍNHÁZI KRÓNIKA. A Madách Színház Kamaraszínháza mutatta be Szakonyi Károly „Ördöghegy” című színművét. Voltaképpen tézisdráma, a szerző régi, de mai szempontból vizsgált igazságot bizonygat: senki sem menekülhet önmaga, meggyőződése elől, hasztalan a „belső emigráció”, a csalódások pedig arra való, hogy szembenézzünk velük... Csobán Miklós, volt újságíró csalódott a világban, az Ördöghegyre menekül egy maga-építette házba, ifjú feleségével, Eszterrel. Írni akar, egyetlen könyvet, ebbe szeretné sűríteni véleményét, tapasztalatait. Magányukat Colonel, a volt katonatárs robbantja fel: megölte szeretőjét és most menedéket keres barátjánál, Csobánnál, az „ejtőernyős”-nél. Van a háznak egy állandó látogatója, egy félig eszelős, félig bölcs szektás Prédikátor — ő az egyházban, a papokban csalódott — ennek elejtett célzásaiból tudja meg Eszter, hogy vendégük körül nincs minden rendben. Faggatni kezdi Colonelet, ám a bűnök helyett egy mozgalmas, színes élet tárul fel előtte, az a változatos éleventség, amire tudat alatt maga is vágyott magányában. Ám Colonel, miután felajánlja: szökjenek együtt, elmenekül, mert fél, hogy barátja feljeleni.

Csobán közben hazatér, de hasztalan keresi barátját. Egyre feltűnőbb azonban Eszter viselkedése; szavain, gesztusain érződik az elvagyódás. Csobán rádöbben, hogy elveszítheti feleségét, noha Eszter még mindig szereti őt, mégse hajlandó feladni magányát. Colonel visszajön, hiszen a menekülés amúgyis kilátástalan. Az egykori bajtársak felidézik a derűs múltat, majd mind keserűbb önmarcangolással fedik fel csalódásaikat, ismerik be, hogy életük csődbe jutott. Végül is kiderül Colonel büntetlensége — élettársa nem halt meg, csak elájult — ám még a felszabadultság öröme is megkeseredik, a kiábrándultság felett nem tudnak úrrá lenni. Dönteni már csak Eszter képes, aki elhatározza, hogy visszatér az életbe.

Nos, úgy indul Szakonyi műve, mint valami antik sorstragédia: az expozíció mind több súllyal terheli a cselekményt, a fellegek egyre sűrűsödnek az Ördöghegy felett. Amikor pedig már haladéktalanul ki kellene törnie az eget-földet megrengető vihar, egyszerre szürke, vattaszerű rétegfelhővé simulnak a komoran tornyosuló kumuluszok. Nem csap le a villám, de a nap sem süt ki, lassan szitáló eső permetez be mindent... A tézisdrámák sorsa utolérte az „Ördöghegy”-et is. Az eleve elrendelt, tételes mondanivaló ollóba fogja a cselekmény fonalát és nem ott metszi el, ahol a történések belső logikája követelné, hanem ott, ahol a tézis bizonyíthatónak látszik.

Alapjaiban elhibázott éppen ezért Szakonyi furcsa színműve. Az indító szándék, a helytelen életfelfogás felvázolása s a majdnem iskolás tanulság mindössze magatartásokban tükröződhet, ha tragédiába torkollik, túlnő a mondanivaló keretein. Érti ezt a szerző is. Ám amikor rádöbben, hogy szerény tétele nem bír meg ekkora felépítményt, már késő. Mi mást tehetne, kesernyész resignációba fojtja a kiteljesedő tragédiát, ami azonban nem hoz feloldást és meg sem old semmit, ráadásul még-csak nem is tragikumom. Mindössze hiba.

Érdekes, hogy a darab mindezek ellenére jó szórakozást nyújt a nézőnek — a szerkezeti elvétettség csak az előadást, az utángondolást követőleg kerül felszínre. Szakonyi kitűnően megírt, pergő párbeszédeinek, dikcióinak, szépen formált mondatainak köszönhető ez elsősorban. Ám, hogy a néző ennyire lépremegy, ebben egyaránt „ludas” Lengyel György eleven előadást biztosító rendezése s a szereplők átlagon felüli játéka, akik pezsgő élettel töltik meg a különben eléggé papiros ízű figurákat. Mindenek előtt Pécsi Sándor, aki hiteles szertelenséggel formálja meg Colonelet, a csalódott agitátort, aki a civil életbe visszatérve nem tud választani ket

halálos szerelme, szeretője s a behemót camion között. Óriási gyermek, csupa kapkodás, megállapodatlanság — egyaránt vonza a puha fészek helyhezköti nyugalma s az országutak örökké változó, ezernyi kalanddal kecsegtető világa. Mikor gyilkosnak hiszi magát, akkor sem nő fel, akkor sem több riadt kamasznál, aki rossz fát tett a tűzre s most fél a jól megérdemelt pojonoktól. Alakítása sokáig emlékezetes marad. Meglepetés a fiatal Dégi István Prédikátora. Szeméből eszelős vakbuzgóság, ám ugyanakkor hallatlan lelki tisztaság, türelmes szelídség sugárzik. Látnokká, olykor félelmesen érett bölcsé magasztja azt a félnótás falusi apostolt, amit szerepe előírt. Ugyancsak kitűnő alakítás Almási Éva Esztere, noha az ő szerepe a legkevesbé hihető. Aldozatos és lázadó, egyszerű és rendkívül komplikált tud lenni szinte egyidejűleg — talán ő „segít” a legtöbbet az írónak. Mensáros László Csobán Miklós alakját csak kívülről, külsőségekben formálja meg, bensőjével láthatólag nem tud mit kezdeni — igaz, hogy ez nem egyedül az ő hibája. Gara György kifejező gitárszámokat komponált a darabhoz, Siki Emil díszletei és Mialkovszky Erzsébet jelmezei tetszetősen egyszerűek.

*

Felújította a Pesti Színház August Strindberg főművét, legjellegzetesebb drámáját, a „Haláltánc”-ot. Ez a felújítás szószerint értendő, mivel a darabot újra lefordították Déry Tiborral. A dráma cselekménye a svéd tengerparton, egy kis szigeten játszódik a századforduló táján.

Edgar, egy parti erősség kapitánya, már huszonöt esztendeje él együtt a feleségével, Alice-szal az erőd toronylakosztályának összezárttságában, szinte börtöni magányában. Ügyszólván csak a kölcsönös gyűlölet élteti őket. Alice rokona, Kurt hazatér Amerikából, a szigeten szándékozik állást vállalni, mindketten neki panaszkodnak el gyötrelmes magányukat, kudarcokkal teli életüket. A kapitányt váratlan rosszullet fogja el és Alice szinte szívrepesve várja férje halálát. Edgar azonban felépül s most már nemcsak felesége ellen acsarkodik, hanem Kurtot is támadja. Ravaszul azt hazudja, hogy megindította a válókeresetet, mire Alice sikasztással vádolja meg felettesei előtt férjét. A hazugság kiderül s a feljelentésnek sem lesz foganatja. Kurt nem bírja tovább a fojtogató légkört, eltávozik.

A kapitány nyugalomba vonul, van ideje, hogy aljas tervet kovácsoljon Alice és Kurt tönkretételére. Felesége rokonát család módon kiforgatja mindenéből s ráadásul Kurt fiát, Allant is el akarja távolítani, aki katonai tanulmányait végzi a szigeten. Amikor már majdnem teljes Edgar diadala, bálványozott leánya, Judit ellene fordul. Durván visszautasítja a neki szánt öreg ezredest, apja pártfogóját és Kurt fiát, Allant választja. A váratlan csapás végleg leteríti a kapitányt. Halála véget vet az örökös gyötrelmeknek s a fiatalok is egymáséi lehetnek.

Nos, ami azt illeti, keresve sem lehet ellentmondásosabb remekművet találni a Haláltáncnál. Kristálytiszt logika, mivesen aprólékos emberábrázolás, csillogó párbeszéd, pompás drámai szerkesztés épp úgy jellemző erre a darabra, mint az elnagyoltság, a váratlan, szinte deus ex machina-ként ható cselekményfordulatok és a majdnem gyermekesen naiv buktatók sorozata... Edgar és Alice — mint ahogy a párbeszédéből többször is kiderül — vallásos emberek, mondhatni szószerint istenfélők, ennek ellenére ismeretlen számukra a szeretet, az elnéző megbocsátás; tudatos komisszággal, ravasz kegyetlenséggel gyöttrik, marcangolják egymást. Avagy, Strindberg minuciózus aprólékossággal, szinte az orvosi körkép minden részletének figyelembe vételével, tünetről tünetre jeleníti meg az angina pectoris kínzó rohamait; ugyanakkor ezt a holtbeteg kapitányt, aki aktív korában még a törzsisztí aranygallérig sem tudott elvergődni, aki apró, megalázó háztartási gondokkal küzdött egész életében, nyugalomba vonulása után hatalmas tekintéllyé, minden hájjal megkent üzleti hiénává növeszti. És így tovább. Az ember nem győzi kapkodni a fejét.

Térjünk csak vissza azonban a dráma alapmotívumára, az engesztelhetetlen gyűlöletre. Ugyan mi oka van a darabbeli házaspárnak erre az ádáz acsarkodásra? Mert Edgar annak idején leparancsolta feleségét a színpadról? Semmi esetre sem, hiszen Alice nem volt sikeres színésznő, koszorúit is a bátyja vásárolta. Esetleg a szegénység? A karrier-beli kudarc? Egyik sem elegendő magyarázat ekkora ádáz-ságra, csillapíthatatlan bosszúszomjra. Nem. Ennek a komplexusnak egy tipikusan strindbergi szemlélet, majdhogynem ideológia a szülőanyja: a nemek harca. Vagyis az a sírgtartó küzdelem, ami eldönti, ki birtokolja a másikat, ki lesz az úr és ki a halabszolga. Nos, ez a végletekig ellentmondásos nézet, amit egyaránt lehet ro-

mantikusnak és realistának, misztikusnak és analitikusnak nevezni — ha komolyan vesszük — valamelyest helytálló lehetett a századforduló polgári társadalmában, ám ma már kétségbeesetten naivnak, ásatagnak tűnik.

Felmerül itt egy kérdés. Vajon miért van az, hogy a közelmúlt nagyságai, mint Strindberg, a svéd óriás és nagy norvég ellenfele, Ibsen s még számosan mások ilyen hamar előregednek, beporosodnak? Ugyanakkor miért érezzük közelinek, csaknem modernnek Shakespeare műveit vagy az antik tragédiákat? Nehéz erre biztos választ adni. Abban is van valami, hogy ezekhez a nagyságokhoz majdnem kortársi, fiatalkori élmények, emóciók kötnek s most, érett fejjel csalódunk bennük, míg a régiek alkotásai olyan korban játszódnak, amely szinte már öröklétté kövesedett számunkra. E titok nyitja inkább az lehet mégis, hogy mind Shakespeare, mind a görögök az örök emberi kérdéseket — születés, halál, szerelem, féltékenység, jóság, gonoszság, bűn és erény egyszerű tényét foglalták drámai keretbe, míg a közelmúlt nagyjai ugyanezeket a problémákat időhöz kötöttén, koruk társadalmi szemléletéhez illesztve vizsgálták. Nagyok voltak, mert korukat fejezték ki, de éppen ez a korszerűség hordozza magában az avulás csiráját is. Igen, bármily nehezünkre esik is, akármilyen fájó legyen, meg kell állapítanunk, hogy Strindberg és művei, a nemek harca s velük együtt a Haláltánc is, bármily érték, akármennyire remekmű, szöröstől, bőrostól múzeumba való. Mint ahogy Benz autója, Wright repülőgépe sem közlekedési eszköz többé, hanem múzeumi tárgy — éppen mert remek a maga nemében. Másként nem a táróban volna a helyük, hanem a szemétdombon. Szomorú dolog ez, ám ugyanakkor tanulságos is.

Ami a színpadi megvalósítást illeti, Horvai István kissé megszelídítette Strindberg szigorú zordságát — talán azért, mert maga sem volt képes hinni benne. Nagy hiba ez mégis, mivel így az előadás a karikatúra irányába csúszik, ami mégszem helytálló magatartás Strindberggel szemben. Horvai rendezése éppen az említett hiba által felszínre hozza ugyanakkor a dráma két része közti színvonalkülönbséget. Nem is igen játsszák ezt a szinte adaléknak tűnő második részt, hiszen a tulajdonképpeni dráma az első részben kiteljesedik. Básti Lajos Edgar kapitánya is inkább a figurában rejlő cinikusan gonosz aspektust juttatja érvényre, mint a zord kegyetlenséget. Sulyok Mária sikerrel ábrázolja Alice minden bonyolultságát; valódi nőstény-ördög, olyan, mint amilyennek Strindberg megálmodta. Alakítása megrázó élmény. Benkő Gyula viszont eleve a szerző elképzeléseit tűzte maga elé s így, paradox módon, ő lett a darab legkevésbé hihető figurája. Venczell Vera és Kovács István kedves, üde szerelmespárt alkot. Fábri Zoltán díszletei és Láng Rudolf jelmezei gondosan korhűek. (Bittei Lajos)

KÉPZŐMŰVÉSZET. Borsos Miklós kiállítása. Azon a nagyszerű kiállításon, amelyet Borsos Miklós Kossuth- és Carrara-díjas szobrász irodalmi vonatkozású munkáiból, írókat-költőket ábrázoló szobraiból, érmeiből, irodalmi alkotások által inspirált szobor-kompozícióiból és könyvillusztrációiból rendeztek a közelmúltban a Petőfi Irodalmi Múzeumban, — egy olyan művésszel volt találkozásunk, akinek munkáiban — mint ezt Kállai Ernő (egy „Magyar Csillag”-beli cikkében) már a 40-es évek elején megállapította — „valósággal szent emberi mélységek rejlenek.”

A szenvedés-marta Orpheusz-fej, a Tomasi di Lampedusa-elbeszélés ihlette Ligeia-ciklus egyik darabja, a Beckett-dráma hangulatát kongenitálisan megszólaltató „Godot-ra várva”, a krisztálytisztán fogalmazott „Énekek éneke” mellett örömmel láttuk a tárlatlan Borsos mester plakett-sorozatának jópár darabját (Tersánszky, Berda József, Szentkuthy Miklós, Déry Tibor, Paul Scofield stb.), a könyvillusztrációkat (amelyek közül a legszebbek Illés Endre—Vas István „Trisztán”-jához és Képes Géza görögországi verseihez készültek) és a vörösmárvány-szoborportrékat (Szabó Lőrinc, Babits, Kassák) kis „családjának” új tagját: az 1968 nyarán faragott Radnóti-büszköt, amely nemes vonásaival, szomorú, szelíd tekintetével hitelesen idézi fel az „À la recherche...” tragikus sorsú költőjének alakját, szellemét.

A Károlyi palota-beli szép kiállítás létrejöttéért elsősorban a rendezőt: *Vayerné Zibolen Ágnes dr.* művészettörténészti illeti köszönet; a szeretettel s biztos kvalitás-érzékkel kiválasztott és hozzáértéssel csoportosított művek *Keresztúry Dező* Borsos tanulmányának szavait igazolták: „A férfikora, alkotóereje teljében álló művész szenvedélyes temperamentumát biztos arányérzék fékezi, kísérletező merészségét ritka szakmai tudás.” (*Jelenkor*, 1968 októberi szám.)

* * *

Képzőművészeti kiadványok. „Kunst in Ungarn” címmel adta ki a Corvina *Kam-pis Antal*nak a magyar képző- és iparművészet történetéről szóló összefoglaló munkáját; a sok illusztrációt tartalmazó kötet egyidejűleg francia és angol nyelven is megjelent. A szöveg és a képtáblák tömör tájékoztatást nyújtanak a német nyelvterület érdeklődő közönségének művészetünk különböző korszakairól és legkülönbözőbb alkotóiról, a régi magyar építészettől, festésztől és szobrásztól (karcsai, türjei, belpátfalvai templomok, Toporci Madonna, Garamszentbenedeki Úrkoporsó, M. S. mester munkái stb.) kezdve a közelmúlt és napjaink kiemelkedő művészeiig (Mednyánszky, Csontváry, Nagy István, Barcsay Jenő stb.).

A könyvvel mégsem lehetünk teljesen elégedettek: az 1960-as években — amikor az igen fejlett külföldi könyvkiadás és nyomdatechnika szebbnél szebb művészeti kiadványokat produkál — színes reprodukciók nélkül képzőművészeti könyvet kiadni: elhibázott vállalkozás, hiszen Szinyei, Ferenczy Károly, Egry, Gulácsy, Koszta József vagy Bernáth Aurél munkáinak fő értékeiről a fekete-fehér (s ráadásul többnyire apró méretű) nyomatok nem (vagy alig) adnak fogalmat. De a képmelléletek kiválasztása sem tűnik minden esetben átgondoltnak. Hogy Zichy Mihálytól miért kellett *három* művet közölni, Márffy Ödöntől, Kmetty Jánostól és Bokros Birman Dezsőtől viszont *egy*et sem, ezt nem tudjuk. De a magyar naiv festészet (amelynek legkiválóbb képviselője Süli András), az európai színvonalú magyar plakátművészet (Berény, Bortnyik, Konecsni) és a magyar nonfiguratív piktúra (Kassák, Martyn, Korniss, Gyarmathy Tihamér stb.) sem jutott szóhoz a képtáblákon. Pedig művészettörténetünknek olyan fejezetei ezek, amelyek feltétlenül számot tarthatnak a külföld figyelmére és megbecsülésére.

* * *

Az általános gimnáziumok IV. osztálya számára kiadott új magyar irodalmi tankönyv (*Kanizsai-Nagy Antal* munkája) — nagyon helyesen — a XX. század egyetemes és magyar képzőművészetéről is nyújt némi ismereteket. A diák a tankönyvben talál néhány mondatot Cézanne-ról, Van Goghról, Csontváryról, Picassóról, Derkovitsról és más kiváló modern mesterekről; a könyv e művészek néhány munkájának reprodukcióját is közli.

Sajnos azonban, a képzőművészettel kapcsolatos megállapítások gyakran pontatlanok (Cézanne például — Kanizsai-Nagy szerint — „a kubizmus *első képviselője*”, holott a kubizmus *előfutára* volt, ami egyáltalában nem mindegy...), nemegyszer pedig önkényesek. Egy tankönyv — felfogásunk szerint nem arra van hivatva, hogy teljességgel szubjektív, merőben egyéni véleményeket és olyan erőltetett, nem meggyőző párhuzamokat tartalmazzon, mint pl. a Krúdy Gyula—Fényes Adolf-parallelizmus emlegetése a 90. oldalon. S egy jóképességű, élénk érdeklődésű 18 éves diák — aki már látott egypár sikerült reprodukciót Kandinszkij, Mondrian, Kassák, Vasarely, Pollock vagy Mathieu munkáiról — aligha fog hitelt adni annak az apodiktikus kijelentésnek, hogy a nonfiguratív (azaz absztrakt) művészetben „*lehetetlen* elválasztani egymástól a becstületes alkotást és a szélhámos utánzatot.”

Kanizsai-Nagy tankönyvének képzőművészeti oldalairól még számos kritikai észrevételt lehetne tenni (kirívó pl. Medgyessy „*Debreceni Vénusz*” című *akt-szobrának* „*Debreceni Madonná*”-ra való átkeresztelése...), ettől azonban eltekintünk. Mindössze annyit jegyzünk meg meg, hogy nem csekély feledékenységre (vagy hevenyészett munkára) vall áttekintést (bármily vázlatost...) adni az újabb magyar művészetről, Egry József, Ferenczy Noémi és Ferenczy Béni nevének és oeuvre-jének említése nélkül.

* * *

Robert Goldwater New York-i művészettörténész-professzor 1964-ben magyar nyelven is kiadott Van Gogh-könyvecskéje és napjaink Emil Ludwigjának: Irving Stone-nak Van Gogh életét feldolgozó, meglehetősen érdektelen regénye (első magyar kiadása 1963-ban, a második 1967-ben) után a kiterjedt külföldi Van Gogh-irodalom egy újabb termékét is lefordították a közelmúltban magyarra: *T. W. Earn* rövid, de értékes tanulmánya ez, amely a budapesti Corvina és a londoni Faber & Faber kiadók együttműködésének eredményeként látott napvilágot. (Hadd emlékeztessünk arra, hogy a Faber and Faber igazgatója évtizedeken keresztül T. S. Eliot volt.)

Earp szerény szűkszavúsággal, példás tárgyismerettel, a posztimpresszionizmus nagy mesterének, az expresszionisták elődjének művészete iránti mély fogékonysággal vezet be bennünket a „Krumplievők”, „Az Arles-i felvonóhíd”, a „Levágott fülű önarckép”, a napraforgós csendéletek és a ciprusos Provence-i tájképek alkotójának a szemlélőre kathartikus hatást gyakoroló világába. A képelemzéseket *Philip James* írta; ezek is kitűnőek. James a festő leveleiből vett idézetekkel érzékelteti a művek megszületésének körülményeit, a mester alkotói indítékait. A reprodukciók (amelyek Londonban készültek) igen jó minőségűek, a könyv ára viszont öröndetesen alacsony volt, — így a kötet a könyvesboltokban hamar „hiánycikké” vált.

* * *

Hamvas Béla (1897—1968). 1968 novemberében — élete 72-ik esztendejében — meghalt *Hamvas Béla* író, esszéista, egy sor új szempontokban, eredeti gondolatokban bővelkedő, értékes filozófiai, irodalom- és művészettörténeti tanulmány szerzője. Hamvas érdeklődése elsősorban az ókori filozófia és a keleti misztika (Hérakleitosz töredékei, Hénóch apokalipszise, ősi tibeti iratok), valamint a XIX. és XX. századi európai bölcsélet nagy alapjai (Kierkegaard, Nietzsche, Jaspers) felé irányult. Több kiadásban látott napvilágot „*Anthologia Humana*” című gyűjteménye, amely Szent Agoston, Aquinói Szent Tamás, Bossuet, Pascal, Newman kardinális, Péguy, Léon Bloy, Maritain és más kiváló elmék munkáiból ad szemelvényeket. De Hamvas — akiről Weöres Sándor több ízben mint tanítómesteréről nyilatkozott — szépirodalmi és zenei tárgyú értekezéseket is írt: a szovjet irodalomról szóló, tárgyilagos, félreérthetetlen rokonszenvet eláruló cikkét a *Nyugat* közölte 1932-ben, Bartók-esszéjét pedig a *Mouseion* című esztétikai évkönyv 1946-ban. Utolsó nyomtatásban megjelent munkája — „*Az egzisztencializmus után*” címmel — a *Látóhatár* 1963 decemberi számában volt olvasható; ez az írás az ún. szituacionizmus” igen jól dokumentált bemutatása. Hamvas Béla a képzőművészeti irodalmunkat is gazdagabbá tette, figyelemreméltó mondanivalói voltak Pieter Breughel és Velázquez festészetéről csakúgy, mint Picasso és Braque kubizmusáról. Már a felszabadulás után jelent meg — feleségével, *Kemény Katalinnal* közösen írott — könyve („*Forradalom a művészetben*” címmel) a magyar szürrealista és absztrakt festészetéről és szobrászatról, — Vajda Lajos, Bálint Endre, Anna Margit, Bán Béla, Szántó Piroska, Rozsda Endre, Lossonczy Tamás és a magyar avantgarde többi művésze tevékenységéről. Hamvas Béla írásainak egyes megállapításai felett minden bizonnyal eljárt az idő. De „a nagy műveltség”, „a nagy szenvedély” és „a gondolkodói bátorság” erényei — amelyek *Németh László* szerint uralkodó vonásai Hamvas munkásságának — erős és ki nem alvó fény-nyel sugároznak összegyűjtésre és feldolgozásra váró életművéből. (D. I.)

ZENEI JEGYZETEK (Egyházzene.) Szent Cecilia ünnepe körül évről-évre megelégnék az egyházzenei élet — így volt ez mindig, így volt ebben az esztendőben is. Vácott a Székesegyházban a helyi Cecilia kórus adott figyelemre méltó hangversenyt Huszár Dezső karnagy vezetésével. Ottó Ferenc alkotásait állították zenei áhítatuk középpontjába; s méltán, hiszen a jeles muzsikus Zsinati nagyfanfárijának vatikáni előadása olyan esemény, amely bizonyára rá és működésére irányítja mai a figyelmet. Ottó a Kodály-iskola legjobb hagyományait építi tudatosan tovább, formálása klasszikus tökéletességű, hangzásvilága gazdag és kiegyensúlyozott, és sosem enged a zene pillanatnyi, s meggyőződésünk szerint múltó divatjainak, a nehezebb utat járja, de ezen a fennsíkon valahogy metszőbb, tisztább a levegő, s aki feljut rá, szélesebb, tágabb horizontot fogadhat magába. Nagyon közel állnak hozzá a fűvös hangszerek, ezek minden rejtett titkát kifürkészte már, s ezernyi szépséget csal elő belőlük. Szép bizonyossága ennek a Czeszochowai Mária-fanfár. A lengyelországi Mária-szobrot — mint azt kérdésünkre Ottó Ferenc elmondotta — naponta négy alkalommal mutatják meg a híveknek, úgy, hogy a szobor előtt palástot alkotó domboorműves aranylemezeket elektromos árammal mozgatják. Míg a palást megnyílik, az ottani barátok ünnepélyes, de meglehetősen primitív fanfár-zenét szólaltatnak meg. Ottó Mária-tisztelete jeléül magyar stílusban fogant fanfár-zenét írt a szerzeteseknek. A mű összesen nyolc kis zenei mondat, amelyben a szerző rendkívül finoman fejti ki egyetemes mondanivalóját. Ugyanezt a kimunkált zenei tömörítést méltányolhattuk a Hatvani pasztorálban is, amelyben szerencsésen fogta össze az egyházi év történetiségét és a köréje írt legendákat, s a kettő szintéziséből igen

hangulatos, szép zenét alkotott. A váci hangverseny különben mindvégig ugyanezt a természetes, oldott hangulatot tükrözte, s arra is figyelmeztetett, hogy a magas színvonalú modern magyar egyházzene is érdemes arra, hogy kórusaink műsorukra tűzzék.

A Bucsy László vezette Liszt Ferenc Kórus szinte észrevétlenül érkezett fennállása húszesztendő évfordulójához. Nem a látványos sikerek a nagy események jelzik a kórus útjának legnagyobb értékeit, legkiemelkedőbb eredményeit, hanem az a szívós és állhatatos munka, az a tudatosság, ahogyan az együttes jóformán az egész egyházzenét meghódította magának. Aldozatos, néha bizonyára küzdelmes húsz esztendő volt ez. Közben azonban olyan pirosbetűs ünnepnapok is voltak, mint Lajtha László Missa-jának megszólaltatása, Kodály miséjének előadása, s közben egyre biztosabbá, egyre együttzengőbbé vált az együttes, hovatovább egyik legjobb egyházi kórusunk. Jelképes volt az a gesztusuk is, ahogyan az évfordulót ünnepelve hatalmas vállalkozással Händel hatalmas kórusát, a Dettingeni Te Deumot szólaltatták meg. Nem mintha a zeneművészet csúcspontjára vezetne ez a mű, de kétségtelen, hogy kórus legyen a talpán, amelyik az egymás után következő hatalmas kartételeket érzelmi törés nélkül bírja, s karnagy kell hozzá, hogy a mű lelkes ujjongása mindvégig töretlen erővel zengjen. Nos, ez a kivételesen szép előadás (Útő Endre közreműködésével) is igazolta, milyen egygyéforrt, milyen tiszta intonációjú, biztos zeneiségű együttes a Liszt Ferenc Kórus, s milyen hivatott, kiváló vezetője akadt Bucsy László személyében. (Igazságtalanság volna nem említeni Gergely Ferencet, aki Händel d-moll orgonaversenyének tolmácsolásával szerzett érdemeket. Az ő neve is egygyéforrt a kórusával, melynek már sok-sok szép szereplését támasztotta alá hangszerének kíséretével.)

A Szegedi Dóm Énekkara Király-König Péter friss, derűs Kalazanti miséjét szólaltatta meg budapesti vendégszereplése alkalmából. Az együttes kimunkált, szép hangzása, csiszolt éneklése őszinte örömet keltett, s a bemutatásra került misekompozíció is sok értéket tárt a hallgatók elé. Sokszor sürgettük már a „kóruscsere” intézményének felelevenítését, reméljük, hogy ez a hangverseny ennek egyik első lépése volt.

Kiszely Gyula Balássy László érdekes, újszerű szövegére komponálta Béke-oratóriumát, amelyet az AC Kapisztán Kórusa és Zenekara szólaltatott meg Kondár Vilmos vezényletével. (Sinkovits Imre mondta a prózai szöveget, míg az énekes szólisták Barlay Zsuzsa, Várhelyi Endre, Prevoz János és Bozsai Imre voltak.) Az oratóriumot szerzője hódolata jeléül bemutatta a szentatyának is, aki elismerését fejezte ki, és apostoli áldását küldte cserébe.

Az oratórium „külső” sikere hatalmas volt: az érdeklődők zsúfolásig megtöltötték a belvárosi Főplébániatemplom csarnokát. Kiszely és Balássy műve érdekes, jelentékeny kórusalkotás. A homeggeri oratórium-típus egyenes folytatása, erre utal a prózai- és énekszöveg kombinációja, s a meditatív, valamint a drámai részek ki-egyenlítetttsége. A szöveg azonban új megoldásokra is ösztönözhetette a zeneköltőt, aki a bevezetés aktivista fordulatával, s a befejezés komplex zenei fölépítésével maradandót alkotott. A látomások, amelyek az egész világtörténelmet felölelik, a kommentárok, amelyek a mai korig ívelnek, mozaikszerűen rendeződnek egymás mellé, s ez a mozaik végül igen szép színhatásokkal gyönyörködtette a közönséget. Az előadás méltó módon fejezte ki Kiszely oratóriumának összes érzelmi lehetőségeit. Reméljük, hogy az új magyar oratóriumnak nem első és utolsó előadása volt ez, hanem egy sikersorozat első állomása.

Az OMCET közös éneklése méltó befejezése volt az egyházzene ünnepi sorozatának. Aligha lehet az a feladatunk, hogy e közös éneklés kritikai méltatását adjuk, sokkal inkább állunk megrendülten, gyönyörűséggel eltelve a Bazilika hatalmas kupolája alatt. A buraszzerűen felívelő kupola felmagyította e csodálatos énekszót, amely évről évre szertezeri a magyar egyházzene fejlődését, hagyománytisztelét, és új eredményekre kész, megújuló szellemiségét. És ennek épp az OMCET a legfőbb letéteményese...

A hangversenytermekben is jónéhány remek előadásban volt részünk. Lukács Ervin a Rádiózenekar és a Rádiókórus élén egészen kivételes szépséggel tolmácsolta Bach Magnificatját. Olyasvalamit talált meg e műben, melyet olykor a legjobb lemezfelvételeken is hiába keresünk: a korszerűséget. Az ő értelmezésében valósággal impresszionisztikus alkotássá vált a Magnificat, de ezek mögött az impressziók mögött érezni lehetett azt a történelmi ihletet is, amelyet Bach ki akart fejezni, és azt a

lelkiséget, amelyet a nagy lipcsei mester talán mindenkinél teljesebben és igazabban szolgáltatott meg.

Ferencsik János a Magyar Állami Hangversenyzenekar és debreceni Kodály Kórus (karigazgató: Gulyás György) élén Haydn csak olykor-olykor hallható B-dúr miséjét vezényelte. Ferencsik azt a pillanatot érezte a műben, amely Haydn és Beethoven között feszül, a hatalmas fokozásokban és a drámai látomásokban ott lüktetett már a Missa sollemnis mindent legyőző dinamikája, de ott a romantikus misék mindent gátat ledönteni kész hite is. Amolyan összegző előadás volt ez, amelynek külön varázst adott a feszes ritmika, és a finom kidolgozás, mely Ferencsik legújabb produkcióit jellemzi. (A szólisták közül ezúttal is Werner Mária tündöklő szopránja tetszett leginkább.)

(L e m e z f i g y e l ő.) A hónap Vivaldi jegyében telt. Öt fagottversenyét Janota Gábor adja elő a Hanglemezekklub egyik új kiadványán (LPX 11346); a Juditha Triumphans című operát két lemezen (LPX 11359-60) hallhatjuk — mintaszzerű előadásban. A fagottversenyek laza, könnyed megformálása, érzelmi gazdagsága remekül érvényesül Janota játékában, akit érett, fegyelmezett, kristálytisztá játékkal kísér a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola Kamarazenekara Sándor Frigyes vezetésével. (Külön is érdemes szólni Varga Győző jól sikerült tasak-tervéről.) — A Juditha Triumphans a hazai Vivaldi-kultusz egyik reprezentánsa. Nem opera, inkább oratórium, nem csoda hát, ha a műfaj jelentős teljesítményei között tarthatjuk számon a szóloénekese (Barlay Zsuzsa, László Margit, Bende Zsolt, Réti József és Dene József) virtuozitását, amelyet szerencsésen egészít ki az Állami Hangversenyzenekar és a Szekeres Ferenc vezette Madrigálkórus. Vivaldinak ezt az alkotását talán nem helyezhetjük legkiemelkedőbb remekei sorába, talán a bevezető rész és a befejező kép feszült drámaisága a legteljesebb, az egész olykor-olykor unalmas, mégis büszkéké lehetünk arra, hogy a világon elsők között éppen nálunk jelent meg az olasz szerző operája. Ezen a lemezen a hangmérnök Lukács Judit teljesítménye külön említendő.

(R ó n a y L á s z l ó)

FILMEK VILÁGÁBÓL. Gertler Viktor: Az utolsó kör. „A film a kamerák torakából születik”, — idézhetnénk a lapos mondást némi változtatással. Vitathatatlan, hogy a minőségnek szüksége van bizonyos mennyiségre, hogy megvalósuljon. Az olyan hosszú ideig ható hullámok mindenesetre, mint az olasz neorealizmus, vagy a francia avant-garde, szorosan összefüggenek azzal, hogy az adott időszak olasz- és franciaországában tömegével termelték a filmeket, és a sok indulófélben levő, vagy éppen elhomályosuló irányzatnak hatalmas „sleppjei” tenyésztek a filmmezőny közepén. Nálunk első pillantásra is föltűnő a polarizáció: az egyik oldalon vannak a művészfilmek, melyekről sokat beszélnek, a másikon pedig a Jókai-filmek, melyeket sokan látogatnak. Azonban kár volna illúziókat táplálni: a jó filmek gyártásával különös módon az is együtt jár, hogy egyidejűleg nemcsak egyforma rossz, hanem meglehetősen különböző közepes film is születik. Van ebben a szerepben valami hálátlan és tiszteletreméltó egyszerre. A filmművészet egészét úgyse lehet hatalmi eszközök vagy hegemóniák segítségével az élvonalba erőltetni, mert ezek az eszközök egyben sírásói a színvonalnak is. A minőségnek mint mondtuk, önmaga ellentétére van szüksége ahhoz, hogy kiugorjék; nem a silányra —, amely ugyancsak kiemelkedő a maga módján —, hanem a középzerre, melybe belefér minden felemás, jelentéktelen vagy esetleg érlelődő is. Szükséges rossz ez, arra mindenesetre jó talán, hogy a szerves folyamatos művészeti kontinuitás háttére legyen, amely túléli az élvonal időnkénti összeomlásait és energiahullámzásait. Nem valami különös szerep ez, nagyon hasonló a baktériumtelepek tenyésztalajához. Foglalkozni sem kellene velük, ha volnának jó közepes filmjeink. Hiányuk arra utal, hogy filmművészeti avant-gardunkat meglehetősen vékony szálak tartják a fölszínen.

Az utolsó kör gondosan készített alkotás. Mesterség dolgában minden a helyén van: jól mozognak a szereplők, jól mozog a kamera, pontosak a vágások, az alakoknak minden jel szerint keze, feje, lába van, ahogy mondani szokás. Semmi sincs benne túladagolva: a technikai civilizáció fogságában a fogaskerekek közé kerülő embert ábrázolják, aki elbukik ugyan, a film végén a képességvizsgáló intézet hangszórója sürgetően ismétli: — Kérem a következőt! de ez mégsem általánosítható, hanem egyedi eset ha nem is valami optimista ügy, de mégsem túlzottan lehangoló, egy buszsofőr személyes szerencsétlensége. Hogy az idő-

főlbontás modern követelményei is kielégüljenek, az elején olyan képek ugranak be, melyek csak a végén nyerik el értelmüket, és a kísérőzene — éles ellentétben a stílusöregség nyilvánvaló jeleivel — legfeljebb gépies, atonális computer-zörejelekből áll.

Valami végleges, idejétmúlt befejezettség uralkodik ezen a művön. Nemcsak az iskolás aprómunka jeleiből következik ez, hanem magából a stíláriis koncepcióból is. A mai kisemberről szólva, a rendező az ábrázolás módszerében a két háború közötti „kisember-naturalizmus” eszközeihez fordult. Mi szükség volt ennek a földidézésére, amelynek szerepe még annak idején sem volt több annál, mint hogy tágitotta a film által ábrázolható világot? Ma azonban nem egyéb anakronizmusnál, akárcsak a film második számú kisembere, aki szívbetegezen nézi egy déli-pályaudvari lakás ablakából az alatta vég nélkül elhaladó szerelvényeket, és pontosan számontartja útjukat, miközben finom bánattal tűzdelt közhelyeket mond az életről. De magányossága bágyadt, semmitmondó magány, legfeljebb zsongító hatása lehet a nézőre, aki ösztönösen érezheti, hogy ez a fajta vonatszámolgatásos, szívbetege, özvegyi egyedüllét így nem is létezik, legfeljebb ennél sokkal keservebben, durvábban. A kopott falak, sivár lakások, homályos ablaktüvegek között mindez nem több stíláriis ismételtetésnél.

A két-három fiatal szereplő mozgatózásában is érezhető a tapasztalt rendezői munka. Hibátlanul játszik el a butaságot, ösztönéletüknek szó- és kifejezés-idegen gesztusait. Az *Eltávozott napban* Kovács Kati is ilyen szótlan, önmagát nehezen és nem is szívesen kifejező fiatal alakít. De milyen mások ott az arányok, az ábrázolás nyers közvetlensége, a szereplők belső világa és az ábrázolás formanyelve közötti összefüggés! Itt legfeljebb mérgeledni lehet a balesetet okozó fiatalember ösztönös anti-intellektualizmusán. — Ez nem igaz: hazudik! — mondja dühödten egy neki nem tetsző, de igaz hírre. A szerzők által elnéző megértéssel kezelt — már-már animális — érzelmi irányítottsága jól felismerhetően egyfajta csak önmagát elismerő ideológiát takar, melyet nyilván még a valóság meghamisításával is főnn kell tartani. Az ember váma valamit ezen a ponton, amin a film váratlanul kifordulna eredeti zárttságából, s föltáruina a katarzis lehetősége. A végső kicsengése azonban összefoglalható abban, hogy lám a dolgok milyen bonnyolultak...

Vitathatatlan, hogy a rendezőnek eleve nehéz dolga is volt az irodalmi kiindulás hibái miatt (a film *Vérsi Endre* novellájából készült.) A cselekmény csupa véletlenre épül föl: a fiatalember mindig „pont” ugyanazon busz előtt ingerli kerékpárjával a sofört, a soför „pont” azon a napon kerül válságba magánéletében, a fiatalember „pont” azon a napon tudja meg, hogy apa lesz, stb. Tragédiák azonban nyilvánvalóan nem véletleneken, hanem szükségszerűségeken alapulnak. A túlméretezett színészi alakításokkal megpróbálták ugyan a szükségszerűségek hiányát pótolni, de még az önmagában színvonalas szereplőgárda sem tudta elérni, hogy *Az utolsó körből* legalább tiszteletreméltó, közepes alkotás szülessék. (Ungváry Rudolf)

RÓNAY GYÖRGY ÚJ KÖTETEI. Az 1968. évi könyvhétén két új kötetel is jelentkezett Rónay György. A *Fordítás közben** címmel napvilágot látott esszékötete azoknak is, akik előtt nem ismeretlen sokrétű irodalmi tevékenysége, igazi meglepetés volt, bár a könyv csaknem minden írása külön is megjelent már, van, amelyik épp a *Vigilia* hasábjain, mint a Heinrich Böllről szóló tanulmány, mások kötetek előszavaként, vagy mint *A talányos Thornton Wilder* a XX. század amerikai irodalmát bemutató gyűjteményes kötetben. Mégis meglepetés volt ez a könyv, nem is akármilyen; ez a több mint négyszáz oldalon egymás után sorakozó húsz író portré az esszéíró Rónay minden erényét fölcillantja: a húsz írói arc megrajzolásából az övé is kibontakozik.

Rónay Györgyöt a francia irodalom magyarországi népszerűsítésében az egyik legelökelőbb hely illeti meg, nemcsak sokat dicsért műfordításai, de a francia irodalommal foglalkozó írásai miatt is, melyek közül elég talán a francia reneszánsz költészetét bemutató, saját műfordítói antológiája elé írt tanulmányát, a hasonló jellegű *Új francia költők* bevezetőjét vagy a klasszicizmusról szintén az ő szerkesztésében és bevezetésével készült szöveggyűjteményt említjük. A *Fordítás közben* nagyrészt is francia írók portréi teszik ki *Du Bellay*-tól és *Malherbe*-tól *Supervielle*-ig, vagyis a reneszánsztól napjainkig; mellettük azonban mindenekelőtt *Go-*

* Rónay György: *Fordítás közben*. Magvető, 1968.

ethe és az újabb német nyelvű irodalom (*Kafka, Werfel, Böll*) izgatja Rónayt, de olvashatunk az amerikai *Wilderről* s az olasz *Ungarettiről* is. Még ennél is szélesebb körű az író anyag- és tárgyismerete; oly otthonosan mozog az európai kultúrtörténetben, mintha e fölmérhetetlen kincstárt valamiféle természeti adománvként birtokolná. A *Chénier és kora* című írás például nemes eleganciával rajzolja meg az európai rokokó születését, a *Stendhal Itáliában* nemcsak a nagy francia íróról, de a korabeli Itáliáról is plasztikus képet ad, s főként megfekt egy titkot: hogyan nyújtott az aggályosan hű szerzőknél sokkal hívebb képet Stendhal az olasz földről, ez a „nagy misztifikátor és paradoxongyáros” tévedései, koholmányai, plágiumai ellenére, vagy inkább: azokkal egyetemben. Ugyanilyen titokfejtés az *Eluard*-portré is: hogyan rejthet szigorú egység e nagy szürrealista költő pártos politikai elkötelezettsége, elragadtatott szerelmi lírája s avantgarde költői alapállása mögött?

A *Goethével Itáliában* a kötet egyik „klasszikus” darabja: Rónay legszebb írásai közé tartozik. Egy titok előtt áll meg itt is az író: Goethe ismert itáliai utazását „fejt meg”. Azt, hogy miért vállalkozik a negyvenéves író, a neves, elismert költő erre a nagy kalandra, önmaga átformálására? „Goethe megváltozását, új emberre születését a weimariak jórészt úgy nézték, mint valami gyanús, titokzatos züllést, megméltatlanságot.” Mert miről is van szó? „Válaszúton állt: vagy él tovább fényesen kifelé, s elsorvad belül; vagy megváltoztatja életét, és hű marad már-már haldokló igazi önmagához, géniuszához. Ő, környezete számára érthetetlenül, ezt az önmagához való hűséget választotta; követte a parancsot, amely így szólt: alkossd meg művedet, és ahhoz hogy művedet megalkothasd, alkossd meg magad!” Rónay nem kevesebbre vállalkozik, mint hogy az itáliai utazás során átformálódó költő lelki-szellemi alakulását kísérelje nyomon, bontsa ki, szinte nem is magát az újjászületést, hanem azt a szervességet, ahogyan Goethe saját magát újjászülte.

Azt mondtuk, hogy az írói portrék megrajzolásából előtűnik magáé az esszéíróé is, s ez így igaz: voltaképpen minden írás egy-egy önvallomás, Rónay mindig arról ír, az a magja írásainak, ami *találkozást* jelent számára az adott íróval. Goethében az újjászületés, Böllben a rendíthetetlen hit és a könyörtelen tisztaság, *Larbaud*-ban pedig a pontos és jó tollú esszéista. S ahogyan a Larbaud-ról szóló jellemzést olvassuk, úgy érezzük a szerző az önmaga elé állított mintaképet is fölvázolja, melynél igazabb jellemzést a kritikus sem nyújthat — Rónay írásairól: „Esszéi arra is kitűnő példát adnak, hogy az erudíciónak nem kell szükségképpen lomposnak és unalmasnak lennie, és fordítva, az esztétikai hajlékonyságnak, a dolgok költői, írói szemmel szemlélésének sem kell óhatatlanul fölszínesnek, kalandosnak, hitelre méltatlan fecsegésnek lennie: s itt is létrejött a kétféle modor, tudományos és írói, vagy ha tetszik, filológiai és esztétikai között a hasznos találkozás a kölcsönös figyelem és larbaud-i értelemben vett udvariasság jegyében.”

Az esszéista Rónay finoman gördülő mondataival találkozunk egy kötetben megjelent két kisregényében is*. A kettőt első látszatra csak külsődleges szempont kapcsolja egybe, hasonló tematikájuk. Mindkét elbeszélés egy idegenbe szakadt magyar asszony sorsát mondja el, de mindkettőben rokon a hontalanság érzése is, az emberi kapcsolatok hiánya. A szeretetet szomjazzák, mint Rónay csaknem minden regényhőse, kívánják, sóvárognak utána, de sorsuk egyre nagyobb „hontalanságba” vezet, mely már nem is földrajzi értelemben vett hontalanság, s ezért oly reménytelen a visszatérés.

A *Szürke élet*, melyet folytatásokban a Vigilia közölt először, Akli Anna „hősiességét” mondja el, ezt a legkisebb mértékben sem látványos hősiességet, amivel keresztjét oly makacsul, görcsös szorítással cipeli ez a fiatal, törékeny nő, teremti fényt, szeretetet a körülötte élőknek, mert nincs kínzóbb gondolat számára, mint az, hogy ne legyen kit szeretnie. Mégis jelleméből s nem csupán a körülményekből ered ez a magába-zártsága, ha ezt az író nem is motiválja erősen, csak jelzi. De épp a keresztthordozás e belső meghatározottsága ad művészi hitelt a regényen átvonuló „Chrystus frasobliwy”, szenvedő Krisztus-szobor jelképének, mely finoman simul a fölényes tudással és hangulatosan megrajzolt télies, lengyel ősz néha szomorú, néha havasan szikrázó képsorába.

Beára, a *Nincs megváltás* hősnőjére szigorúbb, zártabb, kegyetlenebb sors méretett. Nem azért, mert valóban nincs megváltás — vallotta a könyv megjelenése előtt Rónay a *Könyvtájékoztató hasábjain*. — „De tudom, mert láttam már nem

* Rónay György: *Idegenben*. Szépirodalmi, 1968.

egyszer, hogy vannak emberek, akik úgy összebonyolítják a sorsukat, vagy akiknek úgy összebonyolódik a sorsuk, hogy számukra valóban nincs megváltás." Beának, az anyjának és férjének, Gábornak épp az a tragédiájuk, hogy nem ismerik fel az egyedüli lehetőséget, ami előttük áll: csak azzal válthatják meg egymást, ha kölcsönösen elfogadják megváltatlanságukat. A régi arisztokrata anya 1956-ban rábeszéli a disszidálásra a lányát, aki az igazi gondosság híján egyszerűen magába szippant a nyugati prostitúció: Gábor emeli ki, ez a börtönviselt magyar fiú, s úgy látszik, meg is találják egymást. De egy napon megjelenik az anya Párizsban. Gáborban fölébred az elaltatott nyugtalanság, azt hiszi, „kémkednek” utána, amíg beteges üldöztetési mániájában előbb visszaúzi a prostituáltak közé, majd meg is öli feleségét. A tragédia beteljesült: az anya, aki saját normái szerint csupán lánya javát akarta, közvetve a halálba kergette Beát.

„Az utolsó remények mindig reménytelen remények” — mondja Bea; s az olvasónak az az érzése, mintha mindkét írás e reménytelen remények regénye lenne. Az utóbbi markánsabb, drámaibb cselekményszövevéssel, amire azonban súlyként nehezedik a történetet elbeszélő öregasszony fárasztó monológja; az előbbi látszólag nem olyan mélyre hatolva, de nagyobb belső egyensúllyal, finoman árnyalt lélekrajzzal. S míg az író végigkíséri hőseit egyre sötétül, egyre komorabb kálváriájukon, elbeszélésében az is megfogalmazódik, szemérmes rejtettséggel, ami értelmet ad a kálváriának: a hit, hogy mégis van remény. (Pályi András)

SZEMINÁRIUMI REFORM FRANCIAORSZÁGBAN. A múlt év októberében Franciaországban új pasztorális rendelkezés lépett életbe, amely a papjelöltek ügynevezett próbaidejére vonatkozik. Ezzel a szemináriumok reformjának újabb fontos szakasza nyílt meg.

A francia püspöki kar már két évvel ezelőtt külön bizottságot küldött ki a zsinat által is sürgetett szemináriumi reform tervezetének kidolgozására. Ez a bizottság, az egyes egyházmegyékben alakult tanácsadó testületek bevonásával, azóta nemcsak kidolgozta a reform tervét, de az jórészt már megvalósulóban is van. A freiburgi *Herder-Korrespondenz* 1966 decemberi számában részletes tájékoztatást nyújtott a francia püspökök akkori nagygyűléséről, amely a szemináriumi reform irányelveit megadta, az 1968 szeptemberi *Herder-Korrespondenz* pedig az eltelt két év eredményeiről számol be.

A francia püspökök megállapították, hogy az elvilágiasodó társadalom igényeinek csak egy olyan új típusú lelkipásztor felelhet meg, aki szemináriumi képzése idején sem veszíti el kapcsolatát a világgal. Ezért szakítani kell azzal a megszokott felfogással, amely a szemináriumokat „neveldeknek”, a szeminaristákat pedig „növendékeknek” tekinti, a papképzés módját tehát szervezeti és tanulmányi szempontból egyaránt meg kell változtatni. Az irányelveket a következőkben jelölték meg. 1. A teológiai tanulmányokat az üdvtörténet misztériumainak Krisztus alakjában való felismerésével kell kezdeni. Ez az első két év feladata. 2. A filozófiai ismeretanyagot kifejezetten a modern bölcséleti irányok problémakörei szerint kell rendezni. Ugyanakkor különösen ki kell emelni a skolasztikus hagyományokhoz való hűséget is. 3. Az eddiginél fokozottabb mértékben kell figyelembe venni a kor pedagógiai ismereteit és az egyes jelöltek képzési feltételeinek szociális helyzetükből fakadó különbségét. 4. A szemináriumokban komoly és reális életstílust kell kialakítani. 5. A szünidők ne csak a pihenést szolgálják, hanem a jelölteknek a lelkipásztorkodás gyakorlatába való fokozatos bevezetését is. 6. Az idősebb korban ébredő papi hivatások érdekében egy különleges tantervvel dolgozó külön központi szemináriumot kell létrehozni.

A püspökök által kijelölt bizottság a részletes reformtervezet kidolgozásában ezek mellett az irányelvek mellett elsősorban azokra a válaszokra támaszkodott, amelyeket a szemináriumi vezetőkhez intézett kérdésekre kapott, valamint a *Mission de France* tapasztalataira, amely 1941 óta Franciaország „elkereszténytelenedett” területeinek misszionálásán fáradozik.

A reformtervezet értelmében feltétlenül újjá kell szervezni a szemináriumok közösségi életét. A szeminaristákat kezdetől fogva kisebb csoportokba fogják osztani, amelyeket egy előjáró vezet. A közösségi élet így legalábbis ezeken a csoportokon belül jobban kibontakozhat. Különös hangsúlyt kell fektetni a tekintély és a szabadság — változatlanul nagyon szükséges — helyes értelmezésére, hogy a fegyelem ne a jogrend, hanem az alázat és a kölcsönös megértés következményeként

valósuljon meg. A franciaországi papképzés a jövőben három fokozatban fog történni.

I. A kétéves **első fokozat** a korábbi filozófiai képzés helyébe lép. Ezen a fokon Krisztus misztériumát egy keresztyény „antropológiával” való szerves összefüggésben kell bemutatni. Szükséges, hogy a misztériumokkal való találkozás során a jelöltek Krisztusban az isteni üdvrend kinyilatkoztatóját és beteljesítőjét, az emberben pedig az üdvörténet szereplőjét és célját ismerjék fel. Ez a találkozás csak személyes hittel és alázattal valósítható meg. A megváltás titkába való bevezetés ugyanakkor megköveteli az egyház kegyelmi adományainak és intézményeinek megismerését is.

E bevezetés során a biblia üzenetét mindig az „idők jeleire” kell vonatkoztatni. Az „idők jeleit” a történelemben, *Gaudium et Spes*, *Mater et Magistra*, *Pacem in Terris*, *Populorum Progressio* és más hasonló egyházi dokumentumok segítségével, mint „Isten jeleit” kell tolmácsolni. Annak érdekében, hogy a papjelöltek gondolkodásmódja ne üres fogalmakban merüljön ki, olyan személyes hitet kell bennük ébreszteni, amely minden kérdést az egyénre vonatkoztat. A papjelölteknek mindig úgy kell fogadniuk Krisztus meghívását, hogy az személyes elkötelezettséget követel tőlük.

Az emberre vonatkozó szemléletmód közvetítésénél mindig a tudományos kutatás legújabb eredményeit kell figyelembe venni, olyan témákat kell találni, amelyek az ember mélyebb megismeréséhez vezetnek, a mai ember gondjait és igényeit tárják fel, és személyes cselekvésre serkentenek. Az új filozófiai képzés során négy nagyobb problémakör bontakozik ki: 1. Az ember a világegyetemben; 2. az ember saját személyes kapcsolataiban; 3. az ember a maga lelki vonatkozásában; 4. az ember Isten előtt. Ennek a négy problémakörnek megfelelő négy fő tantárgycsoport: a filozófia, az emberre vonatkozó tudományok (*sciences humaines*), az általános erkölcsstan és a szentírástudomány.

Az **első fokozatra** vonatkozó irányelveket az *Interseminaires* című folyóirat tavaly márciusi számában tették közzé, és a gyakorlati megvalósítás legmegfelelőbb módjának kikísérletezését az egyes szemináriumokra bízták.

II. A **második fokozat** egy „kétlépcsős” **próbaidő** bevezetéséből áll. Erre a próbaidőre vonatkozóan a francia püspökök 1967 novemberi lourdesi nagygyűlése hagyott jóvá egy úgynevezett „*guide pastoral*”-t (pasztorális vezérfontalat), amely a próbaidő célját, feladatait és részben módját határozza meg. Minthogy a próbaidő a szemináriumi képzés egészében kapta meg jelentőségét, eltöltésének módját mindig az egyház és a jelöltek változó igényeinek megfelelően kell megválasztani.

A próbaidő két szakaszra oszlik. Első szakasza tulajdonképpen a hivatás próbája. Ekkor kell eldöntenie annak, hogy a személyiség eléggé érett-e egy életreszóló hivatás szabad és tudatos vállalására. Ez egy plébánián való tartós tevékenység ideje alatt épp úgy kiderülhet, mint bármilyen más rendszeres munka során. A próbaidőnek ez a szakasza nem feltétlenül kötelező, és időtartama az érettség fokától és más személyi feltételektől függ. Helyét, jellegét és időtartamát az egyes jelöltek képességeinek figyelembevételével, a köztük és elöljáróik közötti megbeszélés alapján kell meghatározni. Helyének lehetőleg azon a környéken kell lennie, ahol a jelölt lakik. Ebben az időszakban az általános egyházzervezeti követelményeknél szükség esetén előbbreválónak kell tekinteni a papjelöltek személyes képességeit és kívánságait. A jelölteknek a próbaidő tartama alatt is kapcsolatban kell maradniuk szemináriumukkal.

A próbaidő második szakasza már közvetlen gyakorlati előkészítés a papi küldetésre. Célja az, hogy a jelöltek begyakorolják a más papokkal és laikusokkal való együttműködést, megismerjék a lelkipásztori munka gyakorlati nehézségeit, lássák és tapasztalják, hogyan nyilatkozik meg Isten az emberekben: hívőkben és hitetlenekben — és mindezzel együtt értékes belső életet tudjanak élni. A próbaidő második szakaszában már az egyházkormányzat érdekeit illeti meg elsőbbség a jelölt személyes érdekeivel szemben. A próbaidő első szakaszát lehetőleg az első tanulmányi fokozat után kell eltölteni, a második szakasz pedig vagy a szubdiakonátus fölvétele előtt, vagy a diakonátus fölvétele után következhet.

A próbaidőre vonatkozó pasztorális vezérfontal, egyelőre kísérletképpen, két évi időtartamra lépett életbe ez év októberében.

III. A **harmadik fokozat** bevezetése még nem történt még, de már tárgyalnak róla a szemináriumok illetékes professzorai. Általános elképzelések vannak arról, hogy az előadások számát alaposan csökkentik, és a tanterv összeállításakor főleg

a lelképásztorkodás szempontjait veszik figyelembe. Ebben a fokozatban is a csoportmunkán lesz a hangsúly, és megfelelő kapcsolatnak kell lennie a csoportmunka, a tanári előadások, és az egyéni tanulmányok között.

A szemináriumi eljárók képzésére külön intézet felállítását határozták el, ugyancsak az idei év októberétől kezdődően.

A francia szemináriumi reform másik fontos alapfogolata a szemináriumok ésszerű együttműködésére, illetve egyesítésére vonatkozik. Olyan egyházmegyékben, ahol kevés a papi hivatás, szükségtelen külön szemináriumot fenntartani, inkább át kell küldeni a jelölteket egy másik egyházmegye szemináriumába. A gyakorlat részben mindig is ez volt: Franciaországban egy-egy szeminárium általában három püspökség papjelöltjeit gyűjtötte össze. A püspökségek együttműködésének azonban 1965 óta fokozatosan új formáját veszik, az úgynevezett „konzorciumokat” (társulásokat). Egy konzorciumban több püspökség (esetleg szerzetesrend) közösen állít fel egy filozófiai és egy teológiai tantestületet. A filozófiai és teológiai „fakultást” így szétválasztják, és külön szemináriumi épületekben helyezik el. Így működnek együtt például Saint Dié és Nancy püspökségek: mindkét püspökség szeminaristái számára a filozófiai első fokozat Saint Diében, a teológiai harmadik fokozat pedig Nancyban van.

Az új típusú szemináriumra való áttérés üteme Franciaországban rendkívül gyors; 1965-ben még csak hat konzorcium létezett, egy évvel később már tizenkilenc püspökség tömörült tizenegy, tavaly negyvennyolc püspökség húsz konzorciumban, jelenleg pedig már ötvenhat püspökség huszonkét konzorciuma áll fenn. Ez azt jelenti, hogy a francia püspökségeknek több mint a fele már az új szemináriumi típus mellett döntött.

(Somogyi György)

A ZSINATI HATÁROZATOKAT ÉRTELMEZŐ BIZOTTSÁG. A *Civiltà Cattolica* adja hírül, hogy az *Acta Apostolicae Sedis* a múlt évben közölt először válaszokat a zsinati határozatok értelmezésére alakult pápai bizottság részéről a hozzá érkezett kérdésekre és kétségekre. Az egyik ilyen kérdés, hogy mi a szervezete és célja ennek a bizottságnak, amely *Pericle Felici* bíboros elnöklétével működik. Válasza szerint a bizottság célja a II. vatikáni zsinat okmányainak szabatos értelmezése, figyelemmel mind a szóbanforgó szövegre, mind az okmány szellemére. A bizottság elnökből és néhány tagból áll. Ezek a tagok: *Seper, Villott, Fürstenberg* bíborosok, a hittani, a papi, illetve a keleti egyházak kongregációjának prefektusai, *Violdardo, Schröffer* és *Rubin* püspökök, a szentségek, a katolikus nevelés kongregációinak, illetve a püspöki szinodus titkárai.

További kérdésekre válaszolva *Felici* elmondja, hogy a bizottság nem meghatározott időre alakult, s így azt állandónak lehet tekinteni. Ami munkamódszerét illeti, ha az értelmezést illetően valami kérdés fut be a bizottsághoz, ez két vagy több szakértőt jelöl ki, akiknek írásban kell jelentést tenniük. A szakértők kijelölésében igyekeznek figyelembe venni a különböző irányokat, nemzetiségeket, esetleges közreműködésüket a zsinati bizottságokban. A szakértők állásfoglalását megküldik a bizottság valamennyi tagjának, kijelölve az előadót is, mindenegyes kérdésre. Az előadó mindig a bizottság egyik tagja. Az előadó jelentése a bizottság teljes ülésében kerül megvitatásra. A teljes ülés határozatát azután a bíboros-elnök a pápa elé terjeszti. A jelentés feltüntetni mind a szakértők esetleges nézeteltéréseit, mind a bizottsági tagok állásfoglalásait. Ha a pápa jóváhagyja a teljes ülés ilyen vagy olyan döntését, akkor azt az államtitkárság közzéteszi az *Acta Apostolicae Sedis*-ben.

A mostani jóváhagyott döntések közül kiemeljük a bizottságnak azt a határozatát, hogy a *Christus Dominus* dekrétummal kapcsolatban) a bizonyos határok között a püspöki konferenciáknak biztosított törvényhozó hatalmat nem lehet átruházni az illető konferenciák által felállított püspöki bizottságokra.

Egy további döntés tisztázza, hogy az, aki a diakonátust úgy vette fel, mint lépést az áldozópapság felé, szintén gyakorolhatja az állandó diakonusok számára megjelölt és felsorolt funkciókat.

Hívő keresztény is szívesen háritaná el magától a keresztet, pedig ez nem iktatható ki Krisztus követéséből, sőt súlyban gyakran éppen emiatt növekszik.

Georg Kopp

Revue mensuelle — Directeur: Vid Mihelics — Rédaction et administration: Budapest V.,
Kossuth Lajos u. 1. — Abonnements pour un an 4,50 US dollars.

SOMMAIRE

László Boda: Bonheur humain — *Kálmán Kecskés*: Poèmes — *François Varrillon*: Un Abrégé de la foi catholique — *Tamás Falu*: Poèmes — *Lajos Áprily*: Le Cardinal (pièce de théâtre) — *József András Fehér*: Poème — *Sándor Dallos*: Les montreurs ambulants de la crèche (coutume populaire hongroise). Récit — *Ida Soly-mos*: Poème — *Vid Mihelics*: Idées et faits (L'avenir du christianisme) — *János Szántó*: Le petit sentier.

JOURNAL: Au seuil de l'année nouvelle — La liberté de la recherche théologique (T. Ny.) — L'assistance à la messe à la veille des dimanches et des jours de fête (*Béda Joanelli*) — Le journal du lecteur (*György Rónay*) — Chronique théâtrale (*Lajos Bittei*) — Beaux-Arts (D. I.) — Chronique musicale (*László Rónay*) — Films (*Rudolf Ungváry*) — Les oeuvres nouvelles de György Rónay (*András Pályi*) — La réforme des séminaires en France (*György Somogyi*).

MIHELICS VID †

1899—1968

Au moment de mettre sous press, nous apprenons le décès inattendu du Professeur Vid Mihelics, directeur de notre revue. Nous avons la douleur d'en faire part à nos lecteurs.

AU SEUIL DE L'ANNÉE NOUVELLE

Pour les Églises de Hongrie l'année 1968 a marqué une nouvelle étape sur la voie où elles se sont engagées il y a vingt ans, en signant l'accord avec l'État hongrois: par suite de la décision prise fin Novembre par le gouvernement hongrois, décision dont le texte traduit en français est reproduit intégralement dans la rubrique des Informations. Aux termes de cette décision, l'État hongrois continuera à accorder jusqu'à la fin de l'année 1974 aux Églises et confessions religieuses de Hongrie les subsides consentis par l'accord de 1948 pour contribuer à leurs dépenses de personnel et de matériel. Là somme de ces subsides égalera celle qui leur a été versée en 1968, cette dernière maintenue inchangée, malgré les dispositions initiales de l'accord qui en avaient prévu une réduction progressive. Grâce à cette décision du gouvernement, les Églises de Hongrie seront à même d'assurer pendant l'année voire les années qui viennent la subsistance de leurs prêtres, d'entretenir leurs immeubles ainsi que leurs institutions d'enseignement et leurs oeuvres de charité.

Il ne sera peut-être pas sans intérêt de citer à ce propos certains passages du commentaire que le quotidien *Népszabadság*, organe central du Parti Ouvrier Socialiste Hongrois a consacré à cette décision du gouvernement: „Quiconque connaît quelque peu la politique de notre État — fait remarquer le journal — se rend compte du fait que cette décision n'a pas été prise en raison des considérations

d'ordre strictement financier. Le geste du gouvernement a été dicté par le réalisme avec lequel il a jugé l'évolution des rapports entre l'État et les Églises.

Il y a vingt ans, avant la conclusion des accords entre l'État et les Églises, nombreux étaient les chefs d'Église qui envisageaient avec réserve le changement démocratique survenu dans les rapports de propriété, le renforcement des caractéristiques socialistes de l'État, de peur que les bases matérielles de l'existence de leur Église n'en soient compromises. Dans ces conditions, l'État lui-même a proposé de contribuer par une certaine somme aux frais occasionnés par le fonctionnement normal des Églises, donnant par là la preuve qu'il garantit réellement aux citoyens la liberté de conscience, y compris la possibilité de pratiquer leur religion."

Par la suite, l'article donne un bref aperçu du développement des rapports entre l'État et les Églises dont, en plus de l'Église catholique romaine, les communautés protestantes, israélite, orthodoxes et d'autres confessions, durant les vingt dernières années. Puis, rappelant qu'en vertu du dit accord signé il y a vingt ans, le versement des subsides d'État devait arriver à échéance en date du 31 décembre 1968, il fait remarquer que ce terme venu, „le gouvernement a néanmoins décidé de continuer à verser ces subsides et cela en maintenant inchangée la somme de 68 millions de forints accordée jusqu'à présent et destinée en majeure partie à suppléer le revenu mensuel des prêtres chargés de fonctions pastorales. Par quels motifs expliquer ce geste? Principalement par le fait que *dans les derniers temps, les relations de l'État avec des Églises ont été normalisées à tous les égards* (passage souligné dans l'article du journal)."

Cette dernière affirmation peut satisfaire tout le monde. De même, on ne pourra que souscrire à l'avis qui est formulé par l'auteur de l'article, József Árkus et selon lequel cette normalisation des relations sert aussi bien les intérêts de l'État que ceux des Églises. En effet, notre revue elle-même bénéficie sinon matériellement — c'est exclusivement à ses lecteurs qu'elle doit son existence — mais moralement de „ces bons rapports normalisés".

Malgré ce fait, il n'en reste pas moins vrai — poursuit József Árkus — que „l'État socialiste est résolument fondé sur les positions doctrinales du marxisme et n'admet aucune sorte d'indifférentisme idéologique. Cependant, il y a lieu de distinguer nettement ce qu'on appelle mener un combat idéologique, propager une philosophie du monde et de la vie, d'une part et garantir, par voie constitutionnelle, la liberté de conscience en tant que droit dû au citoyen, d'autre part."

Pour conclure, précisons le programme que notre revue, arrivée au seuil d'une nouvelle année de travail, se fixe et qui est essentiellement le même que les années précédentes: favoriser par nos moyens le renouveau spirituel qui s'annonce partout dans l'Église et qui, s'accomplissant dans le mouvement de l'âme vers Dieu, doit être dépouillé de tout élément idéologique. Aussi notre travail n'est-il pas poursuivi sur le front du combat idéologique. Nous nous attachons à ce que notre revue soit l'organe qui proclame un christianisme imbu d'esprit de service, d'amour fraternel et de respect pour la conviction d'autrui. C'est en pratiquant cette voie que nous tenons à réaliser à notre façon ce que Mgr József Cserháti a exprimé à la séance solennelle de l'*Opus Pacis* et de la Commission Catholique du Conseil National de la Paix en ces termes: „L'Église catholique admet sans réserve les objectifs humanitaires de l'État socialiste et s'attache à servir le peuple et cela par les moyens qui lui sont propres."

COMPTES RENDUS ET CRITIQUES

La rubrique des beaux-arts rend compte de l'exposition Miklós Borsos, lauréat en 1959 du Grand Prix de la Biennale de Carrare, un des plus éminents maîtres de la sculpture et du dessin hongrois modernes. A l'exposition organisée au Musée Littéraire Petöfi de Budapest ont été réunis les portraits et médailles représentant les sommités de la vie littéraire et artistique, telles que Mihály Babits, Lajos Kassák, László Németh, Gyula Illyés, Tibor Déry, Paul Scofield, Jean Rousselot. On a pu y voir aussi les oeuvres graphiques exécutées par le maître pour illustrer entre autres les ouvrages de Tomasi di Lampedusa, de Mikszáth et d'Ady.

INFORMATIONS

Dans le Journal Officiel, organe officiel de la République Populaire Hongroise, vient de paraître le communiqué suivant:

„Décision N° 1026/1968/XII. 11. du Gouvernement Révolutionnaire Ouvrier Paysan Hongrois concernant le versement des subsides d'État accordés aux Églises de Hongrie.

1° Donnant suite à la requête des Églises et confessions religieuses de Hongrie et prenant en considération les bons rapports établis à la suite des accords et conventions signés en 1948 et 1950 par l'État et les Églises ainsi que les confessions religieuses de Hongrie, le Gouvernement Révolutionnaire Ouvrier Paysan Hongrois a pris la décision de continuer à assurer les subsides d'État arrivant à échéance en date du 31 décembre 1968 et destinés à contribuer aux dépenses de personnel et de matériel des Églises et confessions religieuses.

2° Les subsides d'État prévus pour les dépenses de personnel et de matériel devront être versés jusqu'au 31 décembre 1974. Leur montant égale celui qui a été alloué en 1968.

La somme des subsides d'État doit être prévue par le budget de l'État.

3° Cette décision entrera en vigueur le 1er janvier 1969; le Ministre des finances pourvoira à son exécution, en accord avec le Président de l'Office d'État des Affaires Ecclésiastiques. Signé: Jenő Fock m. p., Président du Gouvernement Révolutionnaire Ouvrier Paysan Hongrois.”

Le 4 décembre, le corps épiscopal hongrois a tenu sa séance de fin d'année qui, en remplacement de Mgr l'archevêque András Hamvas, absent pour des raisons de santé, a été présidée par Mgr Miklós Dudás, évêque diocésain de Hajdúdorog, doyen du corps épiscopal hongrois. Les participants de la séance ont décidé à l'unanimité de faire parvenir une adresse au Saint Père. Mgr l'évêque Dudás a fait connaître en détail la réponse que Mgr József Prantner, Secrétaire d'État, Président de l'Office d'État des Affaires Ecclésiastiques, avait adressée au corps épiscopal hongrois pour lui notifier la prolongation des subsides d'État. Les participants de la séance ont décidé de publier en langue hongroise l'encyclique *Humanae Vitae* de Paul VI. et de communiquer les instructions fixant les modalités d'application de l'encyclique aux prêtres chargés de fonctions pastorales. Après la discussion des affaires courantes, Mgr l'évêque Pál Brezanóczy, administrateur apostolique d'Eger, a rendu compte des préparatifs de la „journée de la paix mondiale” (le 1er janvier 1969) proclamée par le Saint Père. Le corps épiscopal a pris note à l'unanimité de son rapport circonstancié.

Le 3 décembre, l'*Opus Pacis* et la Commission Catholique du Conseil National de la Paix ont tenu une séance solennelle à Budapest. Sur la prière de Mgr András Hamvas, archevêque de Kalocsa, ayant été empêché par sa maladie, les fonctions du président ont été assumées par Mgr l'évêque Pál Brezanóczy, administrateur apostolique d'Eger. A la séance ont pris part plusieurs membres du corps épiscopal hongrois et nombre de sommités de la vie ecclésiastique. M. József Prantner, Secrétaire d'État, Président de l'Office d'État des Affaires Ecclésiastiques, était également présent à la séance.

Après les propos d'introduction de Mgr l'évêque Brezanóczy, Mgr Miklós Beresztóczy, Secrétaire Général de la Commission Catholique de Conseil National de la Paix, a donné lecture de son rapport. Il a examiné les changements qui s'étaient opérés dans l'attitude de l'Église envers l'État depuis 1950, date de la convention et, en conséquence, aussi dans l'attitude de l'État envers l'Église, dont la preuve est la décision que le gouvernement hongrois vient de prendre au sujet de la prolongation des subsides d'État. Pour conclure, Mgr Beresztóczy a exprimé son espoir que ce changement du climat moral ne manquera pas de faciliter la solution des questions encore en suspens.

A la suite du rapport de Mgr Beresztóczy, plusieurs orateurs ont fait des interventions. Le premier a été M. Ferenc Erdei, Secrétaire Général du Front Patriotique. Il a souligné que la base de la coopération entre l'État et l'Église est constituée par des principes moraux humanitaires qui peuvent être adoptés par tout individu imbu d'esprit communautaire.

A son tour, Mgr l'évêque József Cserháti, administrateur apostolique de Pécs, a rappelé dans son intervention que le dialogue est une exigence de nos temps et

a déclaré que l'Église catholique admet sans réserve les objectifs humanitaires de l'État socialiste et fait de son mieux pour servir le peuple, moyens qui lui sont propres.

Après les interventions, Mgr l'évêque Pál Brezanóczy a pris la parole pour lever la séance.

Dans l'après-midi de ce même jour, à l'occasion du 20e anniversaire de la signature de l'accord intervenu entre l'État et les Églises, M. József Prantner, Secrétaire d'État, Président de l'Office d'État des Affaires Ecclésiastiques, a donné une réception dans les locaux de son service en l'honneur des hauts dignitaires de l'Église.

Le 20 novembre, le pape Paul VI. a reçu en audience le Professeur György Zemplén, Recteur sortant de l'Institut Pontifical Hongrois, nommé recteur du Séminaire Central de Budapest. Le prof. Zemplén s'est aussi présenté chez S. É. le cardinal Garrone pour prendre congé de lui.

Les boursiers de l'Institut Pontifical Hongrois de Rome viennent d'entreprendre ou de poursuivre leurs études dans les diverses académies pontificales, telles que: *Pontificia Università Gregoriana, Pontificio Ateneo di S. Anselmo, Accademia Alfonsina, Istituto Orientale, Pontificio Ateneo Lateranense*. Les boursiers nouvellement arrivés s'initient à la langue italienne à l'Institut Dante.

C'est par de nombreuses manifestations musicales de haut niveau que la fête de sainte Cécile, patronne de la musique sacrée, a été commémorée en Hongrie, dans la capitale comme en province. A Budapest, la Société Hongroise Cécilienne a organisé, comme d'habitude à cette occasion, le chant en commun annuel des maîtrises des églises de la capitale. La manifestation a eu lieu le dimanche 24 novembre en la Basilique Saint-Étienne où la messe pontificale a été célébrée par Mgr Sándor Klempa, administrateur apostolique de Veszprém.

C'est en le donnant en exemple pour tous ceux qui exercent un ministère sacerdotal que l'hebdomadaire Új Ember évoque dans son article le souvenir de l'abbé Vilmos Novák, vicaire de la paroisse de Nagyatád, décédé à l'âge de 60 ans, pendant l'accomplissement de ses fonctions pastorales. Afin de pouvoir se vouer complètement au soin des âmes qui lui étaient confiées, il préférait rester vicaire et n'a pas accepté les propositions réitérées qui lui étaient faites d'être placé à la tête d'une paroisse.

A Kecskemét, les élèves du Lycée des Piaristes ont présenté pour la première fois en Hongrie le mystère de Paul Claudel: *Le Livre de Christophe Colomb*. Parmi les oeuvres dramatiques du grand auteur français, il n'y a que l'oratorio dramatique *Jeanne au bûcher* que le public hongrois a pu voir en scène.

A Pécs, des fouilles de grand intérêt sont effectuées au Sud-Ouest de l'actuel palais épiscopal pour mettre au jour les ouvrages fortifiés de l'ancien évêché. Jusqu'à présent une braie du XIIIe siècle a été mise à découvert. Afin de faciliter la poursuite des travaux, Mgr l'évêque József Cserhádi, administrateur apostolique de Pécs, a cédé à la municipalité une partie du jardin appartenant à l'évêché.

Nouvelles publications catholiques éditées par la Société Szent István: Lipót Lelovics: *Bréviaire de saint Thomas — Le Décret du Concile Vatican II sur les Églises orientales*.

K Ö Z L É S E K É S V Á L A S Z O K

Kéziratokra, amelyeket nem mi kértünk, vagy előzetesen meg nem beszéltünk, csak akkor válaszolunk, ha közölhetőnek, vagy átdolgozhatóknak találjuk. Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

A Magyar Közlönyben a kormány hivatalos lapjában jelent meg az alábbi közlemény:

„A Magyar Forradalmi Munkás Paraszt Kormány 1026/1968. (XII. 11.) számú határozata a magyarországi egyházaknak nyújtandó államsegélyek folyósításáról.

1. A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány a magyarországi egyházak és vallásfelekezetek kérelmére, figyelemmel az állam, valamint az egyházak és vallásfelekezetek között az 1948-ban és 1950-ben kötött egyezmények és megállapodások alapján kialakult megfelelő kapcsolatokra, elhatározza, hogy az egyházak és a vallásfelekezetek részére a jövőben is biztosítja az 1968. december 31-én lejáró személyi és dologi államsegélyeket.

2. A személyi és dologi államsegélyeket 1974. december 31-ig évente az 1968. évben juttatott összegnek megfelelő mértékben kell folyósítani.

Az államsegély összegét az állami költségvetésben kell biztosítani.

3. Ez a határozat 1969. január 1-én lép hatályba, végrehajtásáról a pénzügyminiszter az Állami Egyházügyi Hivatal elnökével egyetértésben gondoskodik. Fock Jenő sk. a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt kormány elnöke.”

A magyar püspöki kar december 4-én tartotta évzáró konferenciáját, amelyen a betegsége miatt távollevő *Hamvas* András kalocsai érsek helyett a rangidős *Dudás* Miklós hajdudorogi megyéspüspök elnökölt. A konferencia résztvevői egyhangúlag elhatározták, hogy a magyar püspöki kar felirattal fordul a Szentatyához. *Dudás* püspök részletesen ismertette a konferenciával *Prantner* József államtitkárnak, az Állami Egyházügyi Hivatal elnökének a püspöki karhoz intézett válaszirátát, amelyben az államsegély meghosszabbításáról értesíti a magyar püspöki kart. A tanácskozás résztvevői elhatározták, hogy magyar nyelven kiadják VI. Pál pápa *Humanae Vitae* című enciklikáját és az instrukciókat közölni fogják a lelkeszkedő papsággal. A folyó ügyek megtárgyalása után *Brezanóczy* Pál püspök, egri apostoli kormányzó számolt be a Szentatyá által meghirdetett „világbéke nap” (1969. január 1.) előkészületeiről. Részletes előterjesztését a püspöki kar egyhangúlag tudomásul vette.

Az *Opus Pacis* és az Országos Béketanács Katolikus Bizottsága december 3-án ünnepélyes gyűlést tartott Budapesten. Az elnöki tisztet a betegsége miatt akadályozott *Hamvas* András kalocsai érsek felkérésére *Brezanóczy* Pál püspök, egri apostoli kormányzó töltötte be. A gyűlésen a magyar püspöki kar több tagja és az egyházi közélet több kiemelkedő személyisége jelent meg. Ott volt a gyűlésen *Prantner* József államtitkár, az Állami Egyházügyi Hivatal elnöke is. *Brezanóczy* püspök bevezetője után *Beresztóczy* Miklós főtítkárnak mondotta el ünnepi referátumát, amelyben megemlékezett az állam és az egyház megegyezésének két évtizedéről, majd annak a reményének adott kifejezést, hogy az elkövetkezendő időkben a ma még nyitott kérdések is kölcsönös tárgyalások útján és a fejlődő jóviszony szellemében megoldódnak. Ezután *Erdei* Ferenc a Hazafias Népfőrt főtítkárnak szólt fel elemezve az állam és az egyház közötti együttműködés vonásait. Döntő ezekben a szociális ember morális elkötelezettsége. *Cserháti* József püspök, pécsi apostoli kormányzó a dialógus jelentőségét hangsúlyozta és kifejtette, hogy a katolikus egyház nyíltan vallja a szocialista állam humanista céljait, bár sajátos eszközeivel, de a népet akarja szolgálni, és előmozdítani hazájának fölemelkedését, valamint a világ békéjét. Több felszólalás után *Brezanóczy* Pál püspök rekesztette be a gyűlést. Ugyanaz nap délután *Prantner* József államtitkár, az Állami Egyházügyi Hivatal elnöke az állam és egyház közötti egyezmény megkötésének 20. évfordulója

alkalmából hivatalában fogadást adott a magyarországi egyházi vezetők tiszteletére.

Zemplén Györgyöt a pápai magyar intézet távozó rektorát VI. Pál pápa november 20-án kihallgatáson fogadta. A professzor, aki a budapesti Központi Szeminárium rektora lett, tisztelegő látogatáson jelent meg Garrone bíborosnál is.

A római magyar pápai intézet ösztöndíjasai különféle pápai egyetemeken kezdtek meg, illetve folytatják tanulmányaikat. Magyar hallgatója van a Gregorianának, a Szent Anzelm egyetemnek, az Academia Alfonsianának, az Institutum Orientalenak és a lateráni egyetemnek. Az újonnan érkezett ösztöndíjasok a Dante intézetben kezdték meg az olasz nyelv tanulását.

Szent Cecilia ünnepét, amely hagyományosan az egyházi zene ünnepe, országszerte jelentős hangversenyekkel, zenei bemutatókkal ünnepelte meg a magyar egyházzenei mozgalom. A budapesti Bazilikában a Magyar Cecilia Egyesület szokásos évi közös énekletét rendezte meg; Klempa Sándor veszprémi apostoli kormányzó főpapi miséjével kapcsolatban.

Mint a papi szolgálat kiváló példamutatójáról emlékezik meg az Új Ember Novák Vilmos nagyatádi káplánról, aki életének 60. évében lelkipásztori munkájának végzése közben halt meg. Bár többször felkínálták neki, nem vállalt plébániát, élete végéig megmaradt káplánnak, hogy legközvetlenebbül szentelhesse magát a hívek lelki szolgálatának.

Érdekes ásatások folynak az egykori pécsi püspökvár feltárására. A feltárási munkálatok megkönnyítésére Cserháti József püspök, pécsi apostoli kormányzó átadta a városnak az egyik püspöki ketrészletet. A munkálatok során eddig feltártak egy a XIII. századból származó fedett folyosót.

Kecskeméten a piarista gimnázium növendékei Magyarországon első ízben bemutatták Paul Claudel Kolombusz Kristóf könyve című misztériumdrámáját. Claudel drámai művei közül eddig Magyarországon csak a Johanna a máglyán című oratórium került előadásra.

Új katolikus kiadványok: A Szent István Társulat kiadásában jelent meg Lovics Lipót: Szent Tamás breviárium (ára 44.—Ft), továbbá a II. vatikáni zsinat „határozata a keleti katolikus egyházakról” (ez utóbbit csak az egyházmegyei központok árúsítják).

Készpéppzel bérmentesítve
a Bp. 72. sz. postahivatalnál.